

Didactica Pro...

REVISTĂ DE TEORIE ȘI PRACTICĂ EDUCAȚIONALĂ

ISSN 1810-6455

Precepte pentru edificarea unei pedagogii a toleranței

Comunitatea învață a fi tolerantă

Educația pentru toleranță la lecțiile de geografie

Strategii de victorie în probleme de concurs

**Educație
pentru
toleranță**

Soarta școlilor românești din Transnistria

19 iulie 2004 Maria Roibu, directorul Liceului Teoretic "Alexandru cel Bun" din or. Tighina, președintele Comitetului pentru apărarea drepturilor copilului: "Autoritățile transnistrene încearcă, a cîta oară, să le interzică copiilor să învețe în bara grafică latine. Sistemul silabi să trecem în școli rusești".

20 iulie Maria Roibu: "În fiecare zi părinții și profesorii stau cîte 24 de ore în incinta școlilor pentru a nu permite închiderea acestora. La poartă stau milițieni și reprezentanți ai administrației publice locale pentru a sigila ușile școlilor. Prin aceste acțiuni este încălcat brutal dreptul copilului de a învăța și dreptul părinților de a alege limba și modul de instruire a copiilor".

27 iulie Galina Tihovșchi, director adjuncț al Liceului "Evricea" din

or. Rîbnița: "Sistemul îngrijorător, deoarece am fost amenințați în cel mai brutal mod de miliția transnistreană. Ni s-a spus că toți avem deschise dosare penale. Încercăm să ținem piept provocărilor ce vin din partea miliției".

3 august Maria Ungureanu, directorul școlii internat din or. Tighina: "Este blocat accesul în sălile de clasă. Reprezentanții OSCE ne asigură zilnic cu produse alimentare și apă, iar milițienii transnistreni ne supraveghează în permanență".

14 septembrie Ion Iovcev, directorul Liceului "Lucian Blaga" din or. Tiraspol: "Stăm adunați în fața școlii, în timp ce alți copii merg la ore. Nu putem să protestăm mai hotărât, să cerem sediul înapoi, pentru că milițienii ne-au avertizat că vom fi arestați în cazul în care vom desfășura vreun miting".

14 septembrie Eugenia Habs, directorul Liceului "Evricea" din or. Rîbnița: "Părinții și copiii continuă să fie hărțuiți de miliția transnistreană. Ne-am adunat, marți, în afara orașului pentru a discuta situația creată. Administrația locală ne-a amenințat că ne vor aresta".

5 octombrie Ion Iovcev: "Se face tot posibilul ca școlile românești din Transnistria să dispară. Ei ne permit să reluăm procesul de studii în vechea noastră clădire, dar abia astăzi ușa acestei încăperi ne-a fost deschisă. Înc și asta doar pentru câteva ore, deoarece cheia o vom primi doar

după ce vom semnna un contract de acord. Am constatat că edificiul se află într-o stare deplorabilă. Pentru a începe orele va trebui să facem reparații capitale".

28 octombrie Ion Iovcev: "Elevii Liceului "Lucian Blaga" din or. Tiraspol învață provizoriu în cele românești din or. Tighina, s. Copanca și s. Vornica, pînă va fi renovat sediul liceului devastat de milițienii transnistreni".

(Materiale selectate din publicații periodice)

Didactica Pro...

Revistă de teorie și practică educațională
a Centrului Educațional
"PRO DIDACTICA"
Nr. 4 (26), 2004

Colegiul de redacție:

Silvia BARBAROV
Svetlana BELEAEVA
Nina BERNAZ
Viorica BOLOCAN
Paul CLARKE (Marea Britanie)
Olga COSOVAN
Alexandru CRIȘAN (România)
Constantin CUCOȘ (România)
Otilia DANDARA
Viorica GORAȘ-POSTICĂ
Vladimir GUȚU
Kurt MEREDITH (SUA)
Liliana NICOLAESCU-ONOFREI
Vlad PÂSLARU
Carolina PLATON
Igor POVAR (Canada)
Nicolae PRODAN

Echipa redacțională:

Redactor-șef:

Nadia Cristea

Redactor stilizator:

Mariana Vatamanu-Ciocanu

Redactori:

Svetlana Korolevski

Dan Bogdea

Culegere și corectare:

Maria Balan

Tehnoredactare computerizată:

Sergiu Puiu

Design grafic:

Nicolae Susanu

Prepress: Centrul Educațional PRO DIDACTICA

Tipar: Combinatul Poligrafic, mun. Chișinău

Revista apare cu sprijinul
Fundației SOROS-Moldova.

Acest număr apare și cu sprijinul Guvernului SUA.

Articolele publicate nu angajează în nici un fel
instituțiile de care aparțin autorii, tot așa cum nu
reflectă poziția finanțatorilor.

Adresa redacției:

str. Armenească, 16/2, mun. Chișinău
MD-2012, Republica Moldova
tel: 542976
fax: 544199

E-mail: didacticapro@prodidactica.dnt.md
ISSN 1810-6455

© Copyright Centrul Educațional
PRO DIDACTICA

QUO VADIS?

Ion Hadârcă

Toleranța dintre valuri 2

Masa rotundă: **Educație pentru toleranță.**

Sugestii de elaborare a unui curs pentru diriginți 7

Tatiana Socolov

Comunitatea învață a fi tolerantă 12

MAPAMOND PEDAGOGIC

Ala Guțu

The King's School Ely 15

EDUCAȚIE PENTRU DEMOCRAȚIE

Angela Ciorici

Educarea cetățeanului prin activități extrașcolare 18

Vladimir Guțu, Atoum Raid Ali

Reprezentările politice ale licențierilor: abordare sociopedagogică 21

EVENIMENTE CEPD

Lilia Stîrcea

Proiectul "Terra – comună" 23

Svetlana Obertinscaia

Necesitatea de a educa toleranța aici și acum 24

Irina Cernobrova

Reflecții asupra utilității cursului opțional "Să ne cunoaștem mai bine" 28

DOCENDO DISCIMUS

Radu Bairac, Alexandru Donciu

Strategii de victorie în probleme de concurs 32

Iulia Iordăchescu

Educație pentru democrație la limba și literatura română în școlile aolingve 36

EX CATHEDRA

Viorica Goraș-Postică

Precepte pentru edificarea unei pedagogii a toleranței 41

Emil Stan

Educația pentru toleranță 43

RETROSPECTIVE PEDAGOGICE

Ioana Axentii

**Integralizarea formării continue a cadrelor didactice și activității
profesionale școlare** 49

DEZVOLTAREA GÎNDIRII CRITICE

Ludmila Ursu

Dezvoltarea gândirii critice în cadrul învățării scrierii caligrafice a cifrelor 53

Maria Eliza Dulamă

Educația pentru toleranță la lecțiile de geografie 56

EDUCAȚIE DE GEN

Doina-Olga Ștefănescu

Ieșirea de sub tirania terțului exclus 62

DICȚIONAR

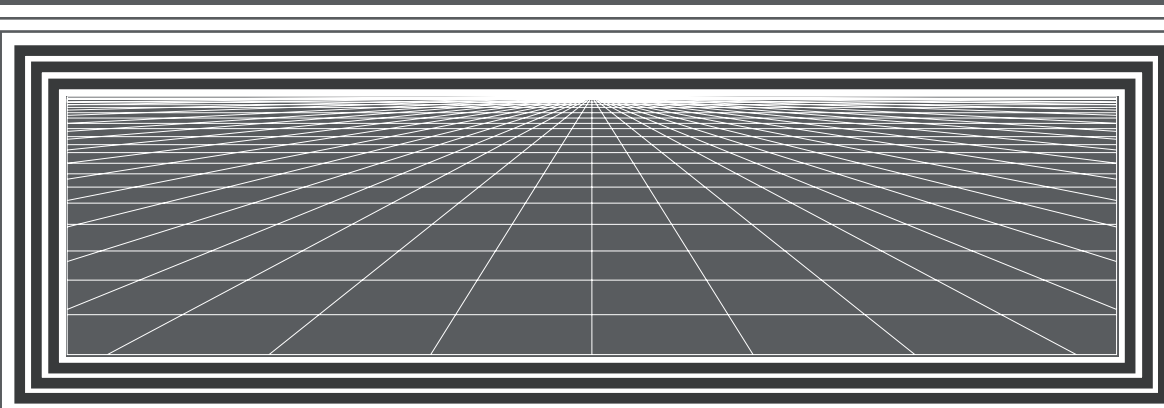
Sorin Cristea

Educația pentru toleranță 66

SUMMARY

..... 68

QUO VADIS?

Ion HADÂRCĂ

scriitor

Este ca partitura unei simfonii încă nescrise. O scărișă tremurătoare, marcată de fuga unor arpegii și semitonuri prăbușite în contrapunct. Poate fi chiar plasma "Flautului fermecat" al lui Mozart, distilată-n stihia sentimentelor omenești. O distanță a încordării de arc, despărțind/înfrățind turbulențele dintre valuri.

Sudură a emergențelor, rază de cuarț pe deasupra abisului. Între spuma creștelor celor doi munți de apă întunecată, între valul al nouălea și caverna crispată-n furia taifunului își reface prompt iluzia unității o spulberare de valuri mărunte, înviorînd cu disperare bezna neantului.

*Armonie euclidiană, frontieră de echinox între noapte și zi, egalate în gri la răscrucea de anotimpuri rebele; câmp neutru presărat cu albăstrele, nalbe și maci sălbatici; experiență a calvarului, mucalit retopită-n parabola înțeleptului; alternativă enigmatică între **da** și **nu**, între viață și moarte – toleranța...*

1. ÎN CĂUTAREA SUBIECTULUI

Termenul ca atare este operant și cooperant în cele mai neașteptate sfere ale comunicării și oportunităților de limbaj. Avînd o încărcătură preponderent politică, împreună cu democrația, justiția, pluralismul și drepturile omului, formează aliajul de bază pentru construcția noii Europe, așezate și unite în diversitate. Iar combaterea rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței, deopotrivă cu protecția minorităților

Toleranța dintre valuri

naționale fac parte din domeniile principale de activitate a Consiliului European, promovarea toleranței și a respectului pentru alții constituind obiectul preocupărilor acestui organism internațional chiar de la înființarea sa.

Marcat de noi conotații, termenul este (tot mai) frecvent exploatat în sfera comunicării, în sociologie, biologie, medicină (chiar și în comerț) și, bineînțeles, în pedagogie. Lăsîndu-i la o parte conotația ludică, îi vom depista în șirul sinonimic sensurile de: indulgență, îngăduință, răbdare, blîndețe, îndurare, clemență, iertare, bun simț, dar și fiabilitate, compromis, empatie, cooperare, maleabilitate, predispoziție pentru dialog, pentru înțelegerea unui alt punct de vedere etc. Verbul *a tolera* (tolerează) incumbă și sensurile de a accepta, a admite, a concepe, a consimți, a suferi, a suporta și chiar a înghiți (de exemplu, în expresia "Nu pot tolera una ca asta"). Precum vedem, cu tot spectrul ei semantic impresionant și de înaltă frecvență, toleranța e o noțiune destul de ubicuă și proteică, anume această calitate proteică cvazi-indefinită creînd multe avantaje, dar și multe probleme lumii moderne și dînd multă bătaie de cap teoreticienilor.

Una dintre cele mai incitante și mai pertinente interpretări ale toleranței o regăsim în *Enciclopedia Blackwell*: "Toleranța – opțiunea deliberată a cuiva care posedă puterea și cunoașterea necesare de a nu interzice, împiedica sau stînjiți conduite pe care le dezaprobă. Despre toleranță se poate vorbi în legătură cu indivizi, instituții, societăți. Dezaprobarea poate fi morală sau nonmorală (repulsie). (...) Disputa e, pînă la urmă, în jurul întrebării dacă toleranța trebuie înțeleasă ca un concept moralmente neutru sau ca un ideal moral. (...) Noțiunile de toleranță i se opun o serie de noțiuni negative, precum intoleranța, indulgența (?) și indiferența. (...) Deseori au existat temeri sincere că toleranța ar avea drept consecințe haosul moral și dezintegrarea socială. Principalele arii ale dezbaterii din sec. XX pe această temă privesc credința religioasă, practicile sexuale, opoziția politică și, în vremea din urmă, egalitatea dintre sexe".

Două sînt lucrările clasice, care au întemeiat și au consacrat autonomia conceptuală a ideii de toleranță: J. Locke, *Scrisoare despre toleranță* (1689) și J. S. Mill, *Despre libertate* (1859). Vom reveni cu comentarii succinte la ambele texte, dar, înainte de a expune și a da o interpretare *pedagogică* noțiunii, vreau să insist totuși asupra a ceea ce, din păcate, a rămas neelucidat în reductabila *Enciclopedie*.

Și anume, originea preponderent creștină (aș zice, autentică) a toleranței, cea nouă uimitoare asumare/purificare a resentimentelor omenești, care s-a săvîrșit prin crucificarea Celui Neprihănit. Prin jertfa Mîntuitorului, religia creștină ne îndeamnă către iertarea dușmanului, așa cum Iisus își îndeamnă apostolii în miraculoasa Lui predică de pe Muntele Sfinț: “*Ați auzit că s-a spus să-l iubești pe aproapele tău și să-l urăști pe vrăjmașul tău. Dar Eu vă spun: iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc, ca să fiți fiii Tatălui vostru Celui din ceruri, că El face să răsară soarele Său peste cei răi și peste cei buni și face să plouă peste cei drepiți și peste cei nedrepiți*” (*Evangelhia după Matei, 5 (44-45)*).

Acesta este mesajul cristic, întemeietor al unei nemaipomenite credințe bazate pe smerenie, toleranță, dăruire de sine și iubire pentru om și umanitate. Dificile deziderate, ponciș interpretate uneori chiar de Biserica Mîntuitorului, mai ales cînd iei în calcul, că tot Hristos afirmă, zice Evangelhia, “n-am venit să aduc pacea, ci sabia”. Contradicțiile rămîn deschise pentru teologi și ceilalți gînditori ai simbolurilor etice. Noi vom aduce aici în discuție și interpretarea strict pedagogică a noțiunii în cauză. Iată definiția: “**Toleranță** (lat. *tolerantia*; engl. *tolerance*) – atitudine binevoitoare și generoasă față de alte păreri, credințe religioase, obiceiuri ș.a. Toleranța presupune și reacția la intoleranță. Tolerante sînt mai ales acele persoane care prezintă o identitate puternică, sînt deschise și au interiorizat o credință religioasă etc. Toleranța poate merge așa de departe, încît, uneori, receptarea și suportarea unor influențe dăunătoare pun în pericol însăși viața celui tolerant. Înrudite cu termenul de toleranță sînt noțiunile **tolerarea ambiguității și absența prejudecăților**.

Tolerarea ambiguității (lat. *ambiguus, tolerare*; engl. *ambigui, tolerance*) – capacitatea de a suporta situațiile deschise, complexe, interpretabile în evoluția lor. O tolerare a ambiguității înaltă este un semn al înțelegerii sufletești și al forței eului.” (Horst Schaub, Karl G. Zenke, *Dicționar de pedagogie*, Ed. Polirom, Iași, 2001).

De remarcat la acest capitol ar fi doar faptul că interpretarea specifică domeniului coincide cu direcțiile principale, abordate anterior, cele două nuanțe suprapuse: *ambiguitate* și *lipsa prejudecăților* aducînd, în aparență, un spor semantic și lărgind amplitudinea

funcțională a termenului (dacă se ia în considerație elaborarea unui tact pedagogic mai maleabil față de surprizele unor vârste, comportamente mai puerile, mai adolescente și deci mai pline de tentațiile ambiguității). În fond însă nuanțele noi au tulburat numai apele, și așa destul de confuze...

2. GRADUL ZERO AL TOLERANȚEI

a) 11 septembrie, 2001, New York, World Trade Center. Este una dintre puținele pagini pe care o amîn ani de zile, fiindcă nu aș fi dorit s-o scriu niciodată... Cred că cel mai exact a surprins această stare laureata premiului Nobel, poeta poloneză Wislawa Szymborska, în cutremurătoru-i poem: „... *Fotografia i-a prins în viață/ iar acum îi immortalizează/ deasupra pămîntului înspre pămînt.// Fiecare-i încă un tot/ avînd chip distinct/ și sînge bine tăimuit//. Mai este destul timp/ pînă cînd părul li se va răsfirea/ iar din buzunare le vor cădea/ chei sau mărunțiș.// Se mai află încă în brațele văzduhului./ în raza hăurilor/ care tocmai s-au căscat.// Pentru ei pot face doar două lucruri- / să le descriu zborul/ și să nu mai adaug ultimul cuvînt.*” (*Fotografia din 11 septembrie*).

Așadar, pînă la „ultimul cuvînt” mai există o frîntură de timp, în care filmul memoriei mă propulsează înapoi, într-o zi trăită aievea, deasupra New York-ului. Sîntem în ajunul Zilei Independenței SUA, în ziua de 3 iulie, noi, un grup de parlamentari invitați de Congresul american, după ce am vizitat Capitoliul din Washington și Carolina de Sud, beneficiind de amabilitatea prietenilor noștri, publicistul Nicolae Dima de la „Vocea Americii” și ambasadorul nostru la ONU Tudor Panțîru, facem cunoștință cu New York-ul, Manhattan-ul, Statuia Libertății, Centrul Carnegie Hall, Centrul Rockefeller, muzee, catedrale și, bineînțeles, clădirile-gemene World Trade Center, minunile arhitecturale ale sec. XX.

Era o zi însoțită, pașnică și plină de surprize frumoase. La intrarea în World Trade Center am fost inspecțai sumar, deoarece cîteva luni înaintea noastră un oarecare Ben Laden proiectase un tir cu explozibil într-unul din subsolurile turnului, provocînd mari pagube de vieți omenești și materiale. Urmele dezastrului încă se vedeau la nivelul parterului. Iată-ne, în sfîrșit, pe platforma amețitoare a unui dintre turnuri. Imaginea este, pur și simplu, fantastică. În stînga, valurile Oceanului Atlantic leagănă vapoaze jucării, în dreapta, țărnul împînzit de cartiere albe ca pe o planetă de science-fiction, iar sub noi orașul-furnicar cu puncte negre alergînd în toate direcțiile. Gheorghe Ghimpu, Gicu Amihălăchioae, Vasile Nedelciuc, Victor Pușcaș, Mitică Moțpan, Andronic și toți ceilalți sîntem copleșiți de cele văzute. Ne mai uităm o dată prin telescoape la Statuia Libertății, iar gîndurile, mai pline de speranță, ne poartă dincolo de Ocean, spre Casa celor apropiați...

Sîntem în 11 septembrie... Mai rămîne o zecime de secundă... Soția mă strigă să privesc televizorul. Pe ecran se profilează silueta cunoscută a turnurilor-gemene. Un avion survolează spațiul orașului, intră în umbra clădirii și, deodată, explozia! Ce-i asta? Un thriller de-al Hollywood-ului? Ba nu, mi se spune, este adevărat ceea ce vezi. Peste cîteva minute alt avion intră ca un proiectil în cel de-al doilea turn. Urmează altă explozie de foc, de la geamuri oamenii strigînd și unii desprinzîndu-se în vid. O voce sugrumată relatează că un avion a atacat Pentagonul, iar altul se îndreaptă spre Capitoliu. Doar acesta n-a atins ținta...

Turnurile scot sinistru fum și pară, apoi se prăbușesc în interior. Străzile Manhattan-ului se îneacă în colb și fum, lumea e cuprinsă de panică, pompierii și polițiștii aleargă spre miezul infernului... Circa 5000 de morți, de pe toate continentele! Iară și iară imaginile sînt reluate ca într-un coșmar ce nu mai poate fi stăvilat. O secundă, ultimul cuvînt nerostit și avioanele ar fi putut trece pe alături. Parcă aș fi fost lovit în inima propriei mele memorii.

S-au prăbușit temeliile păcii universale. O nouă eră a învăluit sinistru pămîntul. Extrema musulmană, teroriștii fundamentaliști au declarat război total civilizației occidentale, grupuri de kamikaze zguduie planeta din Jawa pînă-n Australia și Peninsula Iberică. Ostaticii sînt decapitați, limbajul diplomației nu mai funcționează. Este reluată vechea lozincă a islamiștilor contra albigenzilor: „Ucideți-i pe toți, Dumnezeu îi va recunoaște pe ai Săi!”

b) *11 martie, 2004, Madrid. Joi, zi de lucru, 7.30 ora locală.* Trenurile moderne cu funcționari, studenți, sezonieri emigranți se grăbesc spre Puerta de Atocha, cea mai accesată și mai populată stație din inima Madridului. Cîteva sînt pe linia Osa Eugenia, au intrat sub cupola gării...

Și deodată – o bubuitură, o serie de bubuituri în lanț! Tocmai zece explozii simultane în patru trenuri, patru turnuri-gemene paralele pămîntului!

Gara de Atocha se transformă într-un imens cîmp de luptă. Elicopterele survolează zona, militarii, poliția, primele mașini de urgență își fac apariția. Oamenii în măști de oxigen, sirene de alarmă, pe tîrgi sînt culeși primii morți, primii grav răniți. Niște studenți speriați plîng la mobil către cei de-acasă... Primele contuzii, timpane plesnite, voci sugrumate, priviri rătăcite. Se oferă primii donatori voluntari de sînge, sanitarii adună oamenii înnebuniți, alergînd pe terasele devastate. Fumegă vagoanele rupte în bucăți, peste tot se văd corpuri neînsuflețite, arse de viu, îmbrăcate în saci negri de plastic... Numai dușmanul invizibil, lipsește...

Mai tîrziu s-au făcut bilanțurile. Circa 1400 de răniți, 198 de morți, printre care și mulți români. Regele Spaniei, Juan Carlos I, vine cu un mesaj de doliu către națiune. La Bruxelles, Romano Prodi, președintele Comisiei Europene, abia își stăpînește vocea în fața unui

gigantic miting de solidaritate. Europa este consternată. Se fac primele supoziții. Este acuzat Partidul bascilor, Batasuna, și organizația ETA, dar organizația teroristă Al-Queda își asumă actul. Devine evident că lovitura este orientată împotriva întregii Europe. Panică la bursele europene, căderea acțiunilor. Împreună cu madrilenii au ieșit în piețe toate capitalele europene. Seara, în stadionul “Madrigall” se scandează: “Basta ETA! Basta Al-Queda! Basta Terorismo!” Ce a plătit acum Spania? Reconquista maurilor? Inchiziția? Sau refuzul de a auzi avertismentul lui Goya că somnul rațiunii naște monștri? De azi înainte 11 septembrie se numește în spaniolă 11 martie.

Un 11 al Mart-terorii și al Mar-sacruului!

... În Spania nu sînt zgîrîie-nori, dar în Spania pe 11 martie, morile de vînt apocaliptic au început a măcina cenușa terorii.

c) *3 septembrie, ora 9.05 GMT, Beslan, Osetia de Nord.* (De două zile orașul e în șoc, așteptînd autoritățile să elibereze copiii, părinții și profesorii, luați ostatici, la ceremonia de deschidere a noului an școlar. Mass-media rusă liniștește opinia publică vorbind de vreo 200 de ostatici și măsuri energice pentru dezamorsarea cazului).

... Și deodată – orașul este zguduit de explozii, elicoptere, tancuri și tiruri de arme-automat învăluie școala aflată în stare de asediu...

Un grup de circa 30 de ostatici reușesc să se salveze din incinta blocată de teroriști. În ajun, noaptea, Ruslan Aușev și alți mesageri de la Crucea Roșie au negociat cu teroriștii. Nimeni nu se aștepta la o lovitură în forță. Ambulanțele încep a transporta răniți, copii și părinți, salvați ca prin minune. Ora 9.30. GMT (12.30, ora Moscovei) – acoperișul școlii se prăbușește și la scurt timp noi explozii zguduie clădirea. Se difuzează știrea că forțele speciale ruse au pătruns în interior și situația e sub controlul lor total. Ora 10.40 GMT – se aud noi explozii, iar agenția ITAR-TASS comunică că forțele speciale au aruncat în aer zidurile clădirii pentru a-i ajuta pe ostatici să iasă din școală (?). Se lansează speculații că membrii comandoului s-au retras cu o parte din copii. Cel puțin cadavrele a cinci copii sînt vizibile în fața școlii.

La scurt timp, bilanțul s-a dovedit a fi catastrofal! Circa 1300 de morți și grav răniți în tragedia din Beslan! Kremlinul a fost forțat să recunoască faptul că a mințit și, aidoma situației anterioare de la Moscova, Sala de concerte de pe Dubrovka, este incapabil să gestioneze asemenea crize, refuzînd totodată asistența străină! Firește, actele de terorism ale echipei de kamikaze sînt absolut reprobabile. Cadrele filmate de teroriști, cu femei înarmate pînă în dinți și asasini zădărînd copiii nu pot stîrni decît oroare. Dar la fel de oribilă este minciuna și bravada generalilor, trăgînd din tancuri în geamurile triste invadate de copii care nu mai există...

d) 15 iulie-4 octombrie a.c., Tiraspol, Tighina, Rîbnița, Dubăsari. Debandada a început la 15 iulie. "Bravii" milițieni, la comanda teroriștilor din conducerea enclavei separatiste transnistrene, au blocat accesul corpului didactic în incinta Liceului "Lucian Blaga" (Școala nr. 20) din Tiraspol, încercând în camioane băncile, scaunele, calculatoarele și alte bunuri, sustrăgându-le din liceu și sechestrând fără acte și explicații toată arhiva instituției.

La 25 iulie este asediată de milițieni Școala-internat din Tighina, adică Școala orfanilor! Povestește directoarea școlii Maria Ungureanu: "Între 15 și 20 iulie ne-au tăiat lumina și apa, iar pe 25 iulie, luni, cam după ora 17.00, pe teritoriul instituției au intrat vreo 40 de persoane. Aceasta s-a întâmplat la 5 minute după ce plecasem spre casă. Nici n-am reușit să mă îndepărtez de școală, că m-a sunat la mobil paza de zi, chemându-mă să mă întorc urgent la internat. Când am revenit, blocul administrativ era deja sigilat. Mai erau sigilate încă 25 de uși, inclusiv de la dormitoare, ospătărie, baie, depozite (...) A început confruntarea (...) Când am încercat să intru în blocul gospodăresc pentru a-mi lua câteva lucruri personale, mi-au smuls cheile și m-au îmbrâncit. Două săptămâni după aceea am umblat cu vînătăi pe mâini..."

În situații similare s-au pomenit și celelalte licee din Transnistria, care nu au altă vină decît faptul că vorbesc limba română și refuză programele staliniste impuse de separatiști. Liceul "Evrîca" din Rîbnița a fost luat cu asalt de comandourile separatiste, iar unii părinți și profesori nesupuși au fost arestați, eliberați din serviciu și țîrți prin judecăți.

Rezistența a fost extenuantă, însă cu adevărat eroică. Abia la 4 octombrie (!) printre zîmbete, flori și lacrimi a sunat clopoțelul pentru copiii, profesorii, părinții și toți cei ce au rezistat în fața unui regim terorist din coasta Europei, pe care toată lumea refuză să-l recunoască în fapt. Numai amestecul organismelor internaționale, intensă mediatizare, poate într-un fel și tragedia Beslanului, au împiedicat declanșarea unei crize de proporții într-o regiune măcinată de conflicte mocnite.

***

Mi-am propus să vorbesc despre toleranță, dar nicidecum nu am putut evita recidivele strigătoare la cer ale noului val de manifestări ale intoleranței în fața căreia orice discurs democrat, conciliator își demonstrează totala neputință.

3. FLOAREA DE NALBĂ

Teoria decalajelor aglutinative, care-și reduce existența prin producerea unor decalaje și mai mari decît cele anterioare, pare a deveni o dominantă a timpurilor noastre.

Decalaje între faptă și cuvînt, între teorie și practică, între credință și necredință, între religii, rase, sex, vîrste și limbi a existat totdeauna, dar niciodată, afară de timpul paradisiului pînă la Turnul Babel, nu au existat mai multe

premise pentru apropierea lor și, în pofida lor, nu s-au vădit mai acut diferențele.

***

Încă în timpurile imemorabile ale înțeleptului Pitagora, problemele bune înțelegeri au fost sesizate și interpretate corect. Zice Pitagora în *Legile morale și politice*:

"Magistratul! Seamănă *flori de nalbă** în piețele publice; dar nu le mînca. Mulțimea are nevoie de deprinderi blînde; teme-te ca aceste flori să nu ajungă o slăbiciune pentru tine.

Satira nu îndreaptă oamenii: de aceea să scrii numai pe foi de nalbă".

Floarea de nalbă, foaia albă a toleranței a fost caligrafiată în filigran de evangheliști și de Sfîntul Augustin, de renașteniști și de călugării lui Dostoievski. Să ne apropiem încercînd a-i cunoaște aromele. Precum am spus, în fișierul de specialitate, studiile considerate a fi temelia concepției moderne despre toleranță sînt eseurile lui John Locke și J. S. Mill. John Locke, inspiratorul metaforei jocului social, dezvoltată ulterior de liberalism, avertizează contemporanii asupra necesității stringente de acceptare a unui cod de rigori legislative pentru supraviețuirea oricărei comunități: "Dacă nu va fi dirijată de anumite legi, iar membrii săi nu vor accepta să respecte o anumită ordine, nici o societate – oricît de liberă ar fi sau oricît de lipsită de importanță ar fi ocazia pentru care a fost construită (...) – nu va putea să subziste sau să se mențină unită, ci se va destrăma și sfărîma în bucăți" (7, 62).

Corifeul liberalismului modern, J. S. Mill, întemeiază "strategia dialogală" care face posibilă stabilirea echilibrului reciproc tolerant numai în urma unor dezbateri libere și constructive, nelimitate, neinfluențate și neimpuse prin forță: "Atunci cînd lumea este obligată să asculte ambele părți rămîne totdeauna o speranță, dar cînd este ascultată doar una din părți, greșeala se permanentizează, devenind prejudecată, adevărul însuși încetînd de a mai avea efectele unui adevăr și devin, prin exagerare, un neadevăr" (8, 10). Este cam aceeași situație, perpetuată pînă în zilele noastre, și surprinsă plastic în unul din paradoxurile polonezului Leszek Kolakowski: "Nu este democratică acea țară în care generalii și poeții spun același lucru, cu unica diferență că generalii o spun totdeauna în fața poeților".

Și, deoarece am revenit la timpurile noastre, să ne oprim un pic atenția asupra unuia din cele mai incitante eseuri scrise cîndva pro și contra identității (idem, toleranței). *Against Identity (Împotriva identității)* este bestseller-ul publicistului și gînditorului american Leon Wieseltier, un eseu-parabolă, construit dintr-un evantai de meditații ludic-ironice, de o mare încărcătură spirituală și de o rară originalitate a gîndirii. Wieseltier întemeiază, în fond, o *teorie a toleranței*, fundamentată pe realitățile multiculturalismului, liberalismului identitar și ale

* simbolul bîndeții

responsabilității asumate plenar la toate palierele stratificării sociale. Unul dintre cele mai strălucite microeseuri este cel despre “eul proteic”: “Apărătorul “eului proteic” îl laudă pentru fluiditatea radicală, înțelepciunea funcțională și căutarea măcar a unei forme minimale” care e răspunsul nimerit adresat “fluxului vremii noastre” (...) A te schimba înseamnă a supraviețui, dar asta nu înseamnă și a rezista. Iar “aici și acolo” nu e chiar atât de ușor, e o diferență între a trăi dublu și a trăi promiscuu. “Eul proteic” este eul promiscuu, eul suav și frivol, eul care transformă punctul de vedere al consumatorului într-un ideal de viață, eul pentru care tragedia e o variantă a stresului, eul care stă în spaima liniștii” (10, 47). Insistând asupra diferențelor, autorul afirmă: “Diferențele dintre noi sînt variante ale similitudinilor dintre noi” (10, 77).

Mai exemplific cu două paralele șocante pentru a simți savoarea stilului: “Ființele umane au rădăcini, dar nu sînt plante” (10, 78) și “biologicul nu întemeiază spiritualul. Asemeni păcatelor, nici iluminările părinților nu vor trece asupra fiilor” (10, 92). Parcă avertizîndu-ne asupra oricăror paralelisme facile, Leon Wieseltier ne face mai atenți și asupra lumii înconjurătoare: Or, și leul este tolerant față de habitatul savanei, doar cu o singură condiție: să fie sătul! În concluzie, autorul pledează pentru conștientizarea identității morale și umaniste, ca unul din conceptele stabilității, așezării în sine, calmului, identificat aici ca sursă fundamentală a stabilității generale (10, 19).

***

Ideile americanului consună, întrucîtva, cu cele ale lui Petru Creția, într-unul din puținele eseuri la temă pe care le-am depistat în literatura română: „Fiecare entitate tinde să-și mențină specificitatea și să se afirme pe sine ca atare. Ceea ce, în chip inerent, duce la tensiuni și conflicte, benefice pînă la un punct și chiar principiu dinamic al oricărei realități. Numai că în cazul realității omenești există primejdia unei *patologii a diversității*. Iar numele ei este *intoleranța*” (12, 94).

La această etapă ajunși, vom arunca o privire înapoi și vom vedea aceeași *floare de nalbă*: o lume izomorfă, proteică și încîlcită în propriile ei experiențe și teoretizări sofisticate, care în situațiile de criză, de puține ori să-i fi fost de folos. Și atunci care-i ieșirea? Soluția pare a fi sugerată de unul dintre eroii dostoevskieni, din *Frații Karamazov*. Starețul Zosima, care îndeamnă să le supui/ treci pe toate prin iubire. “Umiliința prin dragoste – zice Zosima – este o forță teribilă, mai puternică decît toate și în afară de care nici nu mai e nimic”. Este aceeași soluție evanghelică de rezistență prin împăcare, abstenență și răbdare fără de margini. Prea puțină consolare pentru realitățile noastre, dar de alte soluții omenirea deocamdată nu dispune...

***

Doi candidați la președinția SUA promovează spectaculos două viziuni divergente (ca să nu le taxăm drept incompatibile) asupra soluționării problemelor

acute ale războiului din Irak. Polemicile sînt dure, nu lipsesc acuzațiile directe, confruntările stradale ale susținătorilor, criticile și ironiile usturătoare, dar la finele unui incendiar dialog în direct (maraton televizat în cîteva etape) candidații secondați de soții și copii amabili, își strîng mîinile călduros, zîmbindu-și larg și bătîndu-se tolerant pe umeri.

Doi tenismani în finala Cupei Davis își dispută pînă la epuizare, fără menajamente, irevocabil înfuriați unul pe altul, locul de aur, șansa cea mare și unică de a urca pe podiumul cel mai înalt al competiției, pe deplin conștienți că pe acest cîmp de bătaie nu există remiză și victoria poate aparține doar unui singur gladiator, celălalt asumîndu-și fără speranță înfrîngerea. Cu toate acestea, în finala partidei ei își strîng mîinile, în aplauzele publicului, peste sacramentala plasă-redută-zid cucerit.

Montegue și Cappuletti sînt cele două clanuri dușmănoase ce zguduie sanguinar temelile Veronei. Însă candidii lor copii, Romeo și Julieta, îndrăgostiți fără vină, încearcă să topească febril, la flacăra iubirii, cele două sloiuri de gheață, ură și tradiție a vendetei cavernare, îndrăznind să creeze între cei doi poli un cîmp fragil al înțelegerii și toleranței, care, vai, devine posibil numai prin moartea lor năpraznică:

Pieirea tristă-a tinerei perechi

Va potoli înverșunata ceartă.

(Shakespeare, *Romeo și Julieta*)

4. GLOSE DEDUCTIVE

Orice echilibru este iluzoriu și există doar în măsura prezenței unui spirit capabil să (re)instaleze cumpăna unei asemenea stări.

Lumea există în pofida tuturor datelor inexistenței sale. Eterogen-coerentă, ea se manifestă în ritmuri ondulatorii, mareice și aglutinant-debordante. Filozoful Ștefan Lupașcu explică macro- și microlumea printr-un principiu universal al „terțului inclus”, unde, conform logicii dinamice a contradictoriului, cuplurile contradictorii, de genul A și non-A (undă-corpusul, continuitate-discontinuitate) se manifestă atît la nivel macrofizic cît și cuantic printr-un antagonism, o unitate și o simultaneitate polivalentă a termenilor („există un al treilea termen T care este în același timp A și non-A”)!

Aceasta presupune o dinamică (dialectică) a omogenizării/sau uniformizării și alta a eterogenizării/sau diversificării, incluse la rîndul lor în dialectica cuantică tripolară, valabilă atît pentru fizică, biologie cît și pentru ontologie (și etică, în particular). Pentru tematica noastră, comentariile pot fi nuanțate.

De pildă, diferența încă nu presupune intoleranță, precum nici toleranța încă nu duce neapărat la omogenizare. Diferențele pot exista autonom, simultan și fără a provoca vreun conflict inerent dispariției lor.

Toleranța, de regulă, este echidistantă, reflexivă și inofensivă.

Intoleranța înseamnă manifestarea în fapt a crizei diferențelor, „dezlănțuirea” intempestivă, stihhiică sau programat-previzibilă a incompatibilităților de neevitat.

Toleranța este locul comun al intoleranțelor. E o alternanță de faze, care succed atât stările de efuziune, de maximă empatie și apropiere, cât și pe cele de eroziune, erupție sau clivaj. Poate fi starea de catharsis, revelare a binelui, a spațiului conviețuirii, dar și timpul necesar detectării acestui spațiu.

Acceptul mutual, tatonările și dialogul fac parte inseparabilă din discursul toleranței.

Un timp prelungit al antagonismelor a dat naștere și „războiului rece” ca formulă intermediară de evitare a conflictului, dar și de amânare a (in)toleranței dintre sisteme ireconciliabile.

Sensul definitiv al toleranței este mișcarea ei spre convergența extremelor sau elaborarea strategiilor de propulsare a acestei mișcări.

Privită din perspectiva etico-politică a lumii moderne, toleranța, instituționalizată sau contestată periodic, mai poate fi productivă și funcțională, fie în procesele globalizării, fie în cele de soluționare a clivajelor regionale. Cu condiția ca mișcarea de conciliere și apropiere să se producă din ambele sensuri.

Sub aspect ontologic și psihologic, luată ca atare, fără a o raporta la problematica imediatului social, toleranța, în sine, are o natură, totuși, contradictorie, la rîndu-i, constituindu-se din două dimensiuni contingente: prima – necesitatea, impulsul *transferului în celălalt*, aventura (tentația) alterității, și a doua – (mai profundă) necesitatea *protecției sinelui*, capacitatea înțelegerii/însușirii virtuților, primejdiilor și slăbiciunilor necunoscutului potențial, suspectat a-ți anula propria ta identitate. Din aceste două stări, treptat, se construiește cea de a treia dimensiune reciproc transformatoare. Este

dimensiunea pozitiv-proteică, scuturată de reticențele trecutului și orientată spre afirmarea unei noi calități convergente a conviețuirii noastre pe pământ.

P.S. Astăzi, la Roma, înalții reprezentanți ai celor 25 de state-membre ale Uniunii Europene au semnat noua Constituție a Europei unite!

29 octombrie 2004

REPERE BIBLIOGRAFICE:

1. *Enciclopedia Blakwell a gândirii politice*, Editura Humanitas, București, 2000.
2. Horst Schaub, Karl G. Zenke, *Dicționar de pedagogie*, Editura Polirom, Iași, 2001.
3. Bădescu, I.; Dungaciu, D.; Baltasiu, R., *Istoria sociologiei*, Editura Eminescu, București, 1996.
4. Wach, J., *Sociologia religiei*, Editura Polirom, Iași, 1997.
5. Pitagora, *Legile morale și politice*, Editura Antet, București.
6. Lupașcu, Șt., *Principiul antagonismului și logica energiei*, Editura Șt. Lupașcu, Iași, 2000.
7. Locke, J., *Despre toleranță, în Fundamentele gândirii politicii moderne*, Editura Polirom, Iași, 1999.
8. Mill, J.S., *Despre libertate, în Limitele puterii*, Editura ALL, București, 1994.
9. Bupar, C., *Criza identităților*, Editura Știința, Chișinău, 2003.
10. Wieseltier, L., *Împotriva identității*, Editura Polirom, Iași, 1997.
11. Todorov, T., *Noi și ceilalți*, Editura Institutului European, București, 1999.
12. Creția, P., *Eseuri filozofice*, Editura Humanitas, 2004.

Masa rotundă: „Educație pentru toleranță. Sugestii de elaborare a unui curs pentru diriginți”

Secvențe

Viorica GORAȘ-POSTICĂ, Coordonator de program, CE PRO DIDACTICA

Dragi colegi, avînd misiunea să facilitez întrunirea de azi, vă salut și vă mulțumesc în numele Centrului Educațional PRO DIDACTICA că ați dat curs invitației noastre de a participa la această masă rotundă care se desfășoară în incinta sălii cu o denumire sugestivă „Pro Diversitate”.

Pe parcursul unui an și jumătate de la lansarea programului “Toleranță și integrare socială. Informare și formare”, sprijinit de Fundația SOROS-Moldova, am reu-

șit să realizăm mai multe lucruri concrete. Intenționăm să elaborăm, în baza materialelor disponibile, un program de instruire “Educație pentru toleranță” destinat diriginților. Acest curs se dorește a fi unul *infuzional*, aplicabil la orice disciplină școlară, inclusiv la orele de dirigenție.

Obiectivul general al programului îl constituie promovarea culturii toleranței prin cunoaștere reciprocă și a spiritului de acceptare a diversității ca element esențial al unei societăți deschise.

Obiectivele specifice:

- Constatarea situației de fapt prin intermediul unui sondaj de opinie cu privire la perceperea și înțelegerea toleranței și a respectului reciproc
- Sensibilizarea opiniei publice față de problemele existente
- Proiectarea unor demersuri educaționale specifice.

Această masă rotundă a fost anticipată de un amplu sondaj de opinie efectuat pe un eșantion reprezentativ de peste 1000 de elevi, studenți, profesori, atît din mun. Chișinău cît și din întreaga republică, care a urmărit să stabilească cum se percepe și cum se practică toleranța în mediul social de la noi.

Vom parcurge în continuare sinteza răspunsurilor la chestionar.

1. A fi tolerant, în opinia dvs., înseamnă:
  - 64% – a accepta un comportament diferit de al tău
  - 24% – a nu te implica în conflicte
  - 8% – a ține la valorile proprii
  - 4% – a impune valorile proprii
2. Cu ce tip de intoleranță vă confrunțați foarte frecvent?
  - 61% – interpersonală
  - 18% – interetnică
  - 9% – interconfesională
  - 12% – altele
3. Cu ce tip de intoleranță vă confrunțați foarte rar?
  - 29% – interpersonală
  - 28% – interetnică
  - 26% – interconfesională
  - 17% – altele
4. Descrieți un caz de intoleranță din experiența dvs. recentă.

Interpersonală:

- în locurile publice (transport, la medic, la magazin); exemplele demonstrează sfidarea celor mai elementare reguli de conduită, lipsa de politețe
- în familie – neînțelegeri, nerespectarea drepturilor copilului, neacceptarea opiniilor copiilor
- în școală – relațiile profesor-elev și elev-elev etc.

Interetnică – peste 80 la sută din cauze de ordin lingvistic; intoleranța față de limba română ca limbă oficială, intoleranța față de găgăuzi, romi, ucraineni, români; persistența stereotipurilor.

De gen – inegalitatea dintre femeie și bărbat, exemple de violență față de femei.

Interconfesională – necunoașterea și nerecunoașterea specificului confesiunilor religioase; condamnarea “sectelor”.

5. Alegeți determinativele potrivite pentru relațiile interpersonale în *școala* dvs.
  - 55% – cooperante
  - 19% – lipsite de respect reciproc
  - 16% – conflictuale
  - 10% – nu pot aprecia
6. Alegeți determinativele potrivite pentru relațiile interpersonale în *localitatea* dvs.
  - 38% – cooperante
  - 26% – lipsite de respect reciproc
  - 20% – conflictuale
  - 16% – nu pot aprecia
7. Alegeți determinativele potrivite pentru relațiile interpersonale în *societate*.
  - 36% – lipsite de respect reciproc
  - 31% – conflictuale
  - 20% – cooperante
  - 13% – nu pot aprecia
- 8a. Cum trebuie să fie, în opinia dvs., un *conducător tolerant*?
  - înțelegător (17%), respectuos (14%), înțelept (10%), răbdător, sociabil, amabil
  - să țină cont de propunerile altor persoane, să accepte observațiile critice
  - corect cu subalternii
  - interesat de creșterea calificării angajaților
- 8b. Cum trebuie să fie, în opinia dvs., un *subaltern tolerant*?
  - respectuos (13%), responsabil (11%), răbdător (10%), înțelegător, supus, cu bun simț
  - să-și respecte șeful și obligațiile de serviciu (bun profesionist)
  - să respecte și să colaboreze cu colegii
- 8c. Cum trebuie să fie, în opinia dvs., un *profesor tolerant*?
  - înțelegător (20%), respectuos (14%), prietenos (9%), răbdător, obiectiv, corect
  - punctual
  - să țină cont de ideile, valorile elevilor/studenților
  - să poată găsi limbă comună și să trateze în mod egal toți elevii
- 8d. Cum trebuie să fie, în opinia dvs., un *coleg tolerant*?
  - respectuos (13%), înțelegător (11%), prietenos (9%)

- să accepte colegii așa cum sînt
- să manifeste îngăduință asociată cu înțelepciune
- să coopereze cu colegii

9. Numiți sursa de informare în masă care, în viziunea dvs., promovează toleranța:

POST DE RADIO	POST DE TELEVIZIUNE	PUBLICAȚIE PERIODICĂ
Antena C	Pro TV	Flux
Kiss FM	TVM	Timpul
Radio-Moldova	România 1	Săptămîna
Micul Samaritean	Acasă	Făclia
Pro FM	Euro TV	Jurnal de Chișinău
Radio-Nova	NIT	Literatura și Arta
Russkoe Radio	Euro News	Didactica Pro...
Europa Liberă		Democrația

10a. Ce ar trebui să întreprind *eu* pentru promovarea cu succes a principiilor toleranței și a culturii păcii?

- să fiu mai răbdător, mai indulgent
- să mă cunosc mai bine pe mine însumi și să-i accept pe cei din jur așa cum sînt
- să respect principiile de morală și conduită creștină
- să promovez toleranța, să mă implic atunci cînd observ manifestări de intoleranță

10b. Ce ar trebui să întreprindă *familia* pentru promovarea cu succes a principiilor toleranței și a culturii păcii?

- să instituie un mediu de toleranță pentru toți membrii
- să cultive valorile creștine
- să crească copiii în înțelegere și armonie, să

petreacă mai mult timp împreună, să coopereze în diferite situații

- să-i permită copilului să aibă propria opinie, dar să fie responsabil pentru deciziile sale

10c. Ce ar trebui să întreprindă *școala* pentru promovarea cu succes a principiilor toleranței și a culturii păcii?

- să fie obligată să promoveze aceste idei (poate în felul acesta societatea va deveni mai bună)
- să continue ceea ce a început familia
- să organizeze ședințe, seminarii, sondaje pentru a înțelege mai bine ce este toleranța
- să fie un exemplu de toleranță prin comportamentul fiecărui profesor
- să accepte toți elevii ca fiind egali, indiferent de religia, etnia, situația materială a acestora.

***

Viorica GORAȘ-POSTICĂ

Propun, în cadrul unei discuții libere și deschise, să venim cu sugestii concrete privind conținuturile preconizatului curs. Pornind de la realitatea, parțial reflectată în răspunsurile din sondaj, vom încerca să răspundem la întrebările *ce* și *cum* ar trebui să facem pentru ca profesorii noștri să promoveze o cultură a toleranței în școală și nu numai.

Pavel CERBUȘCĂ, Liceul Teoretic „Gaudeamus”

Noi, profesorii, nu putem fi intoleranți. Pentru a comunica eficient trebuie să acceptăm persoana așa cum este ea; *toleranța constituie o condiție sine qua non a profesionalismului nostru*.

Am participat, în calitate de expert, la elaborarea manualelor de istorie. Inițial, ne-am gândit să includem cât mai multe date despre neamul nostru, deoarece luase sfîrșit perioada cînd istoria națională era neglijată sau tendențios interpretată. Minoritățile etnice au avut câteva obiecții referitor la conținuturile propuse și am fost tentați să nu le dăm dreptate. Dacă vrem însă să manifestăm toleranță, ar trebui să revizuiem unele formulări privind „strămoșii noștri”, întrucît sînt diferiți pentru fiecare națiune. Aș propune să includem, de exemplu, un compartiment special „Strămoșii – izvor de înțelepciune”.

Dacă există o atmosferă de cooperare în clasă, putem dezvolta competențele de comunicare, de rezolvare a conflictelor, de luare a deciziilor în comun și atunci, probabil, va fi atins și obiectivul care ne interesează – educarea toleranței.

O valoare este apreciată după felul în care corelează cu alte valori general umane: Adevărul, Binele, Frumosul, Sacrul. Sînt situații cînd adevărul este un rău, dacă nu corelează cu binele, frumosul etc. La fel și toleranța...

Există ceva comun între toleranță și înțelepciune. Nu putem spune care sînt limitele înțelepciunii unui om: el este sau nu este înțelept.

Larisa CUZNEȚOV, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Am beneficiat de mai multe stagii în străinătate. Cred că putem prelua anumite aspecte din practica mondială: să abordăm educația pentru toleranță din *perspectiva responsabilității* (exemplul Danemarcei și Germaniei).

Dacă promovăm în școală *empatia*, promovăm și toleranța. Comunicînd cu profesorii ce vin la cursurile de perfecționare, am dedus că ei nu știu ce este *empatia* și rostul acesteia pentru un demers didactic eficient. Activînd în cadrul Școlii părinților de la Liceul „Iulia Hasdeu” din mun. Chișinău, am observat cît de puțin se cunosc între ei părinții și profesorii, părinții și elevii. Pentru a ajunge la cunoaștere reciprocă și înțelegere, trebuie să pornim de la *autocunoaștere: cunoscîndu-mă mai bine, acceptîndu-mă așa cum sînt, voi fi în stare să accept și pe altcineva*.

Nina UZICOV, Liceul Teoretic „Ion Creangă”

Răspunsurile contradictorii sau aprecierile respondenților se datorează necunoașterii sau slabei cunoașteri a sensului noțiunii de toleranță – fenomen complex, de unde și necesitatea contextualizării. În virtutea tradițiilor, dar și a educației primite, oamenii se comportă diferit, însă trebuie specificat că un om intolerant nu este neapărat un om lipsit de virtuți, un om incult. Important este atît constatarea faptelor cît și stabilirea unor acțiuni de redresare a situației, deoarece trăim într-o societate profund intolerantă, în care *necunoașterea naște frică, iar frica naște ură*.

Toți vorbim despre *limitele toleranței*. Atunci cînd vom înțelege mai bine fenomenul, vom vedea care sînt și limitele acestuia. Există ceva comun între toleranță și înțelepciune. Nu putem spune care sînt limitele înțelepciunii unui om: el este sau nu este înțelept.

Loretta HANDRABURA, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Un mare pedagog afirmă că astăzi, mai mult ca oricînd, *societatea trebuie să-și reeduce profesorii*. Este necesar, în primul rînd, noi, profesorii, să învățăm a fi toleranți...

Educația pentru toleranță trebuie să înceapă în familie, deoarece aici se produce socializarea inițială a copilului. Sondajul atestă numeroase exemple de intoleranță în familie. Chiar dacă promovăm în școli drepturile copilului, participăm la manifestările dedicate Zilei internaționale a copilului sau susținem sus și tare că generația în creștere are drepturi egale cu cei maturi, realitatea este cu totul alta – avem mulți părinți care nu țin cont de opiniile copiilor.

Gheorghe ȘALARU, formator CEPD

Referindu-ne la educația pentru toleranță, trebuie să precizăm ce anume urmărim: elevul *să știe ce înseamnă a fi cooperant, tolerant* etc. sau *să educăm un comportament tolerant*? Important este nu doar învățarea definițiilor, ci și formarea unui comportament adecvat.

S-a afirmat anterior că profesorii nu știu ce înseamnă empatia. În acest context, mă întreb, *câți profesori pot asculta cu adevărat, câți au abilități de cooperare, câți sînt toleranți*?

Chiar dacă în școală se promovează toleranța față de alte religii, se studiază istoria religiilor, iar acasă părinții, folosind autoritatea lor, le declară în mod direct că nu putem accepta pe cineva de altă confesiune, nu vom realiza nimic.

Pe lângă educația pentru toleranță, pentru alteritate, trebuie să cultivăm și *dragostea pentru propria identitate*. Nu poți accepta pe altcineva necunoscîndu-te pe tine însuși.

Un element fundamental în educarea toleranței este *comunicarea asertivă* care vine cu soluții pentru multe situații, inclusiv pentru cele de conflict.

Lia SCLIFOS, formator CEPD

Toleranța a constituit o problemă în toate timpurile și va rămîne în continuare. *Să formăm la copii capacități de înțelegere profundă și de analiză multispectuală a fenomenului este imperativul zilei*. Dacă există o atmosferă de cooperare în clasă, putem dezvolta competențele de comunicare, de rezolvare a conflictelor, de luare a deciziilor în comun și atunci, probabil, va fi atins și obiectivul care ne interesează – educarea toleranței. Trebuie să stabilim care sînt totuși *competențele* pe care s-ar baza un comportament tolerant.

Viorica ȚURCANU, Universitatea de Stat „Al. Russo” din Bălți

Vreau să remarc în mod deosebit *calitatea sondajului*. Felul în care a fost conceput (întrebări scurte, clare, continuitatea itemilor etc.) denotă un grad înalt de profesionalism.

Bazîndu-mă pe îndelungata mea experiență profesională, aș menționa că o cunoaștere mai amplă a oamenilor, a situației favorizează formarea unei atitudini tolerante. Profesorii pot organiza în școală *lecții de educație pentru toleranță la care să participe și părinții*, punînd accentul pe promovarea valorilor general umane.

Olga COSOVAN, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Unii studenți participanți la sondaj au dorit să discute pe larg următorul subiect: De ce totuși trebuie să fim toleranți? Am stabilit împreună că nu poate fi tolerat orice, exemplificînd prin situații concrete din viață: un medic care nu știe ce tratează; un profesor care nu știe ce predă etc.

Cred că e nevoie să inversăm piramida și să începem nu prin a învăța ce este toleranța, ci prin *a-i învăța pe profesori la seminarii să fie mai toleranți unii față de alții*. Atmosfera de intoleranță din colectivul pedagogic este în detrimentul procesului instructiv-educativ.

Tatiana TURCHINĂ, Universitatea de Stat din Moldova

În acest curs de educație pentru toleranță ar trebui incluse și analizate cît mai multe *situații concrete de viață* pentru a dezvolta la elevi anumite abilități, conduite. Sarcina noastră este să-l învățăm pe copil să fie tolerant într-o lume care este din ce în ce mai agresivă, intolerantă, unde violența verbală se manifestă la tot pasul.

Educația pentru toleranță ar trebui începută la grădiniță, pentru a le oferi copiilor cunoștințe elementare în domeniu, ținînd cont de specificul vârstei. Ajungînd în școală, ei vor cunoaște ABC-ul unui comportament tolerant.

Violeta DUMITRAȘCU,

Coordonator de program, CEPD

Accentul urmează a fi pus pe educarea atitudinii tolerante față de persoană luată la general, indiferent de proveniența socială, confesiune, timpul de învățare, probleme de sănătate etc. Un element fundamental în educarea toleranței este *comunicarea asertivă* care vine cu soluții pentru multe situații, inclusiv pentru cele de conflict.

Violeta MIJA, Institutul de Științe ale Educației

Acest curs îl văd structurat în două mari capitole: în primul vom explica ce este toleranța ca valoare socială, iar în al doilea – cum putem educa această valoare, cum putem obține un comportament tolerant.

Cum ar trebui să reacționăm atunci cînd ne confruntăm cu o situație conflictuală? Psihologii ne sfătuiesc să ne stăpînim emoțiile

... toleranța este o condiție sine qua non a profesionalismului nostru.

și să nu luăm atitudine imediat, încercînd ulterior să înțelegem *ce se întîmplă cu adevărat*. Urmează întrebarea *de ce?*, adică care este cauza unei asemenea conduite? Care a fost motivația? Dacă vom manifesta toleranță, care este sinonimă cu înțelegerea, răbdarea și empatia, vom ști *cum* să ajungem la înțelegere.

O valoare este apreciată după felul în care corelează cu alte valori general umane: Adevărul, Binele, Frumosul, Sacrul. Sînt situații cînd adevărul este un rău, dacă nu corelează cu binele, frumosul etc. La fel și toleranța...

Eugenia PARLICOV, Ministerul Educației

Subiectul dezbătut nu este unul inedit, zicala *ce ție nu-ți place, altuia nu face* fiind un îndemn la toleranță. Mă bucură faptul că discuțiile multispectuale de astăzi nu au sugerat elaborarea unui nou curriculum. Procesul de educație pentru toleranță presupune unirea într-un întreg a mai multor actori sociali: copiii, profesorii, părinți etc.

Este salutar că tot mai mulți agenți educaționali se implică în promovarea acestei valori. Sperăm să conlucrăm, să ne completăm reciproc, să venim cu ceva util cadrului didactic, copilului și părintelui.

La nivel de materiale didactice, vom aminti că au apărut deja două cărți: *Cunoașterea drepturilor refugiaților pentru educația toleranței* (sub egida Înalțului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați) și *Educația în spiritul toleranței*, ghid pentru profesori din învățămîntul preuniversitar (cu concursul Centrului „Dialog Intercultural”). Așteptăm să iasă de sub tipar și cartea *Toleranța – calea spre pace* (sub egida CEPD). Avînd la dispoziție aceste materiale și o echipă de profesioniști, se poate elabora un curs eficient de educație pentru toleranță.

Viorica GORAȘ-POSTICĂ

Toleranța, fenomen social complex, nu poate fi elucidată sub toate aspectele la o masă rotundă. Am încercat doar să adunăm idei ce ar sta la temeliea unui curs de educație pentru toleranță, să stabilim niște repere în vederea structurării unui program de instruire pentru profesori. În acest sens, am constituit, în bază de concurs, un grup de formatori care va elabora respectivul curs.

În procesul de implementare ne dorim să avem sprijinul școlilor, al factorilor de decizie, al comunității. Dispunem de programe de calitate care răspund unor nevoi sociale stringente și care merită a fi promovate.

11 iunie 2004,

Centrul Educațional PRO DIDACTICA

Consemnare: Dan Bogdea

Tatiana SOCOLOV

Fondul de Investiții Sociale din Moldova

Orice comunitate se caracterizează prin anumite particularități datorate tradițiilor stabilite pe parcursul existenței sale. Pentru fiecare comunitate însă toleranța are aceeași semnificație: răbdare, generozitate, îngăduință, înțelepciune comportamentală și nu numai. Secole la rînd strămoșii noștri au învățat să fie toleranți cu cei aflați în dificultate, fără a cunoaște acest cuvînt. Astfel, toleranța a devenit o lege nescrisă ce trebuie respectată de orice membru al comunității, dacă dorește să trăiască în ea și să fie acceptat precum este.

Comunitatea învață a fi tolerantă

Toleranța presupune o reacție firească față de ceea ce ne înconjoară, acceptîndu-i legitimitatea chiar dacă nu corespunde dorințelor și percepțiilor noastre. Nu-i deloc simplu să te depășești pe tine însuși și să fii înțelegător cu un tînăr ce consumă droguri, cu un boschetar, cu un copil cu dizabilități ori bolnav de SIDA....

Și mai dificil este să întinzi o mîină de ajutor și să împarți bucata ta de pîine, grijile cotidiene făcîndu-ne deseori absenți la durerea străină. Aceasta însă nu constituie o scuză, căci din neatenție și neglijență, ce conduc la marginalizare, se naște violența care poate deveni o problemă a fiecăruia dintre noi.

În ultimul timp am avut posibilitatea să vizitez mai multe comunități rurale, fiecare avînd un anumit colorit. Fiind foarte diferite ca tradiție și potențial, ele au și probleme comune: natalitate scăzută și mortalitate înaltă, prezența preponderentă a persoanelor în etate, a grupurilor dezavantajate: femei, tineri, copiii, invalizi etc., din cauza plecării peste hotare a persoanelor de vîrstă mijlocie. Fiecare localitate rezolvă în felul său proble-

mele celor aflați în dificultate: unele văd soluția în orfelinate, școli internat, aziluri pentru bătrâni, altele își mobilizează propriile resurse și le demonstrează finanțatorilor că merită să investească în comunitatea lor.

Vom aborda în acest articol problematica toleranței în raport cu persoanele dezavantajate, având ca model experiența proiectului Fondul de Investiții Sociale din Moldova (FISM), creat cu suportul Băncii Mondiale pentru a contribui la reducerea impactului negativ al sărăciei prin stimularea participării populației și implicarea ei în soluționarea problemelor locale stringente. De rînd cu renovarea școlilor, reparația drumurilor, aprovizionarea cu gaze naturale și apă potabilă FISM a susținut și cereri de finanțare orientate spre crearea serviciilor comunitare de asistență socială. Astfel, au fost implementate programele „Dezvoltarea socială a copiilor în situații de risc”, „Incluziunea socială a copiilor în situații de risc”, „Programe inovatoare”. În rezultat, au fost înființate 24 de centre comunitare ce prestează servicii de asistență socială copiilor în situație de risc și familiilor lor, 5 centre de incluziune socială, un centru de servicii pentru persoanele lipsite de adăpost. De menționat, că FISM va susține financiar crearea serviciilor integrate de asistență socială în 6 raioane din republică.

SCHIMBAREA SE PRODUCE DIN INTERIOR

Înrăutățirea condițiilor de trai a majorității populației, în special a bătrînilor, copiilor, invalizilor, tinerilor etc. impune necesitatea ajutorării cît mai urgente și cît mai eficiente a acestora.

Fondul de Investiții Sociale din Moldova, prin intermediul programului “Dezvoltarea socială a copiilor în situație de risc”, și-a propus să testeze funcționarea serviciilor de asistență socială create la solicitarea comunității. Importanța lor constă în reintegrarea și reabilitarea socială a copiilor din familii vulnerabile, a copiilor cu restricții funcționale și cu insucces școlar; readucerea în familie a copiilor aflați în instituții, prevenirea instituționalizării lor și a abandonului școlar.

Serviciile prestate de cele 24 de centre sînt adresate întregii comunități, activitățile desfășurate fiind susținute de autoritățile publice locale, oameni de afaceri, societatea civilă, voluntari etc. Primăria pune la dispoziție un local și acoperă integral costurile operaționale; o organizație nonguvernamentală (de cele mai dese ori) implementează proiectul, iar comunitatea vine cu partea ei de contribuție, care constituie 3 la sută din suma necesară. Identificarea problemelor sociale, a categoriilor de beneficiari și a tipurilor de servicii oferite ține de competența comunității.

Personalul centrelor își organizează activitatea în conformitate cu necesitățile beneficiarilor și prestează servicii de asistență socială, psihologică (psihodiagnosticare, elaborarea planului individual de intervenție), sanitaro-igienică, pedagogică, logopedică, medicală,

juridică, kinetoterapeutică, reabilitare (training, corecție, psihoterapie, consiliere), plasament temporar, alimentare, orientare profesională, informare etc.

În urma efortului depus de angajații centrelor peste 100 de copii au fost integrați în școala de cultură generală; 34 au fost reîntorși în comunitate din instituțiile rezidențiale; 152 au fost integrați în familia biologică, 25 – în familia extinsă, 7 – în familii de asistenți parentali; 10 au fost luați sub tutelă; un copil a fost adoptat.

Serviciile create au permis plasarea în cîmpul muncii a peste 400 de specialiști: asistenți sociali, psihologi, pedagogi, logopezi, kinetoterapeuți etc. La activitatea centrelor au aderat în calitate de voluntari oameni de bună credință.

O atenție deosebită se acordă implicării părinților în procesul de asistență multidiscplinară, instruirii și pregătirii acestora pentru acceptarea propriului copil. Deoarece serviciile comunitare de asistență socială sînt absolut noi și Republica Moldova nu dispune de experiență în prestarea lor, reprezentanții administrației publice locale, managerii și angajații centrelor participă la seminarii, conferințe, vizite de studiu.

Noua modalitate de prestare a serviciilor sociale la nivel de comunitate permite persoanelor aflate în dificultate să facă o alegere justă și cît mai rezonabilă pentru moment. În localitățile vizate s-a redus simțitor numărul copiilor abandonați și al celor care nu frecventează școala. Însăși comunitatea se schimbă din interior, implicîndu-se în soluționarea problemelor ce-i afectează pe unii din membrii ei.

Deja putem vorbi despre un efect pozitiv asupra beneficiarilor – copii în situații de risc și părinții lor – al căror număr depășește anual cifra de 2000. În raportul de evaluare a impactului Proiectului FISM, pregătit de Compania engleză Donnelly-Holl în martie 2004 se menționează: „Serviciile de asistență socială prestate de centrele create cu suportul FISM sînt înalt apreciate de copiii ce beneficiază de ele și de părinții lor”.

TOLERANȚA SE EDUCĂ

La Liceul din Pîrlița (Ungheni), școlile de cultură generală Copceac (Ștefan Vodă), Ștefănești (Florești), Tîrnova (Dondușeni) și școala primară nr. 120 din Chișinău au fost fondate centre comunitare de incluziune.

Baza conceptuală a implementării acestor microproiecte a constituit-o ideea că toți copiii trebuie să se bucure de șanse egale pentru a participa activ la viața școlii și a comunității. Deși în cazul copiilor cu cerințe speciale cel mai important este dobîndirea competenței sociale, nu se poate face abstracție de principiul dezvoltării, care presupune că aceste persoane sînt capabile de creștere, învățare și formare în concordanță cu potențialul de care dispun.

Accentul fiind plasat pe instituirea unui mediu adecvat în școală și în comunitate, s-a procurat echi-

pamentul și mobilierul necesar, au fost readaptate localurile, instruiți pedagogii și părinții.

Drept rezultat, circa 300 de copii cu retard mental și dificultăți locomotorii, cu deficiențe auditive, de limbaj și de comportament, cu diverse probleme de sănătate, precum și din familii socialmente vulnerabile au obținut șansa de a studia în clase obișnuite.

Această experiență ne convinge o dată în plus că educația este mijlocul cel mai eficient de prevenire a intoleranței, violenței și excluderii. Copiii trebuie ajutați să-și formeze o părere proprie și un comportament adecvat, ceea ce depinde de mai mulți factori: profesionalismul cadrelor didactice, calitatea manualelor și a materialelor ilustrative, tehnologiile educaționale. Asistând la o lecție, m-a surprins un băiețel, pe care nu-l puteam înțelege. Vorbea într-o limbă a lui, dar era vesel și îndrăzneț. În pauză am aflat că era pe cale să ajungă într-o instituție de tip internat. La rugămintea mamei de a fi acceptat la școală, învățătoarea n-a ezitat. Clasa întâi a început-o în tăcere, apoi a scos sunete, silabe... Acum învață în clasa a patra. Scrie fără greșeli, este bun la matematică, are mulți prieteni. Este acasă, în familie, în comunitate.

STUDIUL DE CAZ: CENTRUL DE ZI "CVIS" (s. Scoreni, r. Strășeni)

Perioada funcționării: începând cu februarie 2001.

Obiectivul: prevenirea instituționalizării copiilor în situații de risc.

Serviciile prestate: asistență psihologică, pedagogică, sanitară; alimentarea copiilor; consiliere.

Rezultatele obținute: a crescut încrederea comunității față de obiectivele Centrului (dacă anul trecut erau doar 20 de beneficiari, acum sînt 50). 15 elevi din clasele superioare s-au încadrat în activitatea Centrului în calitate de voluntari; s-a redus considerabil numărul copiilor cu abandon școlar (în anul 2000 – 60, în anul 2001 – 6, din anul 2002 – 100% copii frecventează școala); a sporit implicarea părinților în activitățile Centrului (în anul 2000 – 20% din părinți credeau în eficiența unui astfel de centru, iar în anul 2002 – 75%).

Centrul a fost înființat pe lângă școala din comunitate fapt ce permite accesul egal la educație și instruire tuturor copiilor. Asociația Părinților și Profesorilor, creată în baza centrului, a reușit să obțină mai multe finanțări, a stabilit relații de colaborare cu ONG-urile în domeniul asistenței sociale, a dezvoltat parteneriate cu ONG-uri similare ("CVIS" colaborează cu 10 ONG-uri naționale și 4 ONG-uri internaționale); a sporit suportul acordat de către administrația publică locală la procurarea îmbrăcămintei și încălțăminte pentru nevoiași, asigurarea familiilor vulnerabile cu produse alimentare.

Pentru a stabili necesitățile clienților, se efectuează testarea copiilor și părinților, fiecare avînd un dosar per-

sonal. Este elaborată rețeaua socială a fiecărui client și sînt completate o serie de anchete. Multă atenție se acordă dezvoltării deprinderilor de comportare în societate, comunicării și ajutorului reciproc, cultivării dragostei față de natură. Pentru o integrare mai eficientă în colectiv, beneficiarii centrului sînt incluși în diferite activități organizate împreună cu semenii lor (concursuri, sărbători tradiționale etc.), iar în scopul sensibilizării comunității se desfășoară seminarii, mese rotunde.

FĂ BINE OMULUI

Unul dintre proiectele susținute financiar de FISM în cadrul programelor inovative este inițierea, în capitală, a centrelor de orientare și găzduire pentru persoanele fără domiciliu stabil: cazarea nocturnă provizorie, acordarea primului ajutor medical în caz de necesitate; asigurarea cu cină și micul dejun; oferirea asistenței psihologice; acordarea unui suport material; asigurarea cu bilete de călătorie pentru deplasarea la locul de trai. Totodată, se urmărește și integrarea profesională și socială.

***

În încheiere, putem menționa importanța promovării toleranței la diferite niveluri: de individ și de familie – cînd se dorește o schimbare de comportament; de comunitate – cînd se impune modificarea atitudinii și acceptarea celor care sînt diferiți de noi; de stat – cînd se valorifică experiența pozitivă, se urmărește îmbunătățirea legislației, imparțialitatea în aplicarea legii și exercitarea puterii administrative, acordarea de șanse economice și sociale fără nici o discriminare.

De asemenea, trebuie specificat impactul diseminării practicilor pozitive. Cu suportul FISM se editează diferite publicații, inclusiv ziarul „Alternative rurale”, difuzat lunar, avînd un tiraj de 3000 exemplare.

Experiența acumulată scoate în evidență necesitatea abordării problemelor sociale și a modalităților de soluționare la nivel de țară; perfecționării legislației în domeniul protecției sociale a copilului și familiei; urgentării procesului de elaborare a standardelor minime de calitate pentru serviciile alternative și revizuirea standardelor de calitate pentru instituțiile rezidențiale; redirecționării surselor financiare.

Crearea serviciilor comunitare de asistență socială cu suportul proiectului Fondul de Investiții Sociale din Moldova constituie doar un prim pas spre diversificarea modalităților de ajutorare a persoanelor defavorizate. Deși astăzi, cînd sărăcia bate aproape în fiecare poartă, schimbările se produc greu, oamenii încearcă totuși să-și revadă atitudinea și să-i accepte pe semenii lor așa cum sînt. Este o dovadă în plus că binefacerea și toleranța nu reprezintă o noutate pentru poporul nostru. Trebuie doar să nu uităm de cei ce sînt la ananghie, să le întindem o mîină de ajutor, învingînd egoistul din noi, să-i învățăm pe copiii noștri să facă același lucru. Să încercăm cu toții a fi mai receptivi, mai generoși, mai înțelegători.

Ala **GUȚU**

Liceul moldo-turc, mun. Chișinău

Prezentul articol a fost scris în baza experienței acumulate în timpul stagiunii la școala privată *King's School Ely* din Marea Britanie.

Școala, bogată în tradiții, se află nu departe de Cambridge, la o distanță de doar 15 minute parcursă cu trenul. Se spune că în 1970 o fi împlinit 1000 de ani de la înființare, rădăcinile trăgându-i-se de la câteva clase ce funcționau pe lângă o bisericuță locală, pentru ca peste ani *The King's School* să împânzească practic tot orașelul Ely.

The King's School Ely este o instituție ce asigură o continuitate în instruirea și educația copiilor, incluzând:

Grădinița (creșa) – vârsta 2+

Clasa (an) de recepție – vârsta 4+

Clasa (an) I – vârsta 5+

Clasa (an) II – vârsta 6+

Școala Juniorilor (clasele (anii) III, IV, V, VI, VII, VIII) – vârsta 7-12+

Școala Seniorilor (clasele (anii) IX, X, XI, XII, XIII) – vârsta 13-17+.

Vom prezenta o descriere mai detaliată a Școlii Juniorilor.

SISTEMUL „CASELOR DE ZI” ȘI PENSIOANELE

Elevii Școlii Juniorilor sînt grupați în patru unități mari – *Day Houses* („Case de Zi”), fiecare avînd denumirea și culoarea sa: *Goodwin* – roșu; *Queen Emma* – albastru; *Queen Philippa* – verde; *Saunders* – galben. Culoarele sus-numite le regăsim pe cravatele

The King's School Ely

copiilor – element indispensabil al uniformei școlare. Fiecare clasă cuprinde reprezentanți din toate cele patru „Case de Zi”. Acestea sînt supravegheate de director, adjunctul său și cîțiva profesori. La asigurarea disciplinei mai participă elevii ai cl. VIII – „prefecți ai Casei”. Fiecare „Casă” are o „cameră de zi” (folosită și pentru adunările ce se desfășoară de două ori pe săptămînă), unde elevii claselor VI, VII, VIII își păstrează rechizitele și manualele școlare, se recrează între lecții, aflarea în sălile de curs în timpul pauzelor fiind strict interzisă.

Includerea copiilor de diferite vârste în aceeași „Casă de Zi” (80-90 de copii) asigură o „apropiere a vîrstelor”, cultivă simțul responsabilității celor mari față de cei mici, stima celor mici față de cei mari.

Prin sistemul „Caselor de Zi” se educă spiritul competitiv, are loc integrarea eficientă a copiilor de diferite vârste într-un colectiv unic – comunitatea școlii. La *King's School* își fac studiile și copii din alte localități (chiar și de peste hotarele țării), școala oferindu-le cazare în pensioane.

VIATA ȘCOLARĂ

Elevii se prezintă la ore la 8.30. Prima obligație este să-și anunțe sosirea la „oficiul Casei” din care fac parte, profesorul-supraveghetor folosind în acest sens un registru special, astfel fiindu-se evidența strictă a celor care lipsesc. Lecțiile, cu durata de 35 min., încep la 9.00 și se încheie la 15.45, deci copiii au cîte nouă ore pe zi. Primele trei se desfășoară fără întrerupere, pentru ca la 10.45 elevii să beneficieze de o recreație de 25 min. Urmează încă două lecții, după care, la 12.20, elevii iau prînzul (55 min.) la cantina școlii și, de obicei, se odihnesc la aer liber sau practică sportul (școala dispune de cîteva terenuri: de fotbal, hochei, tenis). Cei mai mici își petrec timpul separat într-un „orașel sportiv” care le oferă o varietate mare de jocuri.

Începînd cu 13.15 elevii mai au încă patru lecții (unite în două blocuri), cu o singură recreație scurtă de 5 min.

Între 16.00 și 17.00 ei își pregătesc temele, apoi pleacă acasă sau la pension. Unii părinți însă își asumă responsabilitatea pentru îndeplinirea temelor și-și iau copiii imediat după lecții (în special cei ce participă la diverse activități extrașcolare). Pentru pregătirea temelor elevii se întrunesc în cele patru „Case”, fiind supravegheați de un profesor de serviciu. Volumul temelor pentru acasă, indicat în curriculum, este surprinzător de mic. Bunăoară, pentru elevii cl. IV se prevede câte o singură temă pe zi. Mai mult ca atât, programa școlară stabilește numărul săptămânal de teme la un anumit obiect și timpul necesar pentru realizarea acestora. Astfel, în cazul când pentru rezolvarea unor exerciții la matematică elevilor li s-au acordat 30 min., după expirarea timpului ei vor pune pixul pe bancă, zicând: „Am terminat”, indiferent dacă au reușit sau nu să le realizeze. Profesorii acceptă situația ca ceva normal, deoarece „potențialul respectivului copil i-a permis să îndeplinească doar atât”.

O atenție deosebită se acordă religiei. Profesorii și elevii încep și încheie săptămîna cu rugăciuni. Ei merg săptămînal la catedrală, unde directorul și cîțiva copii selectați în prealabil citesc pasaje din Biblie, ulterior discutînd cu toții pe marginea unor subiecte concrete și, primind binecuvîntarea preotului, se întorc la școală pentru a-și continua munca cu străduință și dăruire de sine.

Spiritul unei comunități integre este bine conturat în această școală. Explicația poate fi găsită în faptul că elevii, de la o vîrstă fragedă, sînt învățați să perceapă succesele

și insuccesele școlii ca pe ale lor proprii și viceversa. Credem că meritul le revine întrunirilor săptămînale (patru la număr), desfășurate în sala de festivități, la care participă întreaga Școală a Juniorilor, de la mic la mare. În cadrul acestora se anunță rezultatele diferitelor competiții sportive și concursuri cognitive, se discută despre disciplină, despre ziarul elevilor sau filmul ce conține noutățile săptămînale ale școlii. Prin urmare, la *King's School Ely* se fac foarte multe lucruri în comun.

Uniforma școlară este obligatorie. O dată pe an însă elevilor li se permite să nu o poarte, pentru această favoare copiii plătind câte 1 liră. Dacă elevul a mai folosit în acea zi și gel de păr sau bijuterii (ceea ce este strict interzis în zilele obișnuite), atunci plata se dublează. Bani adunați sînt vărsați în fondul școlii și utilizați la dotarea bibliotecii cu literatură, la procurarea unor instrumente muzicale etc.

CURRICULUM

(cl. IV – vîrsta 8-9 ani)

În cl. IV elevii studiază o varietate de obiecte cu predominarea celor legate de artă.

Limba engleză	Educația tehnologică
Matematica	Arta culinară
Limba franceză	Drama
Muzica	Deprinderi de viață
Științe	Educația fizică
Istoria	Jocuri sportive
Geografia	Arta plastică
Literatura clasică (Grecia și Roma Antică)	Religia Informatica

În școală se practică mult și sportul. În opinia profesorilor, anume sportul, arta și lucrul individual îi determină pe mulți părinți să-și dea copiii într-o astfel de școală.

Numărul de ore și timpul rezervat pentru temele de acasă (pe săptămîna) la fiecare obiect

Limba engleză – 8 lecții

5 lecții (lectură individuală)

Teme pentru acasă – 2 a câte 30 min.

Datorită lucrului profund asupra textului, muncii creative în formă de eseuri și poezii, lecturilor, utilizării dicționarelor în cadrul lecțiilor, vocabularul elevilor englezi este de invidiat. Aceștia nu au niciodată drept temă pentru acasă memorizarea unei poezii sau povestirea unui text (ceea ce este în firea lucrurilor în Moldova), toate sarcinile fiind realizate în scris.

Matematica – 9 lecții

Teme pentru acasă – 1 (30 min.)

Se lucrează foarte mult asupra dezvoltării gîndirii logice.

Științe și istorie – câte 2 lecții

Teme pentru acasă – 1 (30 min.), alternând: o săptămână – la istorie, alta – la științe.

La celelalte discipline curriculumul nu prevede teme pentru acasă.

Informatica – 2 lecții

Educația tehnologică – 2 lecții

Muzica – 1 lecție (50 min.)

Educația fizică – 2 lecții

Jocuri sportive (fotbal, rugby, crichet) – 2 lecții a câte 70 min.

Elevii au câte o singură lecție pe săptămână și nici o temă pentru acasă la limba franceză, geografie, literatura clasică, religie, arta plastică, dramă, arta culinară și deprinderi de viață.

Tematica este selectată în funcție de gradul de utilitate a acesteia. De exemplu, la geografie, pe parcursul anului copiii au studiat trei subiecte mari „Harta și planul”, „Apa” și „Sf. Lucia – insulă din Marea Caraibelor”. De obicei, tematica la diferite obiecte se află într-o corelație strânsă. Astfel, în timp ce la geografie se studiază apa, la limba engleză se scriu poezii despre ploaie, la arta plastică se desenează umbreluțe și cizmulițe, iar la matematică se rezolvă probleme în care se operează cu noțiunile de lichid, volum etc.

PSHE (Personal Social and Health Education) sau *deprinderi de viață* este o altă disciplină studiată de la vârsta de 4 ani, având drept scop fundamental cultivarea aptitudinilor și atitudinilor necesare unui mod de trai sănătos și responsabil atât față de propria persoană cât și față de alți membri ai societății. Manualul oferă sfaturi practice, iar subiectele abordate se referă la stiluri de viață, relații interpersonale, drepturi și responsabilități civice etc.

La *King's School Ely* teoria întotdeauna se aplică în practică, modalitățile de predare selectându-se astfel încât informația să rămână în memoria elevilor pentru o viață întreagă. Pentru ca aceștia să poată utiliza planul și harta, se organizează o serie de lecții pe teren. Centrul ecologic de la Stibington, dotat cu echipamentul necesar unei lecții de geografie moderne, îi adăpostește pentru o zi pe micuții din cl. IV, oferindu-le activități de tipul căutării comorii ascunse de pirați, desenării de planuri, descifrării hărților și orientării pe teren. De asemenea, primăvara, pe parcursul a trei zile, copiii au posibilitatea de a explora rocile în natură, de a lua cunoștință de melci africani și alte viețuitoare acvatice – teme studiate la științe în acea perioadă a anului.

La istorie elevii au surpriza de a “trăi” o zi într-o școală de pe timpurile reginei Victoria. Pentru aceasta la *King's School Ely* sînt invitați profesori de la Cambridge care amenajează sala de festivități în stilul unei încăperi din sec. XIX. Elevii își confecționează costume

de epocă, scriu cu penița la lumina lumînării și sînt dăscăliți de profesori severi, care se comportă asemeni celor din secolul respectiv. O astfel de lecție nu poate fi uitată și ori de câte ori va veni vorba despre regina Victoria, elevii vor ști ce să spună.

O altă șansă de a călători în timp li se oferă copiilor la finele anului de studii. Ei vizitează *Kentwell Hall*, un castel extraordinar de frumos, unde sînt familiarizați cu traiul de altădată. Îmbrăcați potrivit perioadei istorice în cauză, copiii trec printr-un tunel al timpului, schimbă lirele sterline de azi pe bani vechi, fac o excursie prin toate odăile, începînd cu bucătăria și terminînd cu salonul. Locatarii castelului poartă și ei haine de epocă, corespunzător statutului social pe care-l “dețin”: stăpîni și servitori, povestindu-le copiilor cu multă bunăvoință despre diferite aspecte ale vieții sec. XVI.

EVALUARE. ÎNCURAJARE ȘI PEDEAPSĂ

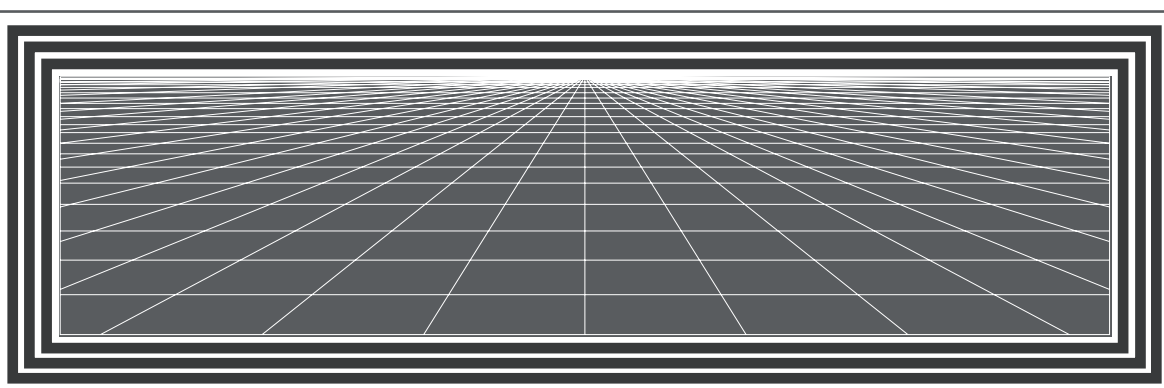
Elevii din Marea Britanie nu primesc note. Munca lor se apreciază în funcție de ceea ce realizează și de efortul depus prin calificativele A, B, C, D, E și gradele 1, 2, 3, 4, 5. La fiecare jumătate și sfîrșit de semestru părinților li se expediază prin poștă fișele cu rezultatele elevilor la învățătură. Se estimează, de obicei, efortul la toate obiectele școlare, iar realizările obținute – doar la câteva dintre ele. Părinții urmează să comunice aceste rezultate copiilor.

Calificativele A, B, C, D, E îi informează pe părinți despre poziția copilului în raport cu elevii de aceeași vîrstă din întreaga școală. Astfel, calificativul A (cel mai înalt) se acordă la 10% din elevi, B – la 20%, C – la 40%, D – la 20% și E – la 10% (celor mai slabi la învățătură).

În ceea ce privește activitatea zilnică a copiilor, există un alt sistem de notare. Cele mai remarcabile lucrări, care au implicat un efort considerabil, indiferent de abilitățile elevilor, sînt apreciate ca „rezultat bun”. Lucrarea este prezentată directorului Școlii Juniorilor care o semnează și înscrie numele copilului într-un registru special. La sfîrșitul semestrului, pentru fiecare cinci „rezultate bune”, directorul îi înmînează elevului câte o cartelă echivalentă cu o anumită sumă de bani cu care acesta își poate procura cărți. Celelalte lucrări bune se apreciază cu „mențiuni”, anexate în caiete sau într-un dosar special. Cinci „mențiuni” echivalează cu un „rezultat bun”. Elevii care nu-și îndeplinesc temele sînt sancționați, aflîndu-se în “detenție” în timpul recreației mari (de după prînz), pentru a recupera restanțele.

Dacă elevul nu-și schimbă atitudinea față de învățătură și comportamentul, el este penalizat, directorul școlii informînd părinții printr-o scrisoare. Ultima și cea mai serioasă formă de pedeapsă este exmatricularea.

Metodele eficiente de predare, modul de organizare a tuturor activităților școlare și corpul profesoral didactic selectat cu minuțiozitate sînt pilonii succesului școlar la *King's School Ely*.

EDUCAȚIE PENTRU DEMOCRAȚIE*

Angela CIORICI

Liceul Teoretic "Gaudeamus"

"Unicul rol pe care trebuie să-l realizeze fiecare este rolul de cetățean".

(Democrit)

Formarea cetățeanului rămâne una dintre sarcinile prioritare ale educației în Republica Moldova, chiar dacă realizarea acestui deziderat presupune depășirea anumitor dificultăți de ordin științific, organizatoric și metodic.

Astăzi trăim în condițiile economiei de piață care reclamă capacitatea de a ne integra în noul sistem de relații sociale, priceperea de a stabili contacte cu alți oameni, predispunerea spre rezolvarea în comun a problemelor personale și sociale, spre colaborare și înțelegere.

Un cetățean demn este o persoană care posedă o cultură politică, beneficiază de drepturi multiple, le cunoaște și este capabil a le apăra; o persoană care cinstit, la îndemnul inimii, își exercită obligațiile, simte legătura indispensabilă cu trecutul, prezentul și viitorul poporului său și contribuie prin fapte concrete la prosperarea lui.

Stabilitatea social-politică și dezvoltarea progresivă a statului depind, în cea mai mare măsură, de nivelul de cultură civică. Nu încapă îndoială că realizarea unei misiuni atât de complicate ca formarea cetățeanului necesită crearea unui sistem integru de educație civică.

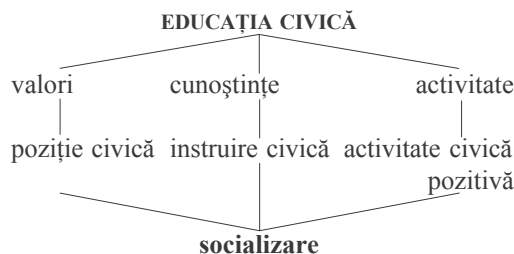
În acest context, o atenție deosebită urmează a fi acordată îmbinării strategiei și tacticii în realizarea

Educarea cetățeanului prin activități extrașcolare

educației civice, folosirii unor metode moderne, dinamice, ținând cont de obiectivele și sarcinile instituțiilor de învățământ.

Fiind una dintre direcțiile prioritare ale învățământului actual, educația civică presupune crearea de condiții necesare constituirii unui ansamblu de calități pozitive ale personalității. Totalitatea acestora poate fi prezentată prin următoarea triadă: competență civică, poziție civică activă și activitate social-reformatoare.

O personalitate cu adevărat socializată este cea pregătită a fi un cetățean activ și conștient, capabil să-și îndeplinească obligațiunile profesionale, sociale, familiale etc. Dezvoltarea respectivelor competențe la elevi se produce sub influența mai multor factori – familie, mass-media, școală etc. Totuși, doar școala dispune de posibilități reale de edificare a unui sistem complex de educație civică care ar include atât procesul de învățământ în cadrul orelor cât și în afara acestora. Dacă ne orientăm spre formarea triadei de competențe, atunci educația civică nu poate fi redusă doar la comunicarea unor cunoștințe despre societate (aspectul cognitiv), ea trebuie să cuprindă și aspectul moral (axiologic), să creeze condiții pentru acumularea experienței de acțiune în calitate de cetățean (aspectul practico-activ). Această concluzie poate fi prezentată prin următoarea schemă:

* Rubrică realizată cu sprijinul Guvernului SUA

Procesul de formare a cetățeanului reprezintă o cale lungă și complicată, care necesită contribuția întregului colectiv pedagogic la toate etapele educației, îmbinarea diverselor forme de lucru școlar și extrașcolar, crearea unui mediu favorabil.

Ce este autoconducerea școlară?

Autoconducerea înseamnă dirijarea activității sociale, economice etc. de către o organizație prin reprezentanții ei. Din cele mai vechi timpuri omenirea a fost preocupată de elaborarea unor forme adecvate de organizare a procesului de instruire și educare a copiilor și de acumulare a cunoștințelor despre autoconducere. Noi am moștenit idei, concluzii ale filozofilor și pedagogilor care au jucat rolul „cărămizilor” în constituirea acestui edificiu – teoria autoconducerii școlare:

- Platon – susținătorul ideilor „despre educație prin exemple pozitive”;
- Trotschendorf – primul pedagog care aplică în anii 1531-1556, în scopul educației civice, autoconducerea școlară într-o instituție latină din Silezia;
- Comenius – formulează regulile de organizare a autoconducerii școlare sub formă de joc, simulând activitatea instituțiilor de stat;
- Helvetius – „cei mai buni educatori ai tinerilor sînt forma de guvernare a statului în care ei trăiesc și regulile generate de această formă de guvernare”.

Pe parcursul celor 15 ani de activitate în Liceul Teoretic „Gaudeamus” a dominat permanent o atmosferă democratică. Aici a fost elaborat și funcționează eficient modelul autoconducerii profesorilor (sistemul catedrelor), organul consultativ suprem fiind Consiliul metodic, și cel al autoconducerii părinților, reprezentați prin Asociația pentru Susținerea Învățămîntului „Gaudeamus”.

În diferite perioade s-au constituit diverse forme de autoconducere a liceenilor: Consiliul șefilor de clasă, Parlamentul liceenilor. Nu s-a reușit însă crearea unui organ colegial de autoconducere școlară cu reprezentarea tuturor actanților procesului de instruire. Astfel, pe modelele existente în liceu am suprapus principiile propuse pentru educația civică în cadrul programului „O nouă civilizație” al Organizației Obștești Interregionale a Copiilor și Tineretului, în rezultat fiind înființată „Republica Democratică Gaudeamus” – un stat în miniatură, cu toate atributele necesare.

„Republica Democratică Gaudeamus” este:

- un sistem de educație civică a elevilor bazat pe tehnici de joc;
- o formă de autoconducere reală care presupune asumarea de către elevi a anumitor responsabilități în activitatea școlii;
- o practică activă pentru elevii claselor superioare ce le oferă oportunități de a-și dezvolta calitățile de lider;

- o posibilitate de a presta anumite servicii comunității locale prin intermediul proiectelor sociale și al altor activități, realizate de elevi din proprie inițiativă și cu forțe proprii;
- o strategie educațională ce permite antrenarea tuturor subiecților procesului de instruire (elevi, părinți, profesori, reprezentanți ai organizațiilor obștești etc.).

Această formă de dirijare reflectă îmbinarea modelului de autoconducere a elevilor cu cel administrativ, de a cărui competență ține soluționarea problemelor de ocrotire a vieții și sănătății elevilor, realizarea programului minim de instruire etc.

Aspectele pozitive ale respectivului model sînt:

- utilizarea la maximum a potențialului educativ al tehnologiilor de joc;
- acceptarea autoconducerii elevilor în calitate de program educațional specific.

Aspectele negative ale modelului presupun:

- interpretarea incorectă a termenilor juridici aplicați în practica de joc;
- abuzul de jocuri în procesul educațional.

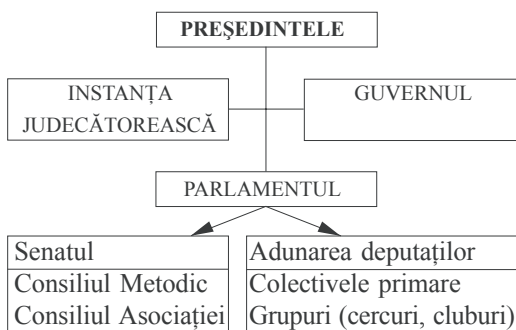
Caracteristicile modelului de autoconducere

Scopul:

Crearea unui model de autoconducere școlară în Liceul Teoretic „Gaudeamus” prin aplicarea tehnologiilor de joc și a oportunităților oferite de Legea învățămîntului.

Obiectivele:

- susținerea inițiativei elevilor în organizarea activităților în cadrul instituției de învățămînt;
  - protejarea drepturilor elevilor, profesorilor, părinților;
  - formarea deprinderilor practice de viață într-o societate civilă prin intermediul activităților politice, legislative, economice etc.;
  - educarea emoțional-volitivă a personalității, îndeosebi a unor calități ca responsabilitatea, inițiativa, spiritul întreprinzător, independența;
  - cultivarea respectului față de istoria poporului, a toleranței față de etniile din Republica Moldova.
- Autoconducerea poate fi prezentată prin următoarea schemă:

Președintele – conducătorul statului, garantul Constituției, al drepturilor și libertăților cetățeanului – asigură conlucrarea organelor puterii de stat. Se alege prin vot secret de toți cetățenii “Republicii Democratice Gaudeamus” (elevi, profesori, părinți). Atribuțiile sînt determinate de Constituție.

Parlamentul – organul legislativ reprezentativ, compus din deputați aleși prin vot secret pe un termen de 1 an. Se întrunește periodic (cel puțin o dată pe lună). Ședințele Parlamentului sînt deschise, deseori fiind asistate de persoane interesate (în special de elevii cl. a IX-a). Parlamentul este alcătuit din 2 camere:

- *Adunarea deputaților* – reprezintă interesele elevilor;
- *Senatul* – reprezintă interesele profesorilor și ale părinților.

Camerele au drepturi egale. Toate actele normative locale sînt elaborate de *Adunarea deputaților*. Acest organ oferă elevilor posibilitatea de a participa la elaborarea planului de acțiuni instructiv-educative și de a realiza independent și cu responsabilitate obiectivele propuse. În plus, *Adunarea deputaților* garantează dreptul elevilor de a participa la administrarea instituției.

Guvernul – organul executiv, format și aprobat de Parlament – este condus de un prim-ministru, care coordonează activitatea tuturor ministerelor, soluționarea problemelor și conflictelor apărute în procesul de lucru. Guvernul se întrunește periodic (o dată pe săptămînă). În cadrul ședințelor se analizează diverse aspecte ce vizează activitatea statului și a cetățenilor, se iau decizii, se stabilește programul de lucru.

Numărul de ministere (întrunesc cîte un reprezentant din fiecare clasă) și activitatea acestora variază în funcție de capacitatea de acceptare a programului de autoconducere, de interesele elevilor, de obiectivele educaționale.

La nivel de clasă, sînt modificate doar atributele (denumirea, stema, emblema etc.) și determinate obligațiile administrației clasei și ale echipelor de lucru, astfel ca fiecare elev să fie antrenat în acest proces.

Judecătoria – instanța judiciară ce întrunește reprezentanți ai elevilor, profesorilor, părinților – are menirea de a rezolva problemele, conflictele apărute în procesul instructiv-educativ.

Etapile de realizare a proiectului:

Etapă I, de implementare (1 an) – presupune instruirea profesorilor, elevilor, părinților; organizarea autoconducerii la nivelul clasei și constituirea sistemului de autoconducere la nivelul instituției, reieșind din tradițiile existente.

Etapă a II-a, politico-legislativă (1 an) – implică organizarea instituțiilor de stat, crearea bazei legislative.

Etapă a III-a, economică (1 an) – urmărește

organizarea instituțiilor economice de stat (Banca, Bursa muncii, Inspectoratul Fiscal), asigurarea creșterii economice și a echilibrului monetar etc.

La finele fiecărei etape se introduc modificări în proiect cu scopul eficientizării rezultatelor.

Fiecare etapă este fundamentată pe activități tradiționale pentru liceu:

- Ziua dublurului – model de autoconducere;
- Societatea științifică „Un pas spre viitor”;
- Jocul „Caravana de Crăciun”;
- evaluarea deschisă a activității profesorilor și elevilor.

Blocul tehnologic include:

- Ancheta sociologică „Autoconducerea este...”;
- Campania electorală; Alegerile Președintelui și Parlamentului;
- Ședințele Parlamentului și ale Guvernului;
- Festivalul orașelor;
- Ziua Constituției;
- Festivalul „Vivat Gaudeamus”.

Menționăm că activitățile de joc sînt desfășurate la inițiativa și cu forțele elevilor.

Baza normativă:

- Statutul Liceului Teoretic „Gaudeamus”;
- Statutul Asociației pentru susținerea învățămîntului „Gaudeamus”;
- Regulamentul despre autoconducerea școlară – Republica Democratică;
- Constituția “Republicii Democratice Gaudeamus”;
- Legea cu privire la cetățenie;
- Codul administrativ al “Republicii Democratice Gaudeamus”;

Conținutul activității legislative a Parlamentului este determinat de necesitățile curente ale cetățenilor privind asigurarea dezvoltării eficiente a statului și educarea respectului față de lege.

Proiectul autoconducerii școlare „Republica Democratică” a fost experimentat în Tabăra de vară „Nistru” (Vadul lui Vodă, 2003). Timp de 30 de zile (3 schimburi a cîte 100 de adolescenți) a fost organizată “Republica Democratică Nivlandia”, cu toate atributele specifice unui stat și activitățile necesare funcționării acestuia. Copiii s-au simțit cetățeni cu drepturi depline, responsabili atît de viața lor cît și de soarta statului în care trăiesc.

Totalizînd activitatea proiectului „Republica Democratică” la prima etapă și experiența acumulată, putem deduce următoarele:

- Cu cît mai mult se vor implica elevii în procesul instructiv-educativ, cu atît mai mult își vor dezvolta spiritul de inițiativă, responsabilitatea și activismul civic;

- Interesele elevilor fiind foarte variate, este important a le propune activități ce i-ar uni și le-ar permite să-și dezvolte abilitățile sociale.
- Pe parcursul acțiunilor desfășurate elevii trebuie să simtă susținerea profesorilor. Activitatea organizatorică a elevilor nu este doar un joc, ci o inițiativă capabilă să rezolve probleme importante.
- Profesorul este un model pentru elevii săi. Dacă le cerem responsabilitate, trebuie să le servim drept exemplu.
- Organele de autoconducere trebuie se le delege elevilor atribuții și responsabilități în funcție de posibilitățile acestora.

- Autoconducerea este o componentă a vieții elevilor. Participând în administrare, elevii își exercită și își apără drepturile.
  - Promovând autoconducerea școlară, urmează să se creeze condiții favorabile pentru activitatea participanților, fiecare conștientizând faptul că de el depinde atât reușita cât și insuccesul celor întreprinse.
  - Un asemenea model de autoconducere impune reguli stricte. Trebuie să avem încredere în elevi, în capacitățile și posibilitățile lor.
- Astfel, vom educa cetățeni activi, cu spirit de inițiativă, responsabili pentru soarta lor și a societății.

Vladimir **GUȚU**

Universitatea de Stat din Moldova

Reprezentările politice ale liceenilor: abordare sociopedagogică

și general umane, iar, pe de altă parte, se observă unele tendințe negative: neînțelegerea rolului pe care trebuie să-l aibă în societate, absența unui ideal, idolatrizarea reprezentanților show-business-ului etc.

În scopul determinării reprezentărilor politice ale tinerilor, am inițiat un sondaj de opinie la care au participat liceeni din mediul urban și cel rural. La întrebarea „Vă interesați de politică?”, elevii din liceele satești au dat următoarele răspunsuri: nu – 36%; da – 26%; uneori – 38%. Elevii din liceele mun. Chișinău: nu – 20%; da – 44%; uneori – 36%.

La întrebarea „Dacă ți se va permite, vei participa la alegeri?” 92% din liceeni au răspuns afirmativ și 8% – negativ. Pentru a motiva răspunsurile, au fost aduse următoarele argumente:

- Curiozitate – 14%
- Datorie cetățenească – 78%
- Zadarnică pierdere de timp – 8%

Drept rezultat al democratizării vieții social-politice, în Republica Moldova a început să crească activismul civic al populației, inclusiv al tineretului, care își asumă rolul de promotor al noii culturi politice și al tradițiilor democratice. În acest context, formarea culturii politice la generația în creștere reprezintă pentru teoria și practica educațională o problemă de importanță majoră.

Lumea contemporană este complexă, diversă, dinamică și contradictorie, de aceea tineretul trebuie să înțeleagă bine esența schimbărilor care au loc în societate, caracterul lor novator, să participe activ și conștient la procesele ce se desfășoară.

În prezent se impune tot mai mult conceptul de socializare politică, care presupune asimilarea anumitor norme, valori și modele de comportament, participarea individului la activitățile social-politice. Acest tip de socializare prevede o interacțiune permanentă a individului cu sistemul politic, fiind concomitent un proces de transformare a normelor culturii politice ale societății în valori proprii. Astfel, gradul de influență a sistemului politic asupra formării politice a personalității depinde, într-o anumită măsură, de convingerile individului.

În acest context, se evidențiază două perspective. Pe de o parte, tineretul tinde să asimileze valorile naționale

Atoum **RAID ALI**

doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

Majoritatea respondenților (82%) doresc să cunoască programele electorale ale partidelor politice ce participă la scrutin.

Asupra formării reprezentărilor politice ale liceenilor influențează mai mulți factori:

- Mass-media: rating-ul cel mai înalt aparține televiziunii – 62%; ziarelor – 21%; radioului – 17%
- Părinții – 60%

Formarea și dezvoltarea reprezentărilor politice la tineret este un proces complicat și contradictoriu, asupra căruia influențează:

- ansamblul condițiilor obiective, adică sistemul relațiilor sociale, în care are loc socializarea;
- societatea prin intermediul instituțiilor social-politice;
- tineretul ca subiect al activității;
- situația socială a tineretului.

Studierea practicii de formare a culturii politice la elevii din clasele liceale a demonstrat necorespunderea cu cerințele actuale. Fenomenul este determinat și de absența condițiilor indispensabile socializării politice a liceenilor prin intermediul sistemului de învățământ. Una din cauze este lipsa unui curriculum adecvat, în baza căruia să se formeze la elevi cunoștințe și atitudini politice. Totuși, în ultimul timp în licee a fost introdus cursul „Noi și Legea” care, parțial, realizează obiectivele formării culturii politice a elevilor. S-a observat că eficiența procesului de instruire depinde, în măsură considerabilă, de personalitatea profesorului, de obiectivele și conținutul materialului de studiu și de tehnologiile educaționale folosite. Astfel, la întrebarea „Care din cunoștințele însușite la obiectul „Noi și Legea” le consideri interesante și necesare? Ce factori au contribuit la însușirea lor?” 39% din numărul elevilor au menționat personalitatea profesorului; 30% – conținutul temei; 26% – discutarea temei; 20% – modul de a privi problema; 16% – legătura cu problemele practice; 10% – abordarea deplină a temei; 2% – nota; 3% – responsabilitatea elevilor; 2% – nu au știut ce factor să indice.

Răspunsurile la întrebarea „La ce activități cu caracter politic ați participat? Prin ce v-au plăcut?” au fost următoarele: 95% – nu am participat; 1% – am participat o singură dată; 4% – am participat de câteva ori la „Masa rotundă” organizată în liceu.

Elevii din licee nu cunosc astfel de forme de educație politică efective, ca serata de întrebări și răspunsuri, dezbaterile, conferința, susținerea referatelor. De menționat însă că 57% din respondenți și-au manifestat dorința de a participa la diverse activități tematice: „Tînărul politician”, „Muzica și politica”, „Cartea politică”, „Parlamentul copiilor” etc.

În urma analizei opiniilor liceenilor cu privire la educația lor politică am constatat că aceștia apreciază,

în primul rînd, iscusința profesorului de a aborda noi idei și probleme importante. Drept aspecte negative ale procesului, ei consideră evitarea subiectelor controversate, motivarea insuficientă a principiilor expuse, lipsa schimbului liber de păreri la lecții. Referitor la predarea unor discipline („Noi și Legea”, „Istoria”) elevii menționează: nivelul redus de organizare a discuțiilor (30,5%), predominarea materialului descriptiv (18,5%), abordarea unor întrebări neinteresante (9%), necorespunderea problemelor dezbătute realității (39%), dominarea punctului de vedere al profesorului (69%). Toate aceste neajunsuri trebuie luate în considerație în cadrul procesului de formare a culturii politice la liceeni.

La educarea culturii politice contribuie și alți factori extrașcolari. Aproximativ 58% din cei chestionați urmăresc evenimentele din țară și de peste hotare, 61% – desfășurarea campaniilor electorale, 47% se interesează de acțiunile forțelor politice, 34% – de activitatea personalităților politice și doar 22% de rolul tineretului în viața politică. Este important de subliniat că 83% din numărul liceenilor doresc să-și ridice nivelul de cultură politică, menționînd totodată calitatea joasă a emisiunilor cu tematică politică ale televiziunii naționale, tendințiozitatea unor articole publicate în ziare.

Studiul efectuat a demonstrat necesitatea creării unor noi instrumente de formare a culturii politice la liceeni (care trebuie corelate cu evoluția proceselor democratice din țară). Activizarea conștiinței politice, constituirea fondului motivațional, diferențierea intereselor politice ale liceenilor sînt elemente de care ar trebui să se țină cont în elaborarea unui demers educațional adecvat. Din analiza efectuată, constatăm lipsa unei concepții științifice argumentate de formare a reprezentărilor politice în cadrul învățămîntului liceal. Această stare de lucruri demonstrează că formarea culturii politice la elevi este o stringență, iar modalitățile concrete de realizare va constitui subiectul preocupărilor noastre ulterioare.

REPERE BIBLIOGRAFICE:

1. Frunțașu, P.; Rusnac, Gh., *Republica Moldova pe calea democratizării*, USM, Chișinău, 2001.
2. Muraru, I., *Drept constituțional și instituții politice*, București, 1997.
3. Josanu, Iu., *Cultura politică. Abordare de concept*, în *Arena politicii*, nr. 5, 1996.
4. Solomon, C., *Cunoștințe politice și cultura politică*, în „Cugetul”, nr. 3-4, 2001.

Recenzenți:

- C. Solomon, doctor habilitat în științe politice
O. Dandara, doctor în pedagogie

Proiectul "Terra – comună"

Proiectul face parte din programul "Toleranță și integrare socială. Informare și formare" al Centrului Educațional PRO DIDACTICA. Direcția de program "Parteneriate școlare" sprijină inițiativele locale oferind granturi mici pentru instituțiile de învățământ care realizează diferite activități în comun.

Finanțator: Fundația SOROS-Moldova

Durata: aprilie-decembrie 2003

Scopul proiectului: formarea culturii ecologice a tinerei generații; crearea climatului favorabil pentru o comunicare mai eficientă între elevi și profesori; promovarea principiilor toleranței interetnice.

Obiectivele proiectului:

- informarea adolescenților, profesorilor și membrilor comunităților din sectoarele Ciocana, Rîșcani, Botanica, mun. Chișinău, asupra situației ecologice și cultivarea atitudinii grijului față de mediul ambiant;
- dezvoltarea abilităților de lucru pe teren;
- atingerea unui nivel înalt al comunicării și toleranței interetnice;
- stabilirea relațiilor de cooperare între instituțiile de învățământ participante la proiect.

Echipe de implementare:

- Liceul „Gaudeamus”, mun. Chișinău
- Liceul „Iu. Hasdeu”, mun. Chișinău
- Liceul „N. Milescu-Spătarul”, mun. Chișinău.

Beneficiari direcți: elevi, părinți, profesori de la liceele menționate

Beneficiari indirecți: administrația publică locală, membrii comunității mun. Chișinău

Parteneri:

- Ministerul Ecologiei, Construcțiilor și Dezvoltării Teritoriului
- REC-Moldova
- Laboratorul de cercetări al Academiei de Științe a Moldovei
- GUTTA-CLUB
- Centrul „Tînărul turist”
- Baza de odihnă „Nistru”

– Asociația pentru susținerea învățământului „Gaudeamus”

– Asociația părinților și profesorilor „Alcatris”.

Activități și rezultate: în toate cele trei instituții de învățământ s-a desfășurat bilunarul ecologic, care a urmărit amenajarea spațiilor verzi de pe lângă licee; a fost efectuată salubritizarea teritoriului taberei de odihnă „Nistru”, al Grădinei Botanice și al grădiniței de copii „Fondul Cernobil”; a fost deschisă tabăra de vară ecologică în cadrul căreia elevii au realizat cercetări științifice, au identificat problemele ecologice ale râului Nistru, au informat populația despre consecințele acestora, au desfășurat training-uri axate pe promovarea culturii toleranței și educației ecologice.

De asemenea, au fost organizate: festivalul „Bucurați-vă de viață”, masa rotundă „Salvați natura”, conferința „Terra – comună”; viziunea de filme cu caracter ecologic și dezbateri asupra problemelor ecologice existente; concursul desenului pe asfalt și concursul de postere „Omul și natura”; Olimpiada ecologică municipală și concursul de proiecte.

Activitățile s-au desfășurat pe următoarele compartimente:

- Înverzire și salubritizare
- Activități instructiv-educative
- Cercetări științifice
- Activități curativ-sportive
- Agreement
- Evaluarea rezultatelor.

Continuitatea: ca rezultat al parteneriatului și relațiilor de prietenie stabilite în urma implementării proiectului „Terra – comună”, elevii liceelor nominalizate au creat un club al ecologiștilor și au schițat un plan de acțiuni pe termen lung, care prevede și elaborarea unui site informațional cu materialele realizate în cadrul proiectului.

Coordonator de proiect: Lilia STÎRCEA

Cursul opțional de literatură a etniilor conlocuitoare în Republica Moldova “Să ne cunoaștem mai bine” a fost elaborat de Centrul Educațional PRO DIDACTICA pe parcursul anilor 2003-2004. Actualmente se pregătește ediția color a manualului care va fi propus spre aprobare Ministerului Educației în calitate de curs opțional pentru licee, colegii, facultăți. De asemenea, se află în curs de elaborare Ghidul profesorilor și varianta electronică a manualului.

Viorica GORAȘ-POSTICĂ, Coordonator de program

Necesitatea de a educa toleranța aici și acum

Meditînd asupra subiectului prezentului articol, mi-am adus aminte de un moment din copilăria mea.

M-am născut într-un mic sat ucrainean și am fost educată în spiritul limbii materne. Într-o zi de vară, am văzut niște băieței alergînd prin sat cu o veste stranie:

– *Царани, царани приехали! Ходімо их дражниту!*

Prietenele mi-au propus să-i urmăm, să vedem cine a venit. Auzisem deja acest cuvînt, dar nu-i știam semnificația. Îmi imaginam că sînt niște ființe ireale. Abia mai tîrziu am aflat că de fapt sînt copii de la internatul din satul vecin, veniți în colhozul nostru să ajute la muncile agricole. În acel moment însă îi priveam de după gard și mă gîndeam:

– *Сіnt ніște copii обишнуїті!*

Au trecut anii și multe s-au schimbat. Viața mi-a oferit șansa de a îndrăgi limba română, de a cunoaște cultura și istoria acestui minunat popor. Am absolvit Universitatea de Stat din Bălți “Alec Russo”, Facultatea de filologie, specialitatea limba și literatura ucraineană și limba română. Mi-am făcut mulți prieteni, m-am căsătorit cu un moldovean.

Mă frămîntă și pe mine problemele legate de relațiile interumane, educarea copiilor, formarea concepției despre lume. Nu pot și nici nu vreau să fiu indiferentă atunci cînd este înjosită o națiune, limba și cultura acesteia, cînd oameni inteligenți izbucnesc: “Vorbiți în rusă, nu înțelegem româna!”, cînd se scandează slogane extremiste.

Astăzi nu putem evita discuțiile despre toleranță. Pentru mulți este un cuvînt nou. În scopul de a înțelege conotațiile acestui termen, vom efectua o mică incursiune lingvistică:

tolerancia (span.) – capacitatea de a accepta idei și păreri diferite de cele proprii;

tolerance (fr.) – mod de a gîndi și acționa diferit de al tău;

tolerance (engl.) – disponibilitatea de a fi îngăduitor, răbdător;

kuang rong (chin.) – a permite, a accepta, a fi generos cu alții;

tasamul (arab.) – iertare, îngăduință, blîndețe, caritate, compasiune, bunăvoință, răbdare;

толерантност (rusă) – calitatea de a răbda ceva sau pe cineva, a fi stăpîn pe sine, a fi rezistent, a accepta, a ține cont de părerea altora, a fi îngăduitor.

Astăzi, toleranța constituie un element semnificativ al comunicării, o condiție necesară coeziunii oamenilor de diferite confesiuni, orientări politice, tradiții culturale. Intoleranța confesională și interpersonală a existat mereu în substraturile “moralei cotidiene”, acutizîndu-se în perioade de instabilitate economică și socială. De aceea, este foarte important a identifica posibilitățile și modalitățile de aplanare a conflictelor dintre exponenții diferitelor culturi anume *acum*, cînd întreaga lume se sufocă de atîta invidie, ură și violență. Toleranța este salvarea societății noastre, care degradează treptat, uită de valorile autentice. Este anormal ca promotorii păcii pe propriul pămînt să susțină războaiele din alte părți; ca oamenii, avizi de bogății, să-și părăsească familia, patria, copiii; ca vecinul să-și jefuiască vecinul; ca părinții să fie plasați în aziluri de bătrîni; ca un minor să-și ucidă semenul pentru un casetofon; ca părinții să-și vîndă copiii în robie...

Oare într-adevăr problemele sociale și economice pot distruge lumea spirituală a omului, pot dezrădăcina mîrinimia și bunăvoința?

Consider, în calitate de profesor, mamă, femeie, că respectul și înțelegerea reciprocă, conviețuirea în armonie sînt cele mai actuale probleme ale timpurilor noastre. De aceea, este necesar a vorbi despre toleranță *aici și acum*.

Mă întreb deseori: “Cum educăm la copii toleranța? Îi formăm oare într-adevăr în spiritul toleranței? Cum îi învățăm să-și respecte colegii, părinții, profesorii?” Prin a-ți iubi propria limbă, istorie și cultură. Prin a manifesta interes față de alte popoare, alte limbi.

Chiar la vîrsta preșcolară copiii observă că cineva se deosebește prin calitățile lui fizice, apartenență națională, culoarea pielii. De ce oare îi necăjesc pe cei grași, clăpăugi sau sașii? De ce îi etichează pe invalizi, refugiați sau orfani? De ce, în loc să se joace de-a “Cine e mai atent?”, “Ce bine e că sîntem diferiți?”, se insultă reciproc.

Probabil, mulți vor fi de acord cu mine că televizorul și calculatorul introduc în viața copiilor reguli dure, vulgaritate, amoralitate, principiul “supraviețuiește cel mai puternic”.

Studiind relațiile dintre copii în școală, înțeleg că educația toleranței este un obiectiv de primă importanță.

Mulți copii devin jertfe ale unor ofense din partea colegilor. Noi, profesorii, trebuie să fim mereu vigilenți în ceea ce privește conduita și opiniile copiilor, să contribuim la înțelegerea corectă a celuilalt, diferit de noi, să punem temelia unei atitudini tolerante.

Cu regret, nu întotdeauna reușim să creăm condițiile necesare, să le schimbăm copiilor stereotipurile, să le acordăm sprijinul cuvenit în a se debarasa de prejudecăți. Este nevoie de timp, de mediu, de dorința copiilor de a conștientiza că și cel de alături este o personalitate. Se impune introducerea unor lecții speciale în cadrul cărora elevii să învețe să se respecte reciproc, să aibă o atitudine mai îngăduitoare și binevoitoare unul față de altul. Profesorul urmează să-i ajute să vadă lumea cu alți ochi, să se transpună în situația altuia.

Sînt foarte recunoscătoare Centrului Educațional PRO DIDACTICA care, prin programul “Toleranță și integrare socială. Informare și formare”, contribuie la educarea toleranței și respectului reciproc la copiii noștri.

Trei luni de la debutul cursului opțional “Să ne cunoaștem mai bine” este o perioadă prea scurtă pentru a trage concluzii. Cu toate acestea, observ că la elevi s-a produs o schimbare în felul de a gândi, în atitudini și chiar în comportament. Ei înșiși recunosc că au devenit mai activi, mai deschiși să analizeze propriile păreri și ale altora. Dacă la primele lecții unii elevi nu aveau curajul să vorbească despre strămoșii lor, despre apartenența lor etnică, pe parcurs, stimulați de atmosfera degajată din clasă, au ajuns să conștientizeze și să se mîndrească că sînt purtătorii unei culturi.

Vă prezint cîteva secvențe din lucrările lor:

“Trăim într-o societate multiethnică, cu mari posibilități, dar nu prețuim acest lucru. Fiecare dintre noi conștientizează faptul că sîntem diferiți, dar nu toți vor să accepte această realitate. De aceea sînt insensibili. Trebuie să semănăm căldură în sufletele oamenilor, toleranță...” (Andrei Tcaci).

“Animalele niciodată nu-i ucid pe reprezentanții speciei lor. Oare într-adevăr oamenii au uitat de acest lucru? Kosovo, Cecenia, Transnistria... Educația pentru toleranță este un imperativ” (Ecaterina Mironova).

“Cineva a spus că toleranța înseamnă armonie prin diversitate. Vreau ca toți oamenii să trăiască în armonie” (Ecaterina Zastavnițaia).

Nu este de ajuns să cultivăm toleranța doar în școală. Educarea copiilor începe de la naștere, rolul părinților în devenirea unei personalități tolerante fiind definitoriu, formîndu-i normele de conduită în familie, societate, inclusiv într-o societate multiethnică. Acesta a fost motivul de a-i implica și pe părinți în implementarea cursului opțional “Să ne cunoaștem mai bine”. În școală a fost desfășurată o ședință cu părinții pe tema “Toleranța *aici și acum*”, avînd drept obiective conștientizarea necesității educării toleranței în familie,

reliefarea rolului părinților în cultivarea spiritului tolerant, determinarea nivelului de respectare a drepturilor copiilor în familie.

În acest scop a fost organizată o discuție cu subiectul “Ce înseamnă toleranța?”, participanților propunîndu-li-se să completeze un chestionar care conținea următoarele întrebări:

1. De ce abordăm subiectul toleranței în sec. XXI?
2. Vă cunoașteți originile? Trebuie să le cunoască și copilul?
3. Ce tradiții și obiceiuri sînt respectate în familia dvs.?
4. În cazul cînd copilul dvs. ar prieteni cu un copil dintr-o familie, ale cărei viziuni vă displac, ce acțiuni ați întreprinde?
  - i-aș interzice să prietenească;
  - i-aș permite să decidă singur;
  - altă variantă.
5. Deseori copiii vă adresează întrebări privind cursul “Să ne cunoaștem mai bine”? Care sînt acestea?

Rezultatele chestionării au demonstrat că toți părinții sînt de acord cu necesitatea educării toleranței, înțelegînd semnificația și importanța acestui fenomen. De asemenea, în toate familiile sînt respectate drepturile copilului. Părinții acceptă ideile cursului opțional și sînt dispuși spre colaborare. Din păcate însă, nu toate familiile acordă atenția cuvenită studierii arborelui genealogic. Foarte rar părinții s-au referit la tradițiile și obiceiurile din familie. Am să prezint doar un singur răspuns: “Familia noastră este purtătoarea mai multor culturi. Este plăcut să-l ascuți pe feciorul nostru povestind despre tradițiile și obiceiurile bulgarilor, ucrainenilor. Generația noastră le mai ține minte, dar nu transmite această moștenire mai departe. Sîntem recunoscători proiectului “Să ne cunoaștem mai bine”, deoarece ne amintește că pierdem un lucru valoros – cultura națională!”.

Toleranța este o noțiune vastă, care include și toleranța interetnică, socială, dintre generații etc. Este o artă ce ar trebui s-o deprindă și autoritățile, miniștrii, oamenii de care depinde viața noastră, bunăstarea, sănătatea. Mai bine zis, ar trebui să conștientizeze că omul este valoarea supremă.

Prin ce va rămîne secolul nostru în istorie? Va fi un secol al conviețuirii pașnice sau un secol al genocidului, violenței, crimelor asupra oamenilor de altă confesiune, rasă? Acest lucru urmează să-l decidem noi! Și să fim conștienți de necesitatea educării toleranței *aici și acum!*

Svetlana OBERTINSCAIA,
școala ruso-ucraineană nr. 26, mun. Chișinău
Traducere: Mariana Vatamanu-Ciocanu

PRO DIVERSITATE

Concursul a avut drept scop promovarea principiilor toleranței și realizarea unui schimb de informații despre diversitatea culturală din republică.

La concurs au participat elevi, echipe de elevi, precum și familii, care au realizat câte un material de promovare a atitudinii tolerante față de semenii, de prezentare a diversității culturale din localitatea, statul în care locuiesc.

La Categori *Essays* s-au prezentat câte o lucrare la una dintre temele:

- Ce înseamnă să fii cetățean al Republicii Moldova
- Vrem în Europa!
- Ce știu despre cel de alături?

Mesajul eseurilor urma să exprime metaforic noțiunile de prietenie, acceptare a celor din jur, armonie, bună înțelegere și sprijin reciproc, acceptare a diferențelor de valori și de opinii. Cîștigătorii la această categorie sînt:

Premiul I

Oliga ANGHELICI, Liceul Teoretic "I. Creangă", mun. Chișinău, pentru esutul: *Vrem în Europa!*

Premiul II

Gheorghe CULEA, Liceul Teoretic "M. Eminescu", s. Slobozia-Mare, r. Cahul, pentru esutul *Ce înseamnă să fii cetățean al Republicii Moldova*
Adriana CIOBANU, Liceul Teoretic Horodîște, r. Cărlărești, pentru esutul *Algoritm rînduitorilor sau ce înseamnă să fii cetățean al Republicii Moldova*

Premiul III

Cristina GODOROJA, Liceul Teoretic Biești, r. Orhei, pentru esutul *Unitate prin diversitate*

Mențiuni

Oliga COFOCARU, Colegiul "Costache Negruzzi", Iași, pentru esutul *Suferințele omului și*
Eugenia GODOROJA, Liceul Teoretic Biești, r. Orhei, pentru esutul *Îngrădire prin integrare*
Cristina STAMATE, Liceul Teoretic "B. Cazacu", or. Nisporeni, pentru esutul *Școlarii dintre Prut și*
Multra Diavolului

La categoriile *Materiale Ilustrative* și *Materiale Informative* participanții au fost solicitați să reflecteze modul personal de înțelegere a noțiunilor de diversitate culturală, toleranță și diferențelor culturale, religioase, etnice, prietenie, colaborare, cunoaștere reciprocă, deschidere spre comunicare și libertate a gândirii etc.

La Categori *Materiale Ilustrative* de premii s-au învrednicit:

Premiul I

Familia ROMANCIUC, s. Hirbovăț, r. Anenii Noi, pentru setul de desene *Qui vadit?*

Premiul II

Familia GHEREG, s. Hirbovăț, r. Anenii Noi, pentru setul de desene *Diferența - premii a păcii*

Premiul III

Igor LISĂ, Cristina COLEȘNIC, Pavel IVANOV, Liceul Teoretic Chișinău, r. Șoldănești, pentru planșul *Școlirea înseamnă toleranță*

Mențiuni

Victoria MALACHE, Liceul "Ion Creangă", mun. Chișinău

Mențiuni

Samson DORDIA, Liceul "Igor Vitea", mun. Chișinău, pentru posterul *A fi om este o artă!*

Categori *Materiale Informative*

La concurs au fost prezentate ziare, buletine informaționale și reviste elaborate de echipe de elevi.

Premiul I

Stanislav ÎPIȘEV, Liceul Teoretic "Ovidiuzeni", mun. Chișinău

Ana IVANCIUC, Natalia GARNACIUC,

Școala medie nr. 13, mun. Chișinău, pentru revista *Magazine vorbim etnic și cultural*

Premiul II

Alexandru ȘUCANOV, Egoc DIMITRENCO, Svetlana COTELNICOVA, Galina

GOLOBORODICO, Oliga CUNCIENCO, Școala medie nr. 4, or. Tiraspol, pentru revista

Unitate în diversitate

Dumitrița STĂVILĂ, Liceul Teoretic Horodîște, r. Cărlărești

Mariana STREȘINĂ, Liceul "Oscar Wilde", Iași, pentru revista *Celebrating our Diversity*

Premiul III

Ana CURBET, Elena MALAMERIC, Marina BURLAC, Oliga BULACHE, Oleg CALMÎC,

Radu CEBANEVICI, Liceul Teoretic "I. Creangă", s. Hirbovăț, r. Anenii Noi, pentru revista *Prin*

o școlă

Mențiuni

Dumitrița STĂVILĂ, Iuliana STĂVILĂ, Liceul Teoretic Horodîște, r. Cărlărești, pentru revista

Calendar 2004

Mențiuni

Roma GORE, Liceul Teatral, mun. Chișinău

Martin SLOBODENIUC, Școala nr. 3, mun. Chișinău, pentru revista *Толерантності-2004*

Betty A. Reardon, **TOLERANȚA – CALEA SPRE PACE**. Trad. din engl. de Tatiana Agapie, Editura Arc, Chișinău, 2004. - 340 p.

Promovată sub egida UNESCO (1997), cartea apare de curând și în versiune românească, în cadrul proiectului "Toleranță și integrare socială. Informare și formare" al Centrului Educațional PRO DIDACTICA. Compartimentată pe trei secțiuni (Unitate pentru formatori, Unitate pentru învățământul primar, Unitate pentru învățământul secundar), lucrarea constituie un instrument de bază în educația pentru toleranță, dar și un catalizator menit să faciliteze elaborarea unor noi studii privind contexte sociale și culturale particulare. Autoarea insistă asupra necesității educației în spiritul toleranței, care este privită ca un demers mai îndelungat, raționale de a fi a învățământului având drept obiectiv învingerea intoleranței și inițierea procesului de edificare a păcii în toate clasele și comunitățile. Prezentarea indicatorilor comportamentali și a configurațiilor sociale urmărește înzestrarea educatorilor cu mijloace de recunoaștere și de formulare a unor obiective adecvate. Sînt aduse exemple de proiecte și activități de educație pentru toleranță din toate regiunile globului.

Toleranța, consideră Betty A. Reardon, este pivotul ce permite trecerea la o cultură a păcii, fără de care nu se poate ajunge la alte condiții, avansate și dezirabile, cum ar fi *respectul, reciprocitatea, solidaritatea, convivialitatea*.

Ediția se vrea un ghid pentru profesorii de diferite culturi, dar se adresează și facilitatorilor educației nonformale pentru adulți, îndemnînd la muncă de elaborare a *pedagogiei toleranței*.

Anexele din final cuprind referințe și resurse sugestive pentru toți potențialii utilizatori.

DICȚIONARUL SPIRITULUI TOLERANT. Îndrumar pentru o gândire a mileniului III. Ediția I. Coordonatori generali: Romulus Vulcănescu, Paul Tîrbun. Coordonatori: Victor Bărlădeanu, Mirela Hagioopol, Dan A. Lăzărescu, Editura Evenimentul, București, 1997. - 378 p.

Elaborat la inițiativa *Fundației pentru cultivarea păcii și a spiritului tolerant* (înființată în România, 1992), Dicționarul, prin tematică și modul de tratare, constituie o premieră mondială.

Tipărit în cadrul Campaniei de Tineret a Consiliului Europei împotriva Rasismului, Xenofobiei, Antisemitismului și Intoleranței, volumul se adresează, în primul rînd, tinerelor generații, care trebuie să se pătrundă de adevărul că binul cel mai de preț – respectul față de persoana umană – depinde de atitudinea fiecăruia în parte. Toleranța, în viziunea autorilor, este liantul societății, iar democrația – o înfiptuire perfectibilă care nu se poate perpetua decît dacă este inoculată și îmbogățită zi de zi.

Terminologia este prezentată din perspectiva celor trei aspecte ale gândirii și trăirii toleranței: *intellect, spirit, spiritualitate*. Exigent sistematizat, *Îndrumarul* include la anexe cîteva Documente ale Consiliului Europei, precum și Lexiconul Tratatului de la Maastricht.

Acest prim volum (care va fi urmat și de altele, menite să alcătuiască o enciclopedie) este necesar și binevenit în imperativul actual de promovare în cultură și civilizație a spiritului tolerant integral.

EDUCAȚIA ÎN SPIRITUL TOLERANȚEI. Materiale de reper în ajutorul cadrelor didactice din învățământul preuniversitar. Autori: Luminița Drumea, Victoria Gonța, Violeta Mița, Eugenia Parlicov, Editura Univis, Chișinău, 2004. - 52 p.

Toleranța înseamnă o primă treaptă în prevenirea și depășirea stereotipurilor, un instrument de soluționare a problemelor, dar și o perspectivă de schimbare prin comunicare și dialog intercultural, în baza respectării diferențelor, adică a identității celuilalt. Este postulatul pe care se sprijină prezenta culegere, tipărită în ediție bilingvă (română și rusă) și intrînînd mai multe titluri axate pe această tematică: toleranța – pattern axiologic și comportamental, condiție immanentă pentru realizarea obiectivelor educaționale, condiție de creare a confortului familial. Modelele didactice propuse derivă din stringențele realității noastre și au drept scop facilitarea practicării unei *toleranțe active* în școală și societate.

Reflecții asupra utilității cursului opțional "Să ne cunoaștem mai bine"

Implementînd manualul "Să ne cunoaștem mai bine" în cl. VII, am descoperit aspecte interesante legate atît de obiectivele cursului cît și de particularitățile de vîrstă ale elevilor. La această vîrstă copiii încep să perceapă realitatea prin propria prismă își edifică scala personală de valori materiale și spirituale. Perioada respectivă este marcată de dificultăți privind dezvoltarea conștiinței de sine, afirmarea socială, statutul în familie, relațiile cu părinții, comunicarea cu semenii etc. Regretabil, dar curriculumul școlar nu-i permite profesorului să abordeze multiaspectual subiectele date în cadrul orelor. De aceea, uneori, discuțiile sînt amînate sau nu-și ating scopul, iar după lecții, pierzînd interesul sau invocînd suprasolicitarea, copiii își concentrează atenția asupra altor probleme.

Textele inserate în manualul "Să ne cunoaștem mai bine", orele suplimentare de comunicare, posibilitatea de a descoperi propriul "eu", tentativa de a compara propria poziție cu punctul de vedere al celorlalți, al părinților sau rudelor, permit să explorăm adîncurile sufletului nostru, să ne vedem într-o altă lumină, să influențăm relația copil-părinte.

Activitatea desfășurată în cadrul proiectului "Toleranță și integrare socială. Informare și formare" a presupus atît lucrul cu *elevii*, la lecții sau pe parcursul consultațiilor, cît și cu *părinții*, în timpul ședințelor sau al unor discuții individuale. Aș vrea să menționez în mod deosebit contribuția dirigintei cl.VII, E. Petrenco (profesor de matematică, grad didactic II), care a facilitat efectuarea unui sondaj cu participarea părinților, ale cărui rezultate au avut un rol important în stabilirea demersului cognitiv al lecțiilor.

Discuțînd cu părinții, am dedus că puțini dintre ei înțeleg conceptul de *toleranță* și de ce abordăm acest subiect, că nu cunosc operele literare incluse în manual. De aceea, am decis să-i implicăm în dezbaterile unor probleme, să aflăm părerea lor și să ținem cont de ea la conturarea unei viziuni comune.

Bineînțeles, pe parcurs am fost nevoiți să înfruntăm scepticismul unor părinți (sîntem suprasolicitați, lucrăm zi și noapte, subiectul abordat nu are nici o importanță pentru noi), să-i familiarizăm cu noțiunea de *toleranță* într-o manieră accesibilă, în funcție de nivelul lor de cultură pedagogică. Treptat, atitudinea față de curs s-a schimbat, părinții începînd să manifeste interes, angajîndu-se în realizarea anumitor sarcini: elaborarea arborelui genealogic al familiei, reconstituirea unor tradiții și obiceiuri populare, descrierea relațiilor din familie prin proverbe ale etniilor conlocuitoare. Implicarea copiilor în activitățile proiectate a fost una

impresionantă. Ei au adunat și au prezentat informații despre *Casa mare* a bunicilor, despre relațiile dintre generații din familiile găgăuze și bulgare, despre rădăcinile lor poloneze, ucrainene, ruse, ungare etc. Ascultîndu-i și cunoscîndu-i mai bine, am învățat să mă cunosc mai bine pe mine însămi și rudele mele. Am discutat cu tatăl meu, care are 70 de ani, textele propuse în manual. Am lecturat împreună povestirea "Copac fără rădăcini" de Nicolai Haitov, o povestire despre generația mea, despre neînțelegerile în relațiile cu părinții, despre faptul că noi, modernii, nu încercăm să pătrundem în lumea lor spirituală, considerîndu-ne mai deștepți. Dar ne vine și nouă rîndul...

Eu, profesor cu un stagiu de 20 de ani, mă întreb: cum reușesc părinții să depășească bariera psihologică dintre ei și copiii lor? Ce știu despre lumea lor? Oare întotdeauna sînt toleranți cu aceștia?

Textele incluse în manual oferă răspunsuri la multe întrebări:

- Cine sînt eu? Cine sînt ei?
- Ce prețuiesc părinții la mine? Iar eu la ei?
- Ce știu despre prietenii, vecinii, apropiații mei?
- De unde mi se trag rădăcinile?
- Cum pot evita un conflict? Cum îl pot depăși?
- Merit respectul celor din jur?
- Care-mi este Patria și ce știu despre ea?
- În ce constă fericirea?

Nu este suficient să răspundem noi înșine la aceste întrebări, ci să ținem cont și de părerea elevilor, adulților. De aceea, materialele cursului pot fi folosite de profesor ca suport în desfășurarea orelor de dirigenție, a ședințelor cu părinții.

Părinții susțin că, pe parcursul celor trei luni de implementare a manualului, în familia s-a discutat tot mai des despre problemele privind relațiile interetnice, despre necesitatea manifestării toleranței și respectului reciproc, conviețuirea într-un mediu cultural multietnic, discriminare și naționalism. M-a bucurat faptul că am asistat la cimentarea relațiilor dintre părinți și copii, dintre părinți și școală, că se impune un nou nivel de comunicare, că elevii mei nu-și vor mai ofensa semenii (sînt sigură de acest lucru!) din motiv că sînt exponenții altor culturi și nu vor permite și altora să dea dovadă de o asemenea atitudine. Deși își fac studiile în cl.VII, ei au conștientizat faptul că "sîntem diferiți, dar egali în drepturi", că trebuie să învățăm să trăim în armonie, colaborînd, cooperînd, depășind problemele trecutului.

Analizînd anchetele, am ajuns la următoarea concluzie: dacă înainte vorbeam doar despre rolul

educativ al părinților, în prezent putem vorbi despre influența copiilor asupra formării părinților. Astfel, părinții descoperă lumea copiilor care se maturizează, asistă la lărgirea orizontului lor intelectual, comunicarea dintre ei devenind mai interesantă.

Voi prezenta câteva extrase din răspunsurile părinților:

“Fiul meu a început să se intereseze de predecesorii săi, de origini. Deseori studiem arborele genealogic al familiei, discutînd despre trecut.”

“Astăzi se impune tot mai mult să abordăm problema toleranței. Acest curs trebuia introdus demult.”

“Vrem să ne integrăm în Europa, dar ce cunoaștem despre locuitorii de acolo, despre modul lor de viață, despre valorile lor? Care este nivelul nostru de cultură?”

“Actualmente oamenii tind să-și atingă scopul prin orice mijloace, ignorîndu-i pe cei din preajmă. Facem parte dintr-o societate și ne unesc diverse relații. Dacă vom încerca să rupem aceste legături, societatea se va “îmbolnăvi”. Avem nevoie unii de alții și trebuie să ne cunoaștem mai bine.”

“Despre toate acestea trebuia să discutăm mai demult, pe cînd erau mici bunicii, tații și frații noștri. Poate astfel s-ar fi evitat conflictul din Transnistria și unchiul lui Dima, care avea doar 21 de ani, n-ar fi murit atunci. Este necesar să abordăm aceste subiecte în permanență, pentru ca urmașii noștri să nu se confrunte cu probleme legate de rasism, naționalism, neofascism, pentru ca să nu se ucidă, să nu-i umilească pe cei slabi sau neputincioși.”

“Cu regret, respectăm doar sărbătorile tradiționale: Crăciunul, Paștele, zilele de naștere. Despre obiceiurile populare ale etniilor conlocuitoare cunoaștem puține lucruri.”

Deși variate, toate răspunsurile sînt pătrunse de ideea necesității și importanței experimentului, acceptării lui de către elevi și părinți care încearcă să pună temelia unei vieți decente într-o Europă civilizată.

Irina CERNOBROVA,
școala ruso-ucraineană nr. 26, mun. Chișinău
Traducere: Mariana Vatamanu-Ciocanu

Toleranță

Nu sîntem intransigenți, pentru că nu ne simțim inferiori. Toleranța noastră "proverbială" este o tărie, nu o slăbiciune. Toleranța se numea pe vremuri, în timpul barbarilor și al descălătorilor, putere de asimilare. Nici o țară din Europa nu a asimilat cu mai multă furezie elemente etnice eterogene, cum am asimilat noi, de la 600 după Cristos pînă la sfîrșitul secolului XIX. Într-altă țară, amestecul acesta de rase și neamuri ar fi creat un popor cenușiu. Noi nu avem nevoie de intransigență și intoleranță, vicii străine structurii noastre.

M. Eliade

Toleranța fără margini este o cochetărie cu sinuciderea.

L. Blaga

Dacă nu împărtășesc părerea cuiva, acela nu poate zice nimicdecît că-i sînt adversar, căci ar trebui să fiu adversarul tuturor celor care au o părere sau o sistemă, deoarece eu nu sînt în stare să am o părere și nici să împărtășesc vreuna pe de-a-ntregul. Pentru mine părerile sînt egal de legitime, egal de intense și prin urmare, egal de respectabile. Nici unii însă nu poate să facă pentru mine lege, căci în lumea aceasta, care-mi dă numai înflăcări, ar trebui să fiu din cale-afară laș ca, mărturisindu-mi că nu pot avea eu însuși o părere statorică, să mă înjug la părerea altuia, pentru că el a avut bravura să mă-o strige la ureche cu un ton mai mult sau mai puțin răstit.

L.L. Caragiale

Pe intoleranții din naștere îi recunoști mai ales după aceea că adoră toleranța celorlalți și abuzează sistematic de ea.

L. Blaga

În ceasul unei revoluții sau unei crize, intelectualul adevărat se află prea departe ca să se mai poată întoarce înapoi. El a trecut demult pe acolo. Cees ce pare nou pentru mase, este demult trăit, asimilat, comunat pentru el.

Indiferența față de politică, de prezentul politic? Nicidecum. Ci numai toleranță și înțelegere. Dai o mîină de ajutor și treci mai departe. Dar în nici un caz nu merită să-ți pierzi cumpătul, să-ți ieși din fire și să pactizezi cu oricine — uitînd că nimeni nu poate avea dreptul de a pactiza cu tine. Îți pierzi libertatea? Asta nu ți-o poate lua nimeni. Îți primejduiești situația materială? Asta privește familia ta, nu pe tine. Îți riști viața? Ei și? Acel pe care îl reprezinți nu moare niciodată. Dacă crezi altfel, renunță la "intelectualitate" și fă-te om politic.

M. Eliade

Oamenii nu se suferă decît cu greu unii pe alții și sînt puțin inclinați să se aprobe reciproc. Ei sînt atît de plini de ideile lor, încît nu mai este loc pentru acele ale altora.

La Bruyère

Nimeni nu reclamă mai mult toleranța decît cel netolerant, pentru că toleranța ta este condiția de viață a netoleranței lui.

G. Ibrăileanu

După mine, toleranța este cea mai frumoasă și cea mai nobilă dintre virtuți. Nimic n-ar fi posibil fără această stare a sufletului. Este o chestiune care precede orice relație umană. Toleranța nu înseamnă a renunța la vreo idee, nici a pactiza cu răul. Ea doar implică accepțiunea că ceilalți gîndesc altfel ca tine fără a-i urî pentru aceasta.

Paul H. Spak

Eu nu sînt un eu simplu, un eu nedivizat, un eu individ... Eu nu-l pot ignora pe celălalt pentru că eu sînt celălalt, pentru că îmi sînt străin. Eu pot recunoaște străinul ca atare pentru că îl cunosc prin mine. Condiția pentru a fi noi înșine este aceea de a-l avea pe celălalt din noi. Eu sînt un individ, însă total. Dacă mă consider o individualitate deplină, nu pot să nu consider drept esențială pentru mine figura celuilalt.

M. Cacciari

Netoleranță

Netoleranța este neputința de a suporta ca cineva să fie, să simtă sau să gândească altfel de cum ne place nouă de obicei, de cum simțim, simțim și gândim noi.

Netoleranța este o stare de suflet, alcătuită din tot ce este mai josnic în om. Ea presupune brutalitate de sentiment și inferioritate de gândire. Netoleranța este ură și lipsă de simpatie intelectuală. Netoleranța este strins legată de pornirea bestială de agresiune. Netoleranța este atitudinea gorilei feroce, care a parvenit să vorbească.

Toleranța este produsul cel mai înalt al culturii sufletești. Ea e semnul adevăratei civilizații. Orice aspect mai înalt al vieții morale are la bază toleranța. Progresul omenirii este progresul toleranței. Libertatea de gândire, accesul celor mici în viața de stat, îndreptățirea femeilor, principiul naționalităților – totul se întemeiază în fond pe progresul toleranței, pe tot mai multă toleranță.

Omul tolerant ține fruntea sus, are privirea senină. E echilibrat. Netolerantul are înfățișarea animalului rău, care vrea să lupungă. Omul tolerant este obiectiv, are concepția evolutivă și istorică, simțul relativității. Netolerantul e eternul judecător miniat și mărginit. Sînt rase tolerante și intolerante... Și cum orice popor este un amestec de rase, pe aceeași stradă, în aceeași familie, poți vedea reprezentanți mai mult sau mai puțin tipici ai diferitelor rase. Pe netolerant îl cunoști după expresia feței. Are ceva ancestral ori degenerat, ceva excesiv.

Toleranța sau netoleranța variază apoi după epoci. E sigur că astăzi lumea trece printr-o criză de netoleranță.

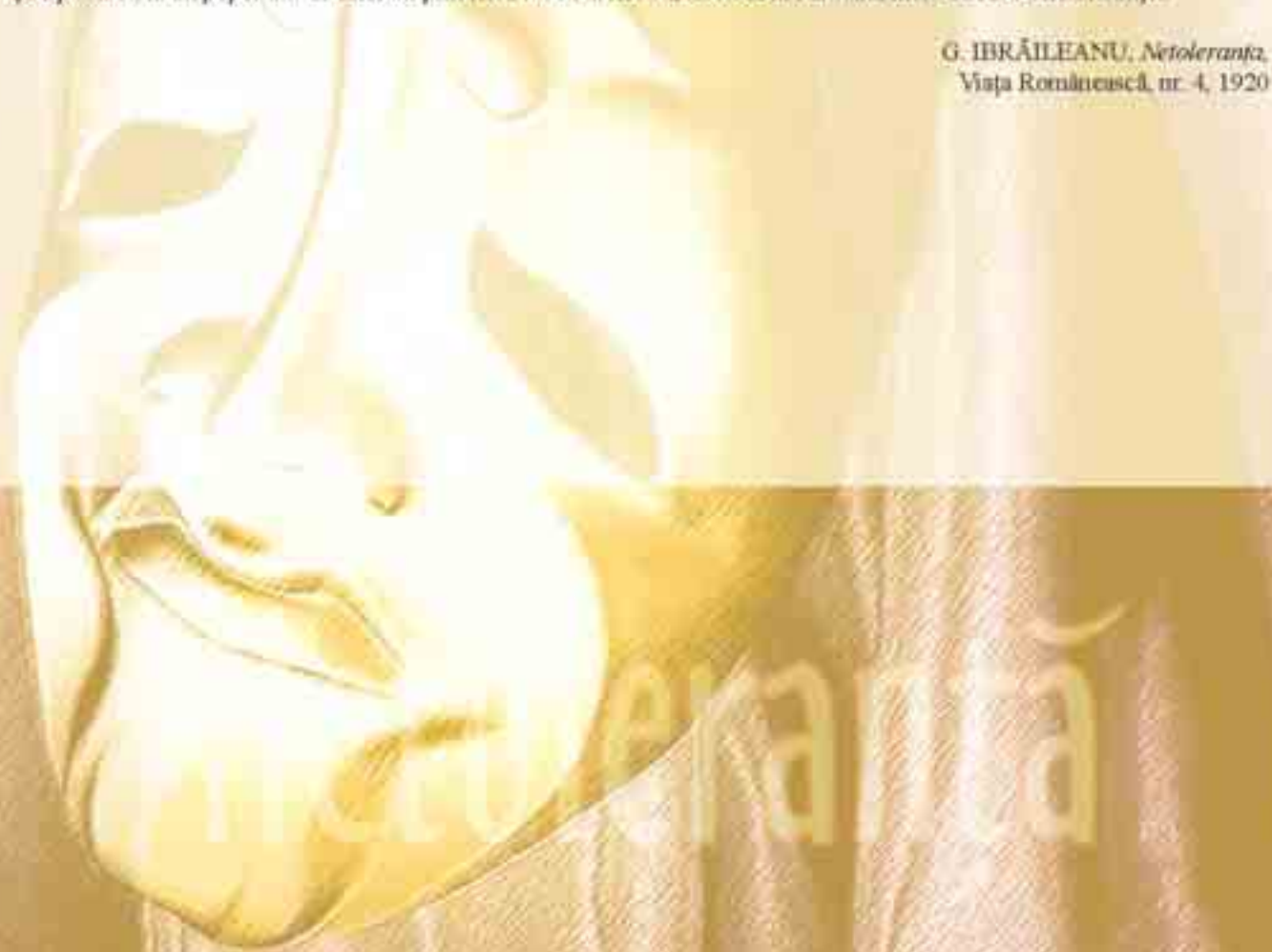
Și la noi, poate niciodată n-a fost atîta netoleranță.

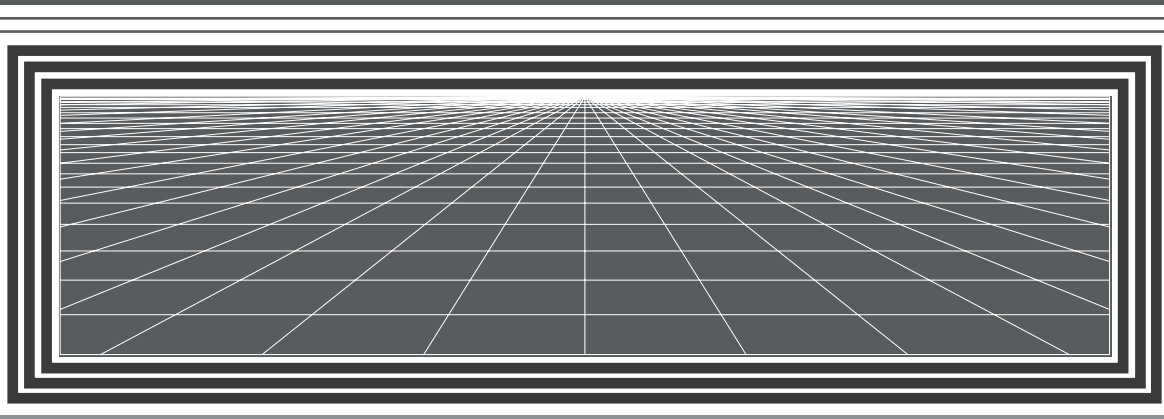
Românul este recunoscut ca un popor tolerant de-a lungul veacurilor. În literatura populară străinul e cel mult luat în rîs, dar niciodată urît – și tot așa cel de altă religie. La noi n-au fost războaie religioase și nici persecuții religioase. Țara românească a fost un pămînt ospitalier pentru toți refugiații de orice neam.

Spre a încheia România Mare e nevoie, mai mult decît oricînd, de cît mai multă toleranță, și nu din umanitarism, ci din interes lucid. România trebuie să fie o patrie în care oricine, de orice limbă, să se simtă acasă și mai bine decît oriunde. În Elveția germanul, francezul și italianul și-ar jertfi mai bine viața de o sută de ori, decît să vadă cartioanele lui alipindu-se la Germania, la Franța ori la Italia. Capitala lor e Berna, și nu Paris, Berlin ori Roma.

Și e păcat ca la un popor uitit de tolerant prin firea lui ca al nostru, să crească buruiana monstruoasă a netoleranței.

G. IBRĂILEANU, *Netoleranța*,
Viața Românească, nr. 4, 1920

DOCENDO DISCIMUS

Strategii de victorie în probleme de concurs

Radu **BAIRAC**

Liceul Teoretic "Gaudeamus", mun. Chișinău

Pe timpuri, înainte de luptă sau de vînătoare, strămoșii noștri cîntau, dansau, practicau diferite ritualuri, arătîndu-și puterea, măiestria și rapiditatea. Acestea i-au ajutat să obțină victorii. Lupta adevărată presupune o strategie a victoriei, la fel și jocul include un sistem logic de acțiuni datorită căruia unul dintre jucători va câștiga independent de acțiunile celuilalt. Determinarea strategiilor pentru problemele de «joc» la matematică prezintă un interes deosebit. Astfel de probleme au fost propuse la concursurile de matematică din diferite țări.

Tipul de joc, care se bazează pe o idee, este numit *strategie*. Ea se consideră de victorie, dacă garantează reușita într-un număr finit de mișcări (pentru orice mișcări ale adversarului). Jucătorul trebuie să țină cont de numărul de mișcări, adică de numărul optim. În timpul jocului pot apărea astfel de poziții, încît victoria să depindă de succesiunea mișcărilor. În ce mod jucătorul ajunge la o strategie? Care sînt argumentele de planificare a jocului?

Vom prezenta în continuare unele strategii de victorie și ideile matematice care stau la baza lor, precum și cîteva probleme, formulate grație acestor strategii*.

* În perioada 11-16 aprilie 2004, Alexandru Donciu a prezentat o lucrare cu subiectul respectiv la conferința internațională «Мат в быдуюее» (Moscova). Talentul tînărului cercetător moldovean a fost apreciat cu o diplomă de gradul doi și o invitație specială la expoziția finală care va avea loc în 2005, la Moscova.

1. STRATEGIA DE SIMETRIE

Există un tip de probleme în care victoria o obține jucătorul ce face ultima mișcare. Regula jocului este următoarea – se joacă astfel încît numărul total de mișcări să fie de paritatea necesară. Dacă acest număr este par – câștigă al doilea jucător, dacă însă este impar – câștigă primul. În ce mod poate fi dirijată paritatea mișcărilor? În acest caz ne ajută *strategia de simetrie*, care constă în repetarea mișcărilor adversarului. În geometrie trebuie determinată axa de simetrie care va conduce jocul în două semiplane identice. Evident, în situații similare, câștigă jucătorul al doilea.

Problema 1. Pe nodul central al unei table pătratice 10×10 se află o fisă. Fiecare dintre cei doi jucători are dreptul, printr-o mișcare, să mute fisa pe alt nod al tablei, astfel încît distanța corespunzătoare să fie mai mare decît distanța adversarului. Pierde acel jucător care nu poate face o altă mișcare. Cine câștigă într-un joc corect?

Rezolvare. Câștigă jucătorul al doilea. Strategia constă în mutarea fisei simetric față de centrul tablei.

Alexandru **DONCIU**

Liceul Teoretic "Gaudeamus", mun. Chișinău

Problema 2. Într-o grămăjoară sînt 3400 de pietricele. Fiecare dintre cei doi jucători are dreptul să ia un număr oarecare de pietricele, care divide numărul de pietricele luate în mișcarea precedentă de adversar. Primul jucător poate lua un număr oarecare de pietricele, însă nu toate odată. Cîștigă acel jucător care ia ultima piatră. Cine cîștigă într-un joc corect?

Rezolvare. Cîștigă primul jucător. La prima mișcare el ia 8 pietricele și în grămadă rămîn $3392=64 \times 53$ pietricele. Prin următoarele mișcări el repetă mișcările celui de-al doilea jucător. Deoarece fiecare mișcare constă în luarea a 1, 2, 4 sau 8 pietricele, iar 3392 se divide cu 16, vor fi îndeplinite un număr par de mișcări (fără prima mișcare), astfel ultima mișcare îi revine primului jucător.

Problema 3. Într-un rînd sînt scrise cîteva semne minus. Doi jucători, succesiv, transformă un semn minus sau două semne vecine în semnul plus. Cîștigă jucătorul care face ultima mișcare. Cine cîștigă într-un joc corect?

Rezolvare. Cîștigă jucătorul care începe. Prima mișcare este făcută la mijlocul segmentului format din semne minus, astfel încît să se obțină două segmente de aceeași lungime. Mișcările ulterioare sînt simetrice cu mișcările jucătorului al doilea.

De exemplu:

—+— (cînd numărul semnelor minus este impar);

—++— (cînd numărul semnelor minus este par).

Problema 4. Un cerc divizat în n arce congruente, prin puncte numerotate consecutiv 1, 2, 3, ..., n reprezintă o arenă de joc pentru doi jucători care se rînduiesc la mișcări. La fiecare mișcare, jucătorii unesc cu o coardă două puncte libere de aceeași paritate fără a intersecta coardele deja trasate. Cîștigă acel jucător

care face ultima mișcare. Cine cîștigă jocul, dacă ambii jucători vor practica strategii corecte de joc?

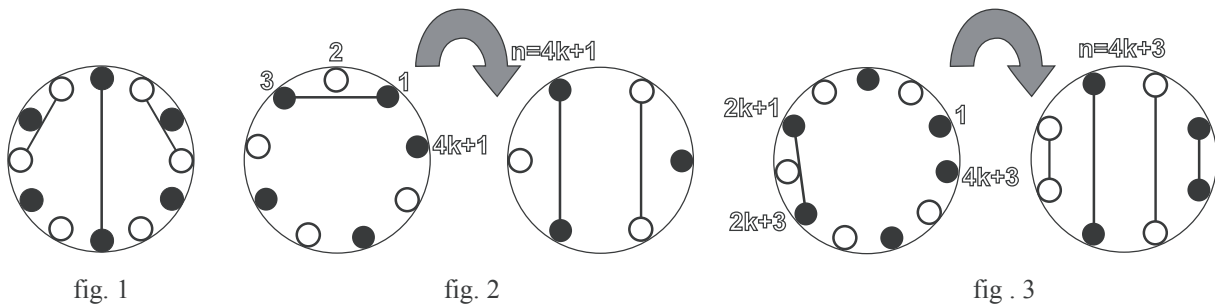
Rezolvare. Evident $n \geq 3$. În cazul cînd n se divide cu 4 și în cazul cînd $n=4k+1$, $n=4k+3$ cîștigă primul jucător, iar în cazul $n=4k+2$ (k – natural) – al doilea.

Este bine ca punctele cu numere impare și pare să fie vopsite în culori diferite – negru și alb. Pentru toate cazurile ideea de victorie este simetria. Strategia primului jucător pentru $n=4k$ este următoarea: unește două puncte diametral opuse de aceeași paritate. Apoi, la fiecare mișcare a adversarului, răspunde cu o mișcare simetrică față de diametru (fig. 1). Această mișcare e posibilă, deoarece după fiecare mișcare a primului jucător poziția va fi simetrică față de diametru. Este important ca punctele diametral opuse și simetrice față de diametru să fie de aceeași culoare.

În cazul $n=4k+2$ strategia de victorie o are al doilea jucător: la fiecare mișcare a adversarului el construiește o coardă simetrică față de centrul cercului. În acest caz, punctele diametral opuse sînt de culori diferite. În cazurile următoare, vom folosi această proprietate în vederea determinării pozițiilor de pierdere pentru primul jucător.

Fie n – impar (pe cerc sînt două puncte vecine de culoare neagră, 1 și n). Cînd $n=4k+1$, primul jucător cîștigă. Dacă, de exemplu, prima coardă o duce prin punctele 1 și 3 (fig. 2), obținînd jocul $n=4(k-1)+2$, jucătorul care începe (al doilea) pierde. Jocul este mai interesant atunci cînd se obține $n=4k+3$. În cazul dat, primul jucător poate obține simetrie față de diametru. Pentru aceasta este suficient să unim punctele cu numere $2k+1$ și $2k+3$ (fig. 3).

Dacă vom muta imaginar cele $4k$ puncte rămase, astfel încît ele să fie la distanțe egale, atunci punctele diametral opuse vor fi de diferite culori (chiar dacă punctele albe și negre nu se succed), de aceea jucătorul care începe (adică al doilea) pierde.

2. STRATEGIA DE PARITATE

Strategia de simetrie o putem considera un caz particular al *strategiei de paritate*, denumirea subliniind faptul că jocul se împarte în pași pari. Optimizarea acestuia presupune că dacă un jucător a făcut un pas, atunci pasul adversarului (nu neapărat simetric) trebuie să aparțină aceleiași perechi.

Problema 1. Într-o grămăjoară sînt 2004 de pietricele. Doi jucători au dreptul să ia cîte 1, 2, 3 sau 4 pietricele. Cîștigă acel jucător care ia ultimele pietricele. Cine cîștigă într-un joc corect?

Rezolvare. Cîștigă primul jucător. La prima mișcare el scoate din grămadă patru pietricele ($2004=5 \times 400+4$). Ulterior, dacă al doilea jucător ia a pietricele, primul trebuie să ia b pietricele, astfel încît $a+b=5$. După 401 mișcări primul jucător cîștigă.

Problema 2. *Doi jucători rup, pe rînd, una sau două petale vecine ale unei romanițe. Cîștigă jucătorul care rupe ultima petală. Cine cîștigă într-un joc corect?*

Rezolvare. Al doilea jucător poate obține două semicercuri egale după numărul de petale (fig. 4) și, făcînd mișcări simetrice față de axa de simetrie imaginară cu cele ale primului jucător, va cîștiga.

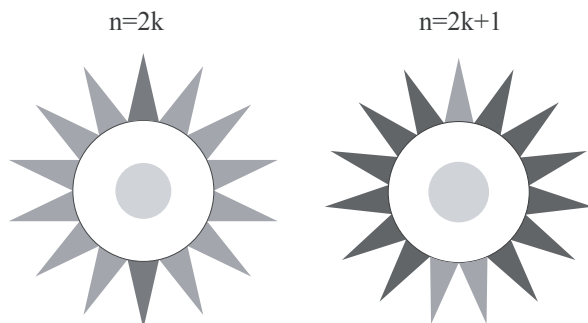

fig. 4

Problema 3. *O fisă se află într-un colț al tablei de șah cu dimensiunile $n \times n$, $n > 3$. Doi jucători mută pe rînd fisa pe un cîmp vecin, ce are o latură comună cu cel pe care se află fisa. Nu se permite mutarea fisei pe un cîmp unde a fost deja. Pierde jucătorul care nu poate face următoarea mișcare.*

- Demonstrați că dacă n – par, poate să cîștige primul jucător, iar dacă n – impar, cîștigă al doilea jucător.
- Cine cîștigă, dacă inițial fisa se află pe cîmpul vecin cu cel din colț?

Rezolvare. a) Dacă n – par, atunci tabla poate fi împărțită în dreptunghiuri de dimensiunile 1×2 (domino). Primul jucător va avea întotdeauna o mișcare posibilă (și va cîștiga), dacă va aplica următoarea strategie: cînd fisa se află pe unul din cîmpurile dominoului, el o mută pe celălalt cîmp. Dacă n – impar, tabla poate fi împărțită după modelul piesei de domino, dar va rămîne un pătrățel liber, și anume cel inițial, din colț. În acest caz, o strategie similară de cîștig va avea al doilea jucător.

b) Cîștigă primul jucător. Pentru n – par, strategia este similară punctului a). Pentru n – impar, tabla se împarte după modelul piesei de domino, cu excepția cîmpului din colț. Primul jucător va cîștiga conform strategiei de „închidere” a dominoului.

Problema 4. *Într-o grămăjoară sînt 18 bomboane, iar în alta – 23. Doi jucători mîncă, pe rînd, toate bomboanele dintr-o grămăjoară, iar cealaltă o împart în alte două (nu neapărat egale). Cine nu poate să împartă bomboanele (dacă în grămăjoară a rămas doar o bomboană) – pierde. Există oare o strategie de victorie pentru primul jucător?*

Rezolvare. Dacă în ambele grămăjoare a rămas doar cîte o bomboană, primul jucător pierde, deoarece nu poate să împartă o singură bomboană, adică această poziție se consideră de pierdere. Dacă într-o grămăjoară sînt două bomboane, iar în alta doar una – poziția se consideră de victorie. Urmărind această idee, vom obține:

$(2,2)$, $(2,3)$, $(1,4)$, $(2,4)$, $(3,4)$, ... – poziții de victorie;
 $(3,3)$, $(1,3)$, $(1,5)$, $(3,5)$, $(1,7)$, ... – poziții de pierdere.

Observăm că, dacă în ambele grămăjoare este un număr impar de bomboane, al doilea jucător – pierde, iar în celelalte cazuri – cîștigă. Inițial sînt 18 și 23 de bomboane, de aceea primul jucător se află pe poziția de victorie (strategia: în ambele grămăjoare trebuie lăsat un număr impar de bomboane).

3. STRATEGIA TABLEI DE ȘAH

Foarte des problemele de matematică se bazează pe operații cu figuri pe tabla de șah. Dar și tabla prezintă un obiect de studiu. Analizînd fiecare cîmp al acesteia, în situații diferite, obținem strategii interesante.

Problema 1 (autorul problemei este renumitul matematician rus I. M. Ghelifand). *Un pion se află într-un colț al tablei de șah. Doi jucători mută pe rînd pionul (în fig. 5 aceste mișcări sînt indicate prin săgeți). Cîștigă jucătorul care pune pionul pe cîmpul opus al tablei. Cine cîștigă într-un joc corect?*

Rezolvare. Cîștigă primul jucător. Fie că pionul se află pe cîmpul stîng de jos al tablei, avînd coordonatele $(7,7)$. Atunci cîmpul drept de sus are coordonatele $(0,0)$. Cîmpul $(0,0)$ – este poziția de pierdere (dacă merge primul jucător și pionul se află pe acest cîmp – el pierde), iar cîmpurile vecine $(0,1)$, $(1,1)$ și $(1,0)$ – de victorie. Cîmpurile $(0,2)$ și $(2,0)$ sînt de pierdere, deoarece de pe aceste cîmpuri se poate merge doar pe cîmpuri de victorie (în fig. 6 pozițiile de pierdere sînt notate cu simbolul „P”, iar cele de victorie – cu semnul „+”). Urmărind această idee, se poate constata pentru fiecare cîmp dacă este de pierdere sau de victorie, și finaliza analiza cîmpurilor tablei de șah (se obține fig. 6). Pozițiile de pierdere sînt cele care au drept coordonate numere pare, în rest cîmpurile sînt de victorie. Strategie de victorie are jucătorul care începe jocul: prima mișcare pe cîmpul $(6,6)$. Mai departe el mută pionul pe cîmpurile cu coordonate pare.

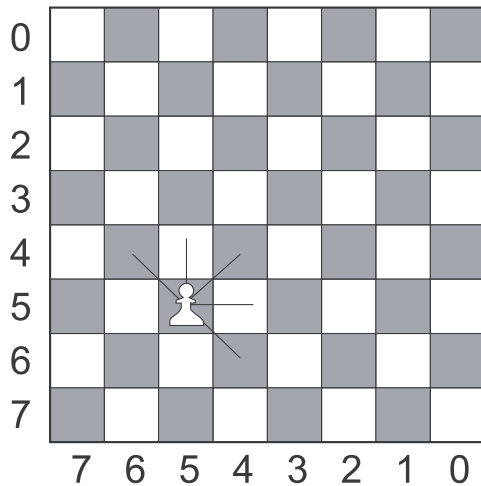

fig. 5

Problema 2. Doi jucători mișcă pe rînd regele pe o tablă de șah. Se permit mișcări pe cîmpul din stînga de jos sau din stînga de jos pe diagonală. Cîștigă jucătorul care mută regele pe cîmpul stîng din colț. Pentru care dintre cîmpuri este prevăzută strategia de victorie a celui care începe jocul?

Rezolvare. Dacă regele se află pe cîmpul cu coordonatele (1,1) – cîmpul stîng din colț, jucătorul care trebuie să meargă – pierde. Analizînd toate cîmpurile, vom obține poziții de pierdere și de cîștig. Deci, dacă regele se află pe cîmpul cu ambele coordonate numere impare – strategia îi aparține celui de-al doilea jucător, în restul cazurilor – primului (numerotarea cîmpurilor este efectuată de la 1).

4. STRATEGIA „CĂSUȚELOR” CUBULUI

I. M. Ghelifand a formulat jocul pe tabla de șah, dar el poate fi generalizat în spațiu.

Problema 1. O bilă se află într-o «căsuță» din colțul unui cub cu dimensiunile $8 \times 8 \times 8$ (fig. 7). Doi jucători, pe rînd, plasează bila într-o căsuță vecină (această mișcare este posibilă, în fig. 8 mișcările sînt indicate prin segmente). Cîștigă jucătorul care va mișca bila în căsuța din colțul opus al diagonalei cubului (prin căsuță subînțelegem cubul $1 \times 1 \times 1$). Există o strategie de victorie pentru jucătorul al doilea?

fig. 7

fig. 8

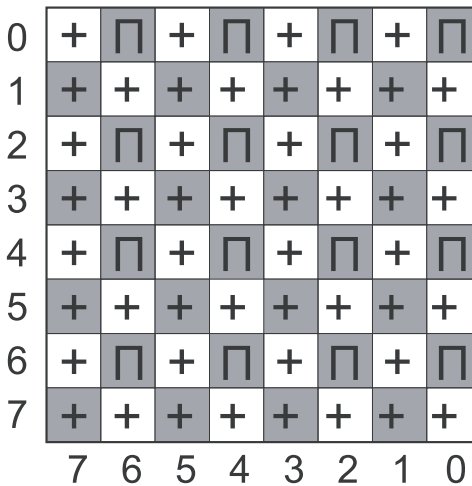
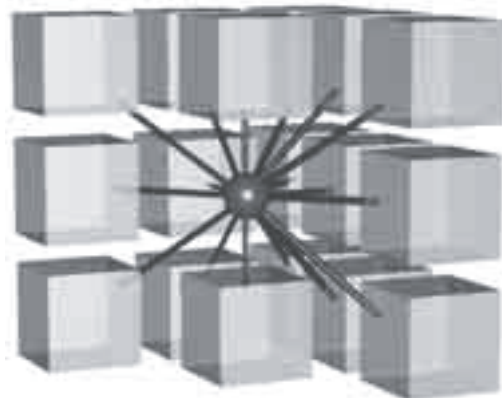

fig. 6

Analog se rezolvă următoarele probleme:

Problema 3. Pe masă sînt două grămăjoare a câte 9 bomboane. Fiecare din cei doi jucători trebuie să mute o bomboană dintr-o grămăjoară în alta și apoi să mănînce două bomboane dintr-o grămăjoară. Pierde jucătorul care nu poate face următoarea mișcare. Poate oare jucătorul care începe jocul să cîștige?

Problema 4. Pe masă sînt două grămăjoare de nuci, în una – 7, iar în alta – 6. Doi jucători fac mișcări pe rînd: jucătorul mănîncă nucile unei grămezi, iar alta o împarte în două grămăjoare (oarecare). Dacă jucătorul nu poate să împartă grămada, deoarece în ea este doar o nucă, atunci el o mănîncă și cîștigă. Poate oare să cîștige jucătorul care începe?

Rezolvare. Pe tabla de șah fiecare câmp are două coordonate. În această problemă, atribuim fiecărei căsuțe trei coordonate (căsuța inițială are coordonatele (7,7,7), iar cea opusă (0,0,0)). Analiza arată că pentru toate coordonatele numere pare – poziția este de pierdere, iar în celelalte cazuri – de victorie. Jucătorul care începe jocul va câștiga, dacă se va conduce de strategia: după fiecare mișcare bila trebuie să se afle în căsuța cu coordonate pare. Prima mișcare constă în mutarea bilei în căsuța cu coordonatele (6,6,6).

Această problemă poate fi formulată și altfel:

Problema 2. În trei grămezi sînt cîte 7 pietricele. Doi jucători, pe rînd, au dreptul să ia cîte o pietricică din fiecare grămăjoară; sau una dintr-o grămăjoară; sau una dintr-o grămăjoară, iar din alta să pună o pietricică în a treia; sau să schimbe o pietricică dintr-o grămăjoară în alta; sau să ia cîte una din două grămăjoare; sau să ia o piatră dintr-o grămăjoară (prima sau a doua) și să adauge cîte una în celelalte; sau să adauge în ultima grămăjoară o pietricică (în grămăjoară nu trebuie să fie mai multe pietricele cît decît inițial). Câștigă jucătorul care ia ultima pietricică. Cine câștigă într-un joc corect? (Grămăjoarele sînt numerotate).

În mod analogic se rezolvă următoarea problemă.

Problema 3. Pe masă sînt trei grămăjoare a cîte 10 mere fiecare. Doi jucători, pe rînd, iau mere dintr-o grămăjoară (nu neapărat de fiecare dată din aceeași grămăjoară). Câștigă jucătorul care ia ultimele mere. Poate oare al doilea jucător să câștige?

Evident, lista problemelor care se rezolvă prin strategiile propuse poate fi continuată. Mai mult, în matematică există și alte noțiuni (de exemplu – periodicitatea) care pot fi folosite cu succes la argumentarea unor noi strategii. Încercați și veți izbuti!

Rezultatele acestui articol pot fi utilizate:

- pentru obținerea experienței în situații de joc;
- pentru pregătirea elevilor de concursuri matematice;
- pentru formularea problemelor noi.

REPERE BIBLIOGRAFICE:

1. *Materiale ale concursurilor de matematică din Republica Moldova.*
2. Bairac, R., *Compunerea problemelor de matematică//Didactica Pro...*, nr. 3, 2000.
3. Савин, А., *Камушки и шахматная доска//Квант*, №1, 1990.
4. Приложение к журналу «Квант», №5, 1998.
5. Приложение к журналу «Квант», №4, 2000.

Iulia IORDĂCHESCU

Liceul "N. Milescu-Spătarul", mun. Chișinău

„Democrația și libertatea adevărată întîi de toate cer moralitate”.

(I. Heliade Rădulescu)

Educația reprezintă un ansamblu de măsuri aplicate în mod sistematic în vederea formării și dezvoltării însușirilor intelectuale, morale sau fizice ale copiilor și ale tineretului, prin extensiune – ale oamenilor, ale societății etc.; rezultatul acestei activități pedagogice; bună creștere, comportament civilizată în societate. Scopul suprem al educației este de a schimba firea omului supus acțiunii ei în sensul celor mai înalte idealuri umane.

Educație pentru democrație la limba și literatura română în școlile alolingve

Omul poate deveni om doar prin educația primită de la alții care, la rîndul lor, au primit-o de la pedecesorii. În acest context, V. Duță afirmă că educația unui copil este o artă; părinții modelează în pruncul lor viitorul om. Educația este o artă care are nevoie a fi perfecționată continuu, este izvorul binelui în lume. Aceasta *depinde însă nu numai de părinți, ci și de școală, de anturaj și de societatea în care trăiește copilul.*

Educația constituie unul dintre cele mai **importante elemente ale democrației**, modalitate prin care un popor învață treptat **arta de a fi liber** și dobîndește cunoștințele necesare pentru a se autoguverna. **Educația** rafinează moravurile unei comunități, acestea, așa cum sublinia Tocqueville, servind într-o măsură mai mare decît legile la consolidarea democrației. Cu cît membrii unei comunități au un nivel mai ridicat de educație, cu atît comportamentul, moravurile și mentalitatea lor vor favoriza un **climat democratic stabil**. În acest sens, este esențială manifestarea unui „eu” deschis, tolerant și sociabil, disponibil cooperării, care acceptă diversitatea și pluralismul ca factori definatorii ai vieții sociale, care

dă dovadă de încredere în sine și în ceilalți, avînd o gândire pozitivă. Democrația dorește să-i înalțe pe oameni, să-i învețe să gîndească și să-i elibereze.

Totuși, trebuie să conștientizăm faptul că educația nu este o panacee universală, ea nu poate rezolva de una singură ansamblul de probleme ale societății.

O societate democratică nu poate exista fără un sistem de învățămînt care să asigure un nivel de instruire și de cunoaștere bazat pe un set de valori comune, acceptate de toți cetățenii sau cel puțin de majoritate.

Deși oamenii sînt foarte diferiți fizic și psihic și auvție și poziție socială, prin democrație ei devin egali. **Egalizarea șanselor** reprezintă un concept pedagogic operațional aplicabil în domeniul evaluării procesului social de democratizare a învățămîntului, al cărui conținut definește, în plan psihologic, „posibilitatea de a obține un destin în funcție de talentul și de vocația fiecărei personalități”.

Asigurarea principiului egalității de șanse pentru toate categoriile sociale nu presupune coborîrea nivelului educației, ci **o diversificare a educației** care ar întări capacitatea fiecărei instituții de învățămînt de a răspunde cerințelor particulare ale mediului social.

Natura îi creează pe oameni egali – considera J.-J. Rousseau – cel puțin în planul inteligenței și al situației materiale. A sfida legea egalității șanselor înseamnă nu doar a fi intolerant, ci a exclude democrația și egalitatea din viața cotidiană.

Este recunoscut faptul că **echitatea** constituie o condiție prealabilă pentru coeziunea socială, iar lipsa egalității de șanse privind accesul la educație ar avea ca urmare subminarea acestei coeziuni.

Impactul mondializării asupra educației și formării profesionale se manifestă, în primul rînd, prin plasarea accentului pe **multiculturalism**, prin autoperfecționare permanentă, necesitatea cunoașterii profunde a cel puțin două limbi străine de circulație internațională.

Apartenența la o cultură dă francezului, rusului, germanului, englezului, italianului, românului, norvegianului etc. certitudinea că produce valori și că este făuritor al istoriei, că poate intra într-un dialog multicultural cu Dante, Goethe, Shakespeare, Pușkin, Hugo sau Balzac, Eminescu, Ibsen. În acest dialog “se cade să vii, evident, cu valorile tale” (M. Cimpoi).

În cadrul orelor de limba și literatura română pentru aolingvi, atunci cînd abordăm subiecte de cultură și civilizație românească, este absolut necesar să le vorbim elevilor despre valorile noastre.

Dimitrie Cantemir, membru al Academiei din Berlin, savant de reputație europeană, al cărui nume e scris cu litere de aur printre cei *16 mari învățați ai omenirii*, i-a făcut cunoscuți pe români în lume încă la înc. sec. XVIII. B. P. Hasdeu, poliglot, întemeietor al lingvisticii, filologiei și lexicologiei științifice românești (a inițiat metoda comparativ-istorică și teoria circulației

cuvintelor), s-a impus în Europa ca unul dintre spiritele enciclopedice ale culturii noastre. Constantin Brîncuși este considerat de specialiști un revoluționar al sculpturii, după Michelangelo. Nicolae Iorga, cel care stăpînea la perfecție 18 limbi străine, a lăsat posterității o operă imensă, a fost numit *doctorul tuturor universităților și academicianul tuturor academiilor*. Mircea Eliade – prozator, eseist, filozof, personalitate cu renume mondial – a ajuns celebru prin lucrarea sa fundamentală *Istoria credințelor și ideilor religioase*. Eugen Ionesco – scriitor francez de origine română, întemeietorul teatrului absurdului, a fost membru al Academiei Franceze.

Sîntem cunoscuți pe alte meridiane și datorită poeziilor lui Grigore Vieru (traduse în numeroase limbi), deținător al Diplomei Internaționale *Andersen*. Cîntăreața de operă Maria Bieșu a dus cultura noastră în lume, fiind și deținătoarea Premiului I la Concursul Internațional de canto din Tokio. Lista poate fi continuată.

Eugen Coșeriu, strălucitul savant, promotor al reorientării cercetării lingvistice, cu ocazia decernării titlului de cetățean de onoare al mun. Chișinău, avea să răspundă celor care îi mulțumiseră pentru că a promovat și a apărat „existența, specificul și geniul poporului român: “Nu trebuie să-mi mulțumiți mie. Mulțumirile vi se cuvin dumneavoastră tuturor celor care ați rămas aici. Eu, după cîțiva ani de dificultăți, mi-am croit drum **în toată libertatea**, m-am dezvoltat ca om de știință **în toată libertatea** și mi-am apărat ființa umană **în toată libertatea**”.

Așa cum natura este guvernată de legi, societatea se conduce după reguli și norme cu caracter obiectiv. De aceea, **libertatea reală** nu trebuie înțeleasă ca expresie a încălcării oricăror norme de conviețuire socială. Confundînd **libertatea** cu libertinismul, în care individul se manifestă ca dispunînd de o totală independență față de legile și normele ce reglementează relațiile dintre oameni, se creează o stare de lucruri ce duce la atitudini și comportamente voluntariste și subiectiviste.

Spinoza susținea că **este liber doar cel** ce trăiește după comandamentele rațiunii. Condiția libertății de cunoaștere ne este oferită și de definiția ei programatică: posibilitatea individului de a alege în cunoștință de cauză o anumită alternativă de acțiune și comportament.

Libertatea este într-o relație directă cu **responsabilitatea**, ceea ce presupune corelarea libertății individului cu libertatea celorlalți membri ai grupului sau comunității. Libertatea este și o problemă de adevăr, dreptate și umanism.

Democrația nu trebuie să fie patrimoniul exclusiv al elitelor, ci să devină tutelară, așa cum farul alexandrin limpezea calea în ceață atît îndrăznețelor trireme cît și fragilelor bărci pescărești.

Seneca afirma: “Este mai ușor să înfrîngi un popor decît un suflet de om”.

Pentru fiecare dintre noi **lupta pentru democrație reprezintă o luptă și pentru noi înșine**, o luptă cu inerția, cu rutina și comoditatea, cu tentația păstrării pozițiilor obținute. Cucerind libertățile individuale: **libertatea de gândire și exprimare și libertatea economică**, vom câștiga cele mai solide redute ale democrației.

Idealul democratic este unul dintre cele mai îndrăgite și, în același timp, mai contestate idealuri politice. Deși, ca practică, n-a izbutit să rezolve definitiv problemele conflictelor sociale și ale dreptății politicii, ca aspirație, el continuă să anime speranțele omenirii, deoarece constituie, după afirmațiile lui Abraham Lincoln, „o ultimă și mare speranță” de largire a sferei puterii comune, în care bunurile dorite de oameni pot fi obținute fără a micșora sfera libertății individuale ce păstrează demnitatea umană (J. C. Plano).

La ora actuală politicile și strategiile educaționale europene sînt orientate, în primul rînd, spre **educația în spiritul cetățeniei democratice și al coeziunii sociale**. Schimbările care se produc în învățămîntul din Moldova trebuie sincronizate cu transformările și tendințele dezvoltării învățămîntului din Occident. De aici și importanța și necesitatea cunoașterii, dar și a analizei critice a tot ce se întîmplă în spațiul educațional european. Educația pentru o cetățenie activă și conștientă începe în școală și continuă pe tot parcursul vieții prin dezvoltarea de noi competențe atît persoanelor individuale cît și societății în ansamblu, principalele fiind:

- spiritul de întreprinzător;
- spiritul de cooperare;
- capacitatea de comunicare, de conviețuire în societate, de participare;
- capacitatea de rezolvare a problemelor;
- facultatea de organizare a lucrului propriu în mod autonom;
- capacitatea de colaborare cu persoane de origine etnică diferită;
- capacitatea de utilizare a noilor tehnologii de informare și comunicare;
- competențe lingvistice.

Învățarea limbilor moderne și cunoașterea culturilor străine sînt elemente ce capătă tot mai multă pondere, competențele menționate urmînd a fi achiziționate în cadrul studiilor generale și al formării profesionale.

Prin toate componentele sale curriculumul propune o structură flexibilă, încît să se poată opera în concordanță cu nevoile și potențialul creativ ale profesorului, cu schimbările din societate.

Curriculumul liceal la limba și literatura română în școala alolingvă recomandă conținuturi care au un caracter orientativ, racordate la interesele și necesitățile de comunicare ale elevilor, ceea ce permite o implicare activă în dezbateri, expunerea propriei opinii etc.

În cadrul orelor de limba și literatura română profesorul urmărește, în baza conținuturilor propuse, dar și

prin diverse tehnici de lucru, să ajute elevul să interio-rizeze valorile morale, culturale, naționale și universale, să dea dovadă de inițiativă și independență în gîndire, să respecte diversitatea culturală, etnică și confesională, să înțeleagă și să promoveze drepturile omului. Toate acestea vor duce neapărat la implicarea elevilor în crearea unei societăți democratice, cu deschidere spre mai multe valori, la care aspiră fiecare cetățean, cu atît mai mult cei tineri.

În Liceul „N. Milescu-Spătarul” se organizează numeroase activități școlare și extrașcolare prin intermediul cărora, în mod direct sau indirect, se face **educație pentru democrație**. Vom enumera doar cîteva dintre ele: dezbateri în cadrul lecțiilor; Săptămîna limbii române; conferințe practico-științifice (fiecare elev avînd dreptul de a-și alege disciplina și subiectul pe care îl va trata); discuții cu luare de hotărîri în cadrul senatului liceului; Ziua dublorului; acordarea de ajutor material și vizitarea semenilor de la Casa de copii din Căzănești etc.

În cele ce urmează ne vom referi la unele tehnici de lucru aplicate în cadrul orelor de limba și literatura română. Pentru a educa elevi capabili să gîndească, să observe, să-și expună părerea proprie în legătură cu subiectul abordat, li se adresează întrebări de tipul:

- Ce trebuie să facem noi, oamenii, pentru ca viața pe pămînt să dureze cît mai mult? (manual pentru cl. IX, *Ecologia – o șansă...*);
- Sînteți de acord cu afirmația: „Nu haina îl face pe om”. Argumentați. (*Să fii modern înseamnă...*);
- Cum va fi omul modern în anul 2500? Descrieți-l. (*Să fii modern înseamnă...*);
- Ce reprezintă pentru fiecare dintre voi noțiunea de adevăr? Exemplificați. (*E bine sau nu să spui întotdeauna adevărul*);
- Sînteți de acord cu afirmația: copiii nu sînt responsabili de faptele părinților. Dar invers? Argumentați. (*O țară, o casă, un grai*);
- Cum credeți, de ce Alexandru cel Bun s-a aflat pe tronul Moldovei 32 de ani? (*O țară, o casă, un grai*).

În același scop, elevilor li se propun și diverse situații:

- Imaginați-vă că un sculptor începător l-a întreat pe Constantin Brîncuși ce ar trebui să cunoască el pentru a avea succes. Cum credeți, ce sfaturi i-ar fi dat marele sculptor? (*Nume cunoscute românești*);
- Adevărul despre explozia reactorului de la stația atomică din Cernobîl a fost tăinuit. Dacă populația ar fi fost informată la timp, erau mai puține victime? Cum ați fi procedat, fiind în funcții de stat? (*E bine sau nu să spui întotdeauna adevărul*);
- Eminentă personalitate N. Iorga afirma: “Viața nu e bună, nici rea, e ceea ce este”. Susțineți acest

punct de vedere? Pronunțați-vă *pro* sau *contra*, argumentând (*Lumea este așa cum este*);

- Se susține că fiecare copil la naștere e un „geniu în devenire”. De ce atunci, de-a lungul celor 40 de mii de ani cât numără istoria civilizației terestre, omenirea n-a cunoscut mai mult de 500 de oameni de geniu? Argumentați (*manual pentru cl. XII*).

În clasele cu un nivel ridicat de posedare a limbii române organizăm discuții, fie ca secvență a lecției, fie ca lecție-dezbatere. Vă propunem câteva subiecte, în cadrul cărora elevii au manifestat un interes sporit:

- Pentru cine are mamă, norocul nu-i mai departe de casa ei (cl. IX);
- Dacă ești sănătos, ești un om fericit (cl. IX);
- Există oare dragoste la prima vedere? (cl. XII);
- Eu sînt autorul caracterului meu (cl. XII);
- Eșecul este o treaptă spre succes (cl. XII).

Pe parcursul anului de studii 2003-2004 am organizat medalioane literare în clasele liceale, consacrate vieții și operei poezilor George Bacovia și Eugenia Bulat. Acest gen de activitate le-a plăcut elevilor în mod deosebit. Argumentele ar fi următoarele: elevii au selectat din creația lui George Bacovia poeziile la a căror lectură le-a vibrat sufletul, iar versurile Eugeniei Bulat le-a trezit și mai mult curiozitatea, deoarece studiarea creației acestei poete nu este prevăzută de curriculumul școlar. Am ajuns la concluzia că elevii studiază cu interes ceea ce le place. În cadrul medalioanelor literare, fiecare a avut partea sa de contribuție, prezentînd informații suplimentare despre viața lui G. Bacovia (ce nu se conțin în manualele școlare) și un amplu portret de creație al E. Bulat; organizînd expoziții de cărți și fotografii vizînd viața și preocupările acestor doi poeți; audiind cîntece pe versurile lor.

Un moment important în cadrul medalioanelor l-au constituit recitalurile de poezie, fiecare elev exprimîndu-și opinia despre felul în care a pătruns în sensul versurilor. Să exemplificăm:

G. Bacovia, *Piano*: „Această poezie este despre viață. Am înțeles că fiecare zi este asemeni celei precedente. Fiecare zi ne aduce un potop de dureri, iar vremurile mai bune nu mai vin și visurile apun într-un negru destin. În poezia lui G. Bacovia culoarea neagră înseamnă infernul”.

E. Bulat, *Singuri*: „Mi-a plăcut această poezie pentru că autoarea a știut să descrie stările de iubire pe care le compară cu schimbările din natură. Ea ne spune că iubirea, ca și natura, este un har dumnezeiesc, lucru cu care sînt de acord” (O. Podînohina).

G. Bacovia, *Verset romanat*: „Învățînd această poezie, m-am convins că G. Bacovia prin cuvinte puține creează imagini frumoase”.

E. Bulat, *Umbra*: „Am selectat această poezie pentru că în ea este descrisă primăvara – anotimpul dragostei.

Titlul ne sugerează că personajul care și-a pierdut umbra, de fapt, s-a îndrăgostit. Poezia e plină de sentimente și are un sens profund” (I. Șacurov).

G. Bacovia, *Pastel*: „Este o poezie despre dragostea pierdută. Lectura versurilor îți creează o atmosferă romantică și melancolică, plină de lirism tragic”.

E. Bulat, *Amica*: „Este o poezie extraordinară, plină de emoție. Cînd am citit titlul am crezut că e o poezie despre dragoste, în care eroina principală, adică amica, vorbește cu iubitul ei. Dar m-a mirat foarte mult că această amică e o lumînare, iar poezia – un dialog imaginar dintre autoare și amica sa” (I. Marșalov).

G. Bacovia, *Memento*. „*Memento mori* din limba latină înseamnă: adu-ți aminte că vei muri. Versurile lui G. Bacovia întotdeauna sînt triste. Această poezie te pune pe gînduri. Am înțeles-o ca pe un testament: nu-ți irosi viața în zadar” (A. Rîbacov).

Elevii au trăit clipe de revelație atunci cînd au audiat poezia *Lacustră* în lectura lui G. Bacovia. Citindu-i și recitindu-i poeziile, ei au putut intui și linia lor melodică, au descoperit noi sensuri și au conștientizat, că între coperțile cunoscutului volum *Plumb* (dar nu numai) se ascund într-adevăr “fire de aur”, vorba lui Al. Macedonski. De asemenea, elevii au fost plăcut surprinși să audieze poeziile Eugeniei Bulat în lectura actorului Ion Ungureanu, avînd un model de recitare și pronunție românească.

În cadrul celui de-al doilea medalion literar am avut-o invitată pe poeta E. Bulat. Punctul culminant al întîlnirii l-a constituit dialogul viu dintre participanți, în cadrul căruia fiecare elev a avut libertatea de a formula întrebările ce-l preocupă. Iată cîteva dintre ele:

- Doamnă Bulat, majoritatea oamenilor se mulțumesc cu faptul că sînt în viață, dar mulți se întrebă dacă este posibilă o viață într-adevăr fericită. Care este, după părerea dvs., cel mai mare obstacol în calea fericirii?
- Care dintre problemele ce frămîntă azi omenirea ați dori să le vedeți rezolvate în primul rînd?
- Ce părere aveți despre următoarele afirmații:

Eu nu cred că există poeți.

Eu cred că există poezie.

(N. Stănescu)

În lume nu există poezii,

Iar cine spune sînt, nu-l credeți, minte:

Sînt inimi, inimi care știu

Să plîngă și să ridă în cuvinte.

(V. Romanciuc)

- Credeți că se poate trăi fără poezie?
- Care dintre frumusețile vieții vă plac mai mult?
- Ce părere aveți despre creația lui Mihai Eminescu?
- Ce cărți, autori, în viziunea dvs., ar trebui să citească fiecare tînr?

- Ați scris mai multe poezii. Le țineți minte pe toate?

Considerăm că organizarea medalioanelor literare ar trebui să devină o tradiție. Din experiența proprie ne-am convins că astfel de inițiative sînt adevărate sărbători ale sufletului, mai ales atunci cînd e posibilă și prezența autorului. În cadrul acestui gen de activitate elevii își manifestă „eul” propriu, libertatea de gîndire și exprimare, devin mai sociabili, sînt disponibili cooperării (împart singuri responsabilitățile), au șanse egale de a se încadra în organizarea unui medalion literar, valorificîndu-și plenar cunoștințele și capacitățile.

Desfășurarea de medalioane literare oferă o mai largă deschidere către valorile culturale românești și universale. Dacă vom pune accentul în educație pe multiculturalism, pe formarea cetățeanului conștient, dacă vom asigura fiecărui elev obținerea culturii generale necesare și îi vom respecta dreptul la libertatea de gîndire și exprimare, vom ajunge, treptat, să trăim cu

adevărat într-o societate democratică, deoarece educația stă la baza democrației.

REPERE BIBLIOGRAFICE:

1. Mungiu-Pippidi, A.; Ioniță, S. (coord.), *Politici publice, teorie și practică*, Editura Polirom, Iași, 2002.
2. *Enciclopedia Blackwell a gîndirii politice*, Editura Humanitas, București, 2000.
3. *Reforma sistemului educațional*, Institutul de Politici Publice, Editura ARC, Chișinău, 2001.
4. *Dicționarul spiritului tolerant*, Editura Evenimentul, București, 1977.
5. Crăiță, A., *Elogiul libertății*, Editura Collegium, Iași, 1998.
6. Ceaușu, D., *Exerciții de libertate*, Editura ATLAS, București, 1997.
7. *Dicționar de analiză politică*, Editura Ecce Homo, București, 1993.

Viorica GORAȘ-POSTICĂ

Centrul Educațional PRO DIDACTICA

Precepte pentru edificarea unei pedagogii a toleranței

“Spiritul este prin natura sa intolerant. Materia, viața, istoria sînt dascălii care-l inițiază în doctrina toleranței”.

(Lucian Blaga)

Reforma educațională urmărește, printre alte scopuri, formarea unor comportamente și atitudini tolerante, pe baza cărora elevii să acționeze cu înțelegere și responsabilitate în diverse circumstanțe ale vieții. În palmareșul noilor educații, promovate cu insistență în ultimul timp, inclusiv grație inițiativei UNESCO, educația pentru toleranță apare ca o prioritate, paralel cu educația pentru democrație și educația pentru drepturile omului. Acestea, în calitate de componente importante ale educației axiologice (prin și pentru valori), au drept obiective cunoașterea și respectarea valorilor fundamentale ale societății democratice, formarea conduitei participative în viața socială, cultivarea toleranței etc. Dezvoltarea competențelor în cauză se axează pe libertatea personală și pe responsabilitate – valori fundamentale pentru individ și societate; pe cultivarea responsabilității în raport cu toleranța, respectul pentru opiniile diferite de ale sale, interesul pentru problemele publice, decența și competența în intervențiile personale

și de grup. Competențele esențiale necesare practicării cu succes a toleranței, după părerea lui Beatty Reardon, sînt: a trăi în condițiile diversității; a trata conflictele într-o manieră constructivă; a exercita propria responsabilitate (5, pag. 26).

În documentele de primă importanță ale organismelor internaționale educația în spiritul toleranței apare în contextul culturii păcii, ce „reprezintă valorile, atitudinile și formele de comportament, care reflectă respectul pentru viață, pentru ființele umane și demnitatea lor și pentru drepturile omului, respingerea violenței sub toate formele ei și aderarea la principiile libertății, dreptății, solidarității, toleranței și înțelegerii dintre popoare și între grupuri și indivizi” (Manifestul 2000 al laureaților Premiului Nobel).

O lucrare inedită în domeniu, ce fundamentează, din punct de vedere teoretic și practic, pedagogia toleranței, este „Toleranța – calea spre pace”^{*} de Betty A. Reardon. Suport important pentru cadrele didactice, cartea propune un pivot de trecere de la cultura violenței la cultura păcii, urmînd a provoca „dobîndirea unor cunoștințe noi, ce vor favoriza stabilirea păcii, respectarea drepturilor omului și instaurarea democrației” (5, pag. 11). În această ordine de idei, Reardon afirmă că „educarea unei culturi a păcii presupune dezvoltarea la fiecare individ a aptitudinii de a întreține relații pozitive, a simțului responsabilității sociale și maturității etice în luarea unor decizii în privința relațiilor personale, a comportamentelor sociale și a actelor politice” (5, pag. 26).

Conform cercetărilor de psihologie socială, problema toleranței se acutizează în colectivitățile în care se manifestă crize de identitate personală, etnică, religioasă etc., or, toleranța, sub forma cea mai simplă și fundamentală, constă în a le acorda altora dreptul de a-și vedea

* În curs de apariție la editura ARC, inițiativa de traducere și coordonare a proiectului aparținînd Centrului Educațional PRO DIDACTICA cu sprijinul financiar al Fundației SOROS-Moldova.

respectată propria persoană și identitate (Apud 4). Vorbind în termeni strict didactici, toleranța nu este un scop în sine, ci un mijloc, iar obiectivul educației în spiritul toleranței constă în „a recunoaște și a respecta demnitatea și integritatea tuturor ființelor umane” (4, pag. 19).

În Republica Moldova, spațiu sociocultural caracterizat prin diversitate culturală, etnică, religioasă și politică, regăsim manifestări frecvente și diferite de intoleranță – acestea constituind motive serioase de promovare a educației în spiritul toleranței la nivel de politică educațională. În acest sens, obiectivele generale ale sistemului de învățământ de la noi includ și „pregătirea copilului pentru a-și asuma responsabilitățile vieții într-o societate liberă, în spiritul înțelegerii, păcii, toleranței, egalității între sexe și colaborării între toate popoarele și grupurile etnice, naționale și religioase”.

În Concepția Educației din Republica Moldova, printre temeiurile obiectivelor educaționale se evidențiază și formarea capacității de a acționa pe baza tolerării diferențelor, iar la indiciile culturii civice atestăm manifestarea toleranței față de diferențe și a solidarității în viața cotidiană.

Toleranța ca atitudine și comportament se învață, se însușește pe bază de modele de la cea mai fragedă vîrstă, școala devenind laboratorul principal pentru practicarea toleranței, dar și un agent de integrare socială și un centru cultural al comunității. Cu certitudine, pedagogia toleranței este destinată nu doar școlii, ci întregii societăți, problema dată fiind una globală. Crearea unei societăți mondiale cu adevărat tolerante reprezintă un ideal educațional internațional. Școala este mica societate, unde ar fi bine să se conștientizeze fenomenul și să se învețe a se practica în multiple împrejurări și relații. Or, respectiva calitate nu se moștenește prin naștere, ci se dobîndește prin educație, pentru aceasta însă avem nevoie de un arsenal impunător de cunoștințe, dar și de formarea unei noi mentalități. Această nouă mentalitate, proeuropeană, sprijinită de reformele din toate domeniile de activitate, sperăm să schimbe radical societatea în ansamblu, asigurîndu-ne posibilitatea și accesul la mult discutata și mult rîvnita (mai ales de tineri) integrare europeană.

Principiile de bază pentru practicarea toleranței în școli, respectiv pentru edificarea unei pedagogii a toleranței, sînt:

- Asumarea de către școală a responsabilității de a educa *prin și pentru* toleranță
- Abordarea pozitivă a diversității sociale, etnice, religioase etc.
- Dezvoltarea unui mod pozitiv de a gîndi despre ceilalți
- Integrarea educației culturale și interculturale în școală
- Concentrarea permanentă asupra similitudinilor, asupra lucrurilor care ne unesc și ne fac să ne simțim bine împreună

- Combaterea naționalismului și a rasismului
- Crearea unei atmosfere pozitive și cooperante în școală (Apud 5, pag.48).

Aceste principii, promovate în viața școlară, vor contribui la crearea unui climat de toleranță, propice formării unei noi mentalități, deschise pentru cunoaștere reciprocă, care respectă diferențele și singularitatea/unicitatea.

Cîmpul semantic al noțiunii de toleranță se poate întregi și prin sintagmele ce definesc conceptul: toleranță interpersonală, toleranță în relațiile de familie, toleranță interetnică, toleranță religioasă/interconfesională, toleranță de gen, toleranță politică etc.

Toleranța interpersonală ar fi „alfa și omega” tuturor abordărilor în domeniu, or, de la persoană pornim și la ea ajungem în orice demers educațional axat pe cultivarea și promovarea toleranței.

Toleranța față de persoană și toleranța față de faptă/comportament, față de anumite lucruri din mediul înconjurător sînt aspecte care ar trebui delimitate, căci, conform principiilor toleranței, respectăm și acceptăm persoana ca individualitate umană, dar nu vom tolera comportamentul indecent, acțiunile care sfidează valorile morale și aduc prejudicii celor din jur sau care atentează la drepturile și libertatea altora. Limitele toleranței trebuie înțelese bine, deoarece, se știe, nu putem fi toleranți în toate cazurile. A declara necesitatea omniprezenței acesteia este un nonsens.

Conform aserțiunilor lui B. Reardon, respectul de sine și respectul față de ceilalți sînt calitățile esențiale ale unei persoane tolerante. La fel, conștiința de sine și conștiința diferențelor umane sînt calități ale persoanei responsabile, capabile să trăiască în armonie cu diversitatea.

Toleranța religioasă reprezintă un alt aspect, delicat pentru mediul școlar, care explicitează complexitatea fenomenului dat. Toate religiile, fiecare în felul ei, se întemeiază pe valorile iubirii și ale dreptății și nu pot fi invocate spre a justifica violența sau războiul. Dialogul și cooperarea dintre reprezentanții diverselor religii constituie o tradiție seculară: acestea nu și-au pierdut nici azi valoarea (5, pag. 18). Proiectul viitoarei Constituții a Europei abordează „creștinismul ca una dintre rădăcinile spirituale importante ale continentului”, de aceea principiile filozofiei și moralei creștine urmează să ghideze orice discuție în problema dată. La începutul fiecărei liturghii în biserica ortodoxă, prin rugăciunea Sf. Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului, preotul invocă de veacuri „pacea a toată lumea, bunăstarea și unirea tuturor” – argument forte întru susținerea perenității pedagogiei toleranței, pe de o parte, și actualității acesteia, pe de altă parte. Importanța educării toleranței este extrem de mare în viața fiecărui om, de aici și stringența cultivării respectivei calități de la cea mai fragedă vîrstă atît în familie cît și în școală,

biserică, comunitate, societate în general. Se afirmă, pe bună dreptate, că aceasta creează legături trainice, deschide calea pentru o cooperare mai strânsă și întărește sentimentul unității oamenilor. Toleranța ajută să fie evitate ciocnirile, diferendele, violența și rea-voința între oameni, generând un sentiment de securitate în societate. O persoană tolerantă respectă opinia oponentului său și are capacitatea de a ierta. Atunci când îi ierți pe alții, când aveți puterea s-o faceți, și ceilalți vor fi dispuși să vă ierte în cazul când greșiți. Toleranța duce la acceptarea opiniei altora, fără a exercita presiuni, atâta timp cât ideile lor nu fac nici un rău. O persoană tolerantă explorează diferendele prin intermediul dialogului și se străduiește să soluționeze conflictele prin discuții și argumente.

De câteva decenii comunitatea internațională reclamă instituirea pedagogiei toleranței. Declarația Principiilor Toleranței din 16 noiembrie 1995 a statelor membre ONU este documentul-cheie, care abordează toleranța ca „o condiție necesară păcii și progresului economic și social al tuturor popoarelor.” Semnificația toleranței, rolul statului în promovarea ei, dimensiunile ei sociale și educaționale, angajamentele de acțiune sînt bine explicitate și pot servi ca bază pentru demersurile educaționale de orice fel.

Culegerea „Educația în spiritul toleranței”, editată de Comisia UNESCO de la Chișinău în calitate de material de reper în ajutorul cadrelor didactice din învățămîntul preuniversitar, conceptualizează toleranța ca patern axiologic și comportamental al persoanei (V. Mija); sensibilizează profesorii în problema toleranței drept o condiție imanentă pentru realizarea obiectivelor educaționale (E. Parlicov) și o prezintă ca pe o condiție de creare a confortului familial.

Emil STAN

Universitatea Ploiești

Educația pentru toleranță

Educația pentru toleranță reprezintă o afirmație redundantă, cel puțin pînă la un punct, avînd în vedere că educația presupune întotdeauna pozitivitate, iar toleranța, pe lîngă înscrierea certă, neproblematică în registrul pozitivității, constituie chiar una dintre presuposițiile educației.

Putem fi învățați să urîm, dar nu putem fi educați în spiritul urii, pentru că în acest din urmă caz termenul *educație* ar fi folosit totalmente inadecvat; or, una dintre

distincțiile cu valențe practic-pragmatice deosebite fiind aceea dintre educație și îndoctrinare.

Dicționarul de pedagogie definește educația astfel: “Sensurile mai vechi de creație, formare, rafinare, civilizare, cultivare păstrează în esență conținutul noțiunii. Noțiunea de educație a apărut în limbajul pedagogic la mijlocul sec. al XVIII-lea (G.W.Leibniz, I. Kant, J.G. Herder, W.von Humboldt); cu secole în urmă, ea a fost folosită și în teologie, cu sensul de aspirație spre desăvîrșirea divină” (1, p. 83).

REPERE BIBLIOGRAFICE:

1. *Concepția dezvoltării învățămîntului din Republica Moldova*, Chișinău, 1994.
2. *Curriculum de bază. Documente reglatoare*, Cimișlia, Tipcim, 1997.
3. *Educația în spiritul toleranței*, Editura Gunivas, Chișinău, 2004.
4. Hlevinski, Z., *Toleranță. Aspecte axiologice și psihologice*. în: suplimentul „Поиски единства” al revistei „Страницы”, Institutul Biblic-Teologic „Sf. Apostol Andrei” din Sankt Petersburg, 1997.
5. Reardon, B., *Toleranța – calea spre pace*, Editura ARC, Chișinău, 2004.

Același *Dicționar* descrie îndochinarea drept “influențare dirijată a formării unor opinii fundamentale prin dependență, forță, autoritate, controlarea posibilităților de informare” (1, p. 143).

În acest context se înscriu și considerațiile lui C. Cuciș dintr-o lucrare extrem de interesantă (*Minciună, contrafacere, simulare – o abordare psihopedagogică*): “Îndochinarea are darul de a infantiliza conștiințele și spiritele celor supuși acestei acțiuni. Concret, această strategie s-ar baza pe următoarele artificii:

- o substituie a gândirii personale prin gândirea altuia (altora), prin apelul la <autoritatea> cărților, personalităților etc.;
- o translare de la responsabilitatea personală la responsabilitatea unei alterități;
- o înțelegere îngustă a faptelor și a realității prin simplificări, prin gândire dihotomică, maniheistă, prin intoleranță la nuanțe, alternative etc.;
- o racordare la gândirea perturbată de prezența pasiunilor, fricii, insecurității, gesticulației resentimentare;
- o preinformare a realității prin intermediul unor prejudecăți, idoli; faptele și lucrurile sînt asimilate prin *parti-pris*-uri denaturante” (2, p. 74-75).

***

În mod evident, din perspectiva acceptării toleranței ca presupuziție, educația nu mai poate fi înțeleasă (cum se întîmplă adesea și astăzi) ca un proces de transmitere, important fiind ca *ieșirea* (rezultatele elevilor) să se suprapună (fie și aproximativ) peste *intrare* (intențiile profesorului exprimate prin intermediul obiectivelor operaționale); o asemenea concepție suferă de un empirism simplist, justificînd în același timp ingerințe inacceptabile în procesul educațional: “...elevii devin <materia primă> care, forjată, rafinată va trebui să se înscrie în parametrii determinați. Cei care nu intră în parametrii respectivi sînt considerați <rebuturi>. Astfel, chiar modalitatea de raportare la elevi este influențată, de cele mai multe ori tacit, pentru că orice posibilă raportare la natura lor se va face din perspectiva compatibilității acesteia cu <portretul> schițat deja” (3, p. 14).

Concluzia lui M. Bonett este și mai pregnantă, trimițînd explicit la considerațiile anterioare legate de îndochinarea: “relația profesor-elev devine un vector pentru manipularea elevilor, <o unealtă a managementului> în serviciul scopurilor impuse din exterior” (3, p. 14).

Reiese că o asemenea modalitate de a concepe educația (ca proces de transmitere) ignoră în mod flagrant toleranța ca presupuziție fundamentală proprie, întrucît funcționează și legitimează o alteritate radicală: copil (imatur)-adult (matur). În concepția lui M. Guillaume există două tipuri de alteritate: *celălalt*, umanitatea care, deși nu se confundă cu *eul*, stă suficient

de aproape de acesta pentru a permite dialogul, și *alteritatea radicală* (autrui), o realitate inacceptabilă prin straniețea sa și care, datorită angoaselor ce le produce, trebuie *redușă, formată, formatată* (o cale esențială în acest sens, anticipînd, este reprezentată de educație ca proces de transmitere).

M. Guillaume notează: “Pentru a spune lucrurile în mod simplu, în fiecare altul (*autre*) există Celălalt (*autrui*) – ceea ce nu este eu, ceea ce este diferit de mine, dar pe care-l pot înțelege, chiar asimila – și există de asemenea o alteritate radicală, inasimilabilă, incomprehensibilă și chiar inimaginabilă. Iar gândirea occidentală nu încetează să-l ia pe Altul drept Celălalt (*autrui*), să-l *reducă* pe Altul la Celălalt (*autrui*). A-l reduce pe Altul la Celălalt (*autrui*) e o tentație cu atît mai dificil de evitat cu cît alteritatea radicală constituie mereu o provocare și cu cît e mai hărăzită astfel reducerii și uitării în analiză, în memorie, în istorie” (4, p. 6).

Comentînd într-o notă procesul de reducere a Altului la Celălalt, traducătorul cărții (C. Mihali) afirmă: “A-l reduce pe Altul la Celălalt nu este numai o operație conceptuală, desigur... Îmblînzirea sălbăticeii, a inumanului cuprins în orice alteritate este miza transformării Altului în Celălalt, înțeles ca aproapele, semenul, cel cu care trebuie să fii și să am ceva în comun, să fac comunitate și să comunic (...). Între alterități radicale, comuniunea și comunitatea sînt imposibile; în absența oricărei alterități, ele sînt inutile, indivizii topindu-se într-o plasmă universală...” (4, p. 10-11).

Copilul reprezintă o straniețate în raport cu adultul, adică se constituie într-o alteritate radicală, inacceptabilă și ca atare supusă presiunilor transformării. J.-Fr. Lyotard vorbește de <monstruoșitatea> cuprinsă în copilărie, ca șansă a spiritului paideic care, prin punerea în operă a scenariului paideic, oferă o cale și o șansă. Gînditorul francez notează: “Știm că în jurul cuvîntului *formare* (*bildung*), și în jurul pedagogiei și al reformei, se joacă în reflecția filozofică, de la Protagoras și Platon, de la Pitagora încoace, o partidă majoră. Ea are ca presupuziție ideea că spiritul oamenilor nu le este dat cum trebuie și că e nevoie să fie re-format. Monstrul filozofilor este copilăria. Dar ea este și complicele lor. Copilăria le spune că spiritul nu este dat. Dar că el este posibil” (5, p. 90-91).

Educația ca proces de transmitere are însă prea puține lucruri în comun cu paideia vechilor greci, sînd mai degrabă în umbra eficienței de tip sofist; de asemenea, nu se poate nega că același tip de eficiență se înscrie și în paradigma empiristă a teoriei *găleată a cunoașterii*, sintagmă ce îi aparține lui K. Popper și în conformitate cu care învățarea constă doar în absorbirea de cunoștințe: “Punctul de plecare al acestei teorii este convingătoarea teză că, înainte să știm sau să spunem ceva despre lume, trebuie mai întîi să avem percepții, experiențe ale simțurilor. Conform acestei teorii experiența noastră constă fie din percepții acumulate (empirism naiv), fie

din percepții asimilate, sortate și clasificate (teorie susținută de Bacon și, într-o măsură mai radicală, de Kant”.

Reiese, dacă am accepta acest punct de vedere, că <mințile noastre este asemenea unui container – un fel de găleată în care percepția și cunoașterea se acumulează>, iar adultul, beneficiind, în virtutea vârstei, de o experiență mult mai bogată, constituie găleata mai plină din care cunoașterea trebuie să se scurgă către găleata mai mică și mai goală a copilului. Cu alte cuvinte, adultul oferă/predă cunoștințe pe care copilul le absoarbe prin învățare. În consecință, pregătirea procesului transmiterii cunoștințelor constă doar în calibrarea/adevarea intențiilor adultului/profesorului în funcție de caracteristicile de vârstă ale copilului/imaturului; adultul se identifică în mod natural (și explicit) cu raționalitatea și valorile pe care umanismul le-a teoretizat și promovat, ceea ce îl legitimează în calitate de agent al transmiterii, conferindu-i în același timp dreptul de a avea inițiative și de a lua decizii. Lucas D. Introna consideră că o asemenea mentalitate se înscrie în mentalitatea occidentală modernă în general: “Dorința de a aduce la suprafață, de a actualiza a fost întotdeauna nucleul gândirii occidentale și, în special, nucleul gândirii moderne. Datoria de a-l atrage pe Celălalt, străinul, aflat totdeauna la margine, către lumina prezentului, pentru a-și extinde orizontul conștiinței, a fost întotdeauna chemarea sa. În procesul expansiunii orizontului conștiinței, străinul, Celălalt este un nu încă, așteptând momentul domesticirii prin dezvoltarea privire a intenționalității” (6).

Din această perspectivă, consideră M. Kilani, copilul nu este decât un om în devenire, iar devenirea trebuie controlată și orientată de adult: “Ideea unei ierarhii stabilite între oameni și celelalte creaturi începe să se afirme, în orice caz, de la Aristotel încolo. Dar dacă filozoful grec admite existența unei treceri graduale de la o specie la alta, el instituie în plus o distanță de netrecut între om – sau, mai exact, *vir*, masculinul născut liber – și animal. Ultimul reprezintă treapta inferioară a unei ierarhii mentale care avansează puțin câte puțin către sclav (un lucru animat), femeie (un om incomplet) și copil (un om în devenire)” (7).

În acest context, copilul reprezintă doar o promisiune, <materialul> care trebuie pregătit cu grijă, <format și formatat> pentru ca, în timp, să absoarbă caracteristicile adultului; ca atare, copilul nu are o natură proprie, copilul nu există prin prezent, ci doar ca proiecție în viitor, ca adult potențial. Sau, cum notează J.-Fr. Lyotard: “Lipsit de cuvânt, incapabil să stea în picioare, ezitând în fața obiectelor care-l interesează, inapt să calculeze beneficiile, insensibil la rațiunea obișnuită, copilul este eminentamente uman pentru că insuficiența sa anunță și promite posibilități. Întârzierea sa inițială în umanitate, care face din el ostaticul comunității adulte, este și ceea ce aduce în fața acesteia

din urmă lipsa de umanitate de care suferă și care-o solicită să devină mai umană” (8, p. 7).

Actualizarea potențialității sale care trebuie să se producă în mod controlat și sub supravegherea adultului se numește *educație*, iar rezultatul constă în <formarea, formatarea> copilului în funcție de tiparul adultului.

Ceea ce pare demn de remarcat este că gânditorul francez, promotor de marcă al postmodernismului (deci adept explicit al oricărei diferențe – fie ea de rasă, de gen, de culoare, de vârstă etc. – dar și al egalității între diferențe) nu acceptă egalitatea matur-imatur. J.-Fr. Lyotard plasează copilul în dependență esențială față de adult în numele unei diferențe care trebuie surmontată (nu prezervată) și pe care copilul nu o poate surmonta fără ajutorul adultului; deși se recunoaște astfel copilului un statut ontic specific, specificitatea constă tocmai în caracterul său tranzitoriu – *rostul copilului este să ajungă adult*.

Este însă copilul doar o masă amorfă care primește în mod pasiv forma gândită de adult? Pentru că, în caz contrar, dacă există o voință și intenții proprii care animă viața copilului, paradigma educației ca transmitere nu mai poate funcționa. Ca atare, copilăria trebuie acceptată ca valoare în sine, iar copilul trebuie acceptat ca un centru de voință, interese și inițiative proprii, ceea ce transformă educația dintr-un proces de transmitere într-o <întâlnire admirabilă>, adică într-un *eveniment*.

Educația este eveniment dacă se acceptă că voinței profesorului i se opune voința copilului (și nu absența voinței), dacă se acceptă că interesele de formare ale profesorului li se opun interesele copilului, care nu sînt neapărat centrate pe formare (și nu absența interesului), dacă se acceptă că intențiilor profesorului (materializate prin procesul proiectării) li se opun intențiile copilului (chiar dacă acestea nu vizează neapărat educația); cum notează J. Dewey: “Ceea ce face această ființă și ceea ce poate ea să facă depinde de așteptările, de cerințele, de aprobările și dezaprobările celorlalți. O ființă legată de alte ființe nu-și poate îndeplini propriile sale activități fără să țină seama de activitățile altora, deoarece acestea constituie condițiile indispensabile pentru realizarea propriilor ei tendințe” (9, p. 12).

Dar tendințele respective trebuie recunoscute ca atare, ca existînd, ca fiind constitutive ființei copilului. Prin urmare, intențiile, interesele, voința profesorului intră într-un proces de compatibilizare, de <convergență> cu intențiile, interesele, voința copilului, iar rezultatul acestui proces nu poate fi anticipat decât cu aproximație. Astfel, evenimentul educației se constituie din coliziunea proiectului educațional al adultului (profesorul) cu intențiile care îl animă pe copil, intenții generate de nevoile și interesele sale; de reținut că universul copilului este îngust, dar are un caracter unitar, conferit de prezența atotstăpînitoare a afectivității; în acest sens, J. Dewey notează: “Copilul trăiește într-o

lume relativ îngustă de contacte personale. Obiectele nu ajung în experiența lui dacă nu ating, direct și evident, propria sa bunăstare sau cea a familiei și prietenilor. Lumea sa este o lume de persoane cu interesele lor personale și mai puțin un domeniu al faptelor și legilor. Esențial este nu adevărul, în sensul conformității cu faptul real, ci afecțiunea și simpatia” (10, p. 67).

Și mai departe: ”Repet, viața copilului este un întreg, o totalitate. El trece repede și cu plăcere de la un subiect la altul, ca și de la un loc la altul, dar nu este conștient de aceste treceri sau întreruperi. Nu există izolare conștientă și prea puțin probabil distincție conștientă. Lucrurile care îl preocupă sînt menținute la un loc de unitatea intereselor personale și sociale din viața sa. Ceea ce ocupă un loc dominant în mintea copilului constituie pentru el, la un moment dat, întregul univers” (10, p. 68).

În această situație, nu se mai poate vorbi de suprapunerea dintre intențiile adultului și rezultatele constatabile la nivelul copilului; în fapt, educația presupune elemente necunoscute ce vor rămîne necunoscute și la final, chiar și în situația în care se poate vorbi de un succes educațional (de aceea educația trebuie considerată un *eveniment*). J. Dewey vorbește de vocația socială a educației, caracterul social fiind conferit doar de comunitatea unor elemente implicite care vizează scopuri, limbajul, modalități de acțiune etc.: ”Mediul este într-adevăr educativ în ceea ce privește efectul, în măsura în care persoana participă la activitatea comună. Înfăptuind partea care-i revine în cadrul activității comune, individul își însușește obiectivul care o stimulează, se familiarizează cu metodele și preocupările acestei activități, asimilează deprinderile necesare și se pătrunde de spiritul său emoțional” (9, p. 21).

<Întîlnirea> profesorului cu elevul presupune intrarea în dialog a două centre de intenții și interese, iar educația are ca rezultat, atunci cînd se produce, constituirea unui <fond> comun care permite continuarea dialogului. Într-o atare situație, elevul este perceput ca avînd dreptul la alteritate/la diferență, adică la o condiție proprie, care trebuie acceptată, recunoscută și respectată. Toleranța în școală trebuie să înceapă tocmai cu acceptarea copilului ca un centru de conștiință legitim, avînd dreptul la propriile sale intenții și interese, intenții și interese uneori inacceptabile pentru adult.

O asemenea afirmație poate constitui doar o recunoaștere formală a unei situații (pe care *de facto* o respingem), dacă nu este însoțită de punerea în chestiune a legitimității acceptării copilului ca un centru specific de intenții și interese, iar punerea în chestiune se realizează prin intermediul unor întrebări ca: Există egalitate în cunoaștere? Copilul are dreptul oriunde și oricînd să-și impună intențiile și interesele? etc.

Într-un asemenea – doar ipotetic – caz educația ca atare este anulată, ca dovedindu-se inutilă; egalitatea în cunoaștere este imposibil de susținut, cel mult, plecîndu-se

de la argumentele lui Sextus Empiricus, existînd doar posibilitatea de a demonstra egalitatea în ignoranță; cît privește a doua întrebare, dacă nu pot fi declarate legitime și acceptabile toate intențiile și interesele copilului, trebuie acceptată ideea că nu pot fi considerate legitime nici cele ale adultului; aceasta înseamnă dreptul de a pune la îndoială intențiile și interesele adultului (iar cînd acesta este profesor, devine chiar obligația sa <de serviciu>, ca instrument împotriva rutinei și a pornirilor <autoritariste>).

Se instituie astfel ceea ce unii au numit *autoritate reciprocă* (sau *co-participativă*) care, dacă este asimilată de copil ca un dat (și drept) natural, indiscutabil și omniprezent, va deveni baza dialogului ca mod de a fi al omului, deci va fundamenta toleranța în raport cu orice tip de diferențe: de gen, de rasă, de culoare, de vîrstă etc.

Astăzi s-au constituit nenumărate organizații, care derulează o sumedenie de programe de cultivare a toleranței (vom exemplifica această situație cu unele idei puse în practică în *melting-pot*-ul nord-american) și nu este inutil, dar întemeierile la nivel de personalitate (valori, comportamente, atitudini, mentalități) se sedimentează în școală prin depășirea dezechilibrului esențial (constitativ, aproape) dintre adult/matur și copil/immatur. Dezechilibrul dat fundamentează și favorizează acele elemente care constituie, la rîndul lor, circumstanțele *intoleranței*: stereotipurile, prejudecățile, discriminarea.

Stereotipul este o credință sau o imagine exagerate, un adevăr distorsionat despre un grup sau o persoană – o generalizare care nu permite deloc (sau permite prea puține) variații individuale sau variații sociale. Stereotipurile sînt fundamentate de imagini mass-media, de reputația părinților, a colegilor sau a altor membri ai societății; pot fi pozitive sau negative.

Prejudecata este o opinie sau o atitudine (o prejudecată) cu privire la un grup sau la membrii grupului respectiv luați ca indivizi; o prejudecată poate fi pozitivă, desemnînd, în utilizarea cotidiană a termenului o judecată negativă. De obicei, prejudecățile sînt însoțite de ignoranță, teamă sau ură. Prejudecățile se formează prin procese psihologice complexe, care încep cu atașamentul față de un cerc relativ închis de persoane, de exemplu, familia. Prejudecățile îi vizează pe cei din afara cercului respectiv.

Discriminarea este comportamentul diferit (cu măsuri diferite) față de persoane diferite, în funcție de grupurile de apartenență ale persoanelor respective; adesea, comportamentul discriminatoriu începe cu stereotipuri negative și prejudecăți.

Împotriva lor, cel mai mare site american de promovare a toleranței, recomandă (11):

IDEI PENTRU ACASĂ

1. Invită acasă (la masă sau în week-end) pe cineva cu tradiții diferite.
2. Oferă drept cadouri păpuși, jucării sau jocuri <multiculturale>.

3. Apreciază diversitatea culturală a căminului, reflectată în obiecte, artă, muzică și adaugă mereu ceva nou.
  4. Nu cumpăra jucării (obiecte în general) care promovează violența.
  5. Stabilește o atmosferă care să permită abordarea tuturor problemelor; copiii trebuie să știe că nu există subiecte tabu.
  6. Subliniază stereotipurile și informațiile culturale greșite întâlnite în filme, emisiuni TV, jocuri pe computer, în mass-media.
  7. Invită familia la un restaurant cu un alt specific etnic.
  8. Implică membrii familiei în activitatea unor organizații caritabile.
  9. Joacă împreună cu copiii <piesa> eroului; toți eroii sînt bărbați agresivi? Ajută-ți copiii să vadă eroismul în acele contribuții rămase de obicei nerecunoscute (asistente medicale, constructori de poduri, voluntari care lucrează în adăposturi pentru săraci etc.).
  10. Răspunde curiozității copiilor cu privire la rase și etnii; subliniază diversitatea oamenilor.
  11. Ajută-ți copiii să întocmească o listă ilustrată cu ceea ce fac prietenii/cu ceea ce înseamnă prietenia.
  12. Citește copiilor cărți cu subiecte multiculturale și multirasiale.
  13. Atenție la ce spui în fața copiilor cînd ești furios.
  14. Atenție la modul în care încerci să rezolvi crizele emoționale ale băieților și fetelor (încerci să oprești plînsul băieților, încurajînd, în schimb, fetele să plîngă?).
  15. Examinează diversitatea prietenilor copiilor tăi; extinde cercul diversității, ajutîndu-i să dezvolte prietenii noi.
7. La orele de istorie sugerează centrarea pe istoria locală, cu accent pe luptele pentru drepturi civice.
  8. Sprijină demararea unui program de prietenii prin corespondență pentru a-i pune pe elevi în contact cu persoane din alte comunități, din alte regiuni sau chiar din alte țări.
  9. Aplaudă echipa concurentă și promovează *fairplay*-ul.
  10. Sprijină dezvoltarea unor materiale curriculare cu accent pe toleranță și diversitate culturală.
  11. Oferă posibilitatea confidențialității în cazul denunțării hărțuirii și al bătăilor în școală.
  12. Încurajează controlul Internet-ului pentru a depista acele site-uri care promovează ura, hărțuirea.
  13. Descurajează utilizarea unor *însemne* care să determine împărțirea elevilor pe grupuri și echipe cu (eventual) interese și privilegii (de orice natură, alta decît aceea derivată din activitatea școlară).
  14. Invită persoane de altă etnie să vorbească despre propriile probleme și tradiții.
  15. Stabilește o <zi specială> dedicată unor persoane care, într-un fel sau altul, au/au avut legătură cu clasa/școala respectivă.

IDEI PENTRU TINE ÎNSUȚI

1. Donează bibliotecii școlii cărți, filme, reviste și alte materiale care se referă la toleranță.
  2. Cumpără obiecte de artă pentru școală, care să amintească de diversitatea culturală și de tradițiile comunității respective.
  3. Sprijină activitățile unui club al elevilor sau orice activitate extrașcolară care să-i ajute pe aceștia să-și găsească locul în școală.
  4. Antrenează o echipă de fete; încurajează conducerea școlii să aloce resurse egale pentru echipele sportive ale băieților, respectiv ale fetelor.
  5. Sprijină constituirea unui <tribunal al elevilor> care să se ocupe cu rezolvarea conflictelor apărute între aceștia.
  6. Sprijină acceptarea/socializarea elevilor cu nevoi speciale (măcar prin implicarea elevilor din clasa respectivă).
1. Ascultă muzică, asistă la o piesă de teatru sau la un spectacol de dansuri aparținînd altor etnii decît propria etnie.
  2. Participă la slujbe organizate de biserici, sinagogi etc. pentru a te familiariza cu credințe religioase diferite.
  3. Cumpără alimente, obiecte casnice etc. de la magazine aparținînd unor persoane de altă etnie.
  4. Inițiază și participă la programe axate pe cultivarea diversității de orice tip.
  5. Află de la persoane de altă etnie cum se dansează un dans tradițional sau cum se gătește o mîncare specifică etniei respective.
  6. Învăț o altă limbă care se vorbește în comunitatea respectivă.
  7. Învăț un adult să citească.
  8. Încearcă să-ți închipui cum ar fi arătat viața ta dacă ai fi fost de altă rasă, de alt gen.
  9. Încearcă să descoperi prejudecățile ascunse în propriul limbaj, în propriul comportament, dar și în limbajul și comportamentul apropiaților.
  10. Citește materiale despre drepturile civice, vizitează muzee și vestigii ale altor popoare și comunități.
  11. Cercetează istoria familiei și vorbește cu alții despre moștenirea culturală a familiei.
  12. Notează toate stereotipurile – pozitive și negative – cu privire la un grup; se observă stereotipurile respective în propriile activități?

13. Gîndește-te la modul în care te văd ceilalți; trece în revistă trăsăturile de personalitate compatibile cu toleranța (compasiunea, deschiderea, curiozitatea etc.), dar și trăsăturile care par mai degrabă incompatibile (gelozia, perfecționismul, aroganța etc.).
14. Gîndește-te la <diversitatea> prietenilor și încearcă extinderea acestei diversități.
15. Citește o carte sau privește un film despre o altă cultură.

REPERE BIBLIOGRAFICE:

1. Schaub, Horst.; Zenke, Karl G., *Dicționar de pedagogie*, Iași, Editura Polirom, 2001.
2. Cucuș, C., *Minciună, contrafacere, simulare. O abordare psihopedagogică*, Iași, Editura Polirom, 1997.
3. Stan, E., *Teoria și metodologia instruirii*, Ploiești, Editura Universității din Ploiești, 2000.
4. Baudrillard, J.; Guillaume, M., *Figuri ale alterității*, București, Editura Paralela 45, 2002.
5. Lyotard, J.-Fr., *Postmodernul pe înțelesul copiilor*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1997.
6. Introna, Lucas D., *Proximitate și aparențe*, în *Secolul 21*, nr.1-7/2002.
7. Kilani, M., *În numele umanului*, în *Secolul 21*, nr.1-7/2002.
8. Lyotard, J.-Fr., *Inumanul*, București, Editura Idea Design&Print, 2002.
9. Dewey, J., *Democrație și educație*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
10. Dewey, J., *Trei scrieri despre educație*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977.
11. <http://www.tolerance.org/101tools/index.html>.

**Vă invităm la ședințele
Clubului PAIDEIA**

Clubul *Paideia* este un proiect ce vizează discutarea problemelor curente în domeniul educației și schimbul de opinii într-un cadru neformalizat.

Membri ai Clubului sau participanți la dezbateri pot deveni toți cei interesați de problemele educației – profesori, învățători, educatori, manageri școlari, colaboratori ai Direcțiilor de Învățământ, elevi, studenți, părinți, specialiști ai Ministerului Educației, ziariști ș. a.

Clubul profesorilor de limba și literatura română

1.	Învățarea situațională la lecțiile de limba română	26 noiembrie 15.00 – 17.00	Angela Grama-Tomiță
2.	Toposul textului narativ	17 decembrie 15.00 – 17.00	Tatiana Cartaleanu Olga Cosovan

Clubul dezvoltarea gândirii critice

1.	Simulări. Jocuri de rol	12 noiembrie 15.00 – 17.00	Serghei Lîsenco
2.	Dezvoltarea competențelor comunicative	19 noiembrie 15.00 – 17.00	Livia State Angela Grama-Tomiță
3.	Obiectivele cursului LSDGC în raport cu standardele formării profesionale	26 noiembrie 15.00 – 17.00	Tatiana Cartaleanu Olga Cosovan
4.	Divizarea faptelor de interpretări, aprecieri și presupuneri	3 decembrie 15.00 – 17.00	Serghei Lîsenco
5.	Amînarea concluziilor	10 decembrie 15.00 – 17.00	Nicolae Crețu

Clubul profesorilor de la disciplinele exacte

1.	Stimularea creativității	5 noiembrie 15.00 – 17.00	Silvia Lozovanu
2.	Metodologia evaluării la clasă	12 noiembrie 15.00 – 17.00	Lidia Costiuc
3.	Revizuirea curriculumului de liceu. <i>Pro și contra.</i>	19 noiembrie 15.00 – 17.00	Valeriu Gorincioi
4.	Abordarea problemei ecologice la disciplinele exacte	26 noiembrie 15.00 – 17.00	Silvia Lozovanu
5.	Abordări transdisciplinare	3 decembrie 15.00 – 17.00	Silvia Lozovanu

Pentru a participa la ședințele clubului este suficient să vă înscrieți la tel. 54-25-56 sau 54-19-94.

Doritorii de a iniția și a conduce un club Paideia sînt rugați să contacteze Coordonatorul de program.

Relații la telefoanele: 54-25-56, 54-19-94
Adresa CEPD: str. Armenească, 13

Persoana de contact: Nicolae CREȚU

Ioana AXENTII

Universitatea de Stat "B. P. Hasdeu" din or. Cahul

Integralizarea formării continue a cadrelor didactice și activității profesionale școlare

Experiențele școlii românești din perioada interbelică reprezintă importante valori care ar trebui luate în considerație, personalitatea învățătorului fiind atunci apreciată drept factor decisiv al instruirii și educației.

CURSURI DE INFORMARE ȘI PERFEȚIONARE

Documentele de arhivă atestă că în vederea perfecționării măiestriei profesionale și ridicării culturii generale a cadrelor didactice, *Directoratul Instrucției Publice din Basarabia* (director Șt. Ciobanu) organiza, pentru desfășurarea cărora se alocu mari sume de bani.

Astfel, în *Circulara nr.125 din 11.06.1919*, semnată de Șt. Ciobanu și expediată școlii nr.2 din Chișinău, se menționa: „Cu începere de la 20 iunie a.c. st. nou se vor ține în limba română prin toate capitalele județelor din Basarabia Cursuri Pedagogice pentru învățătorii școalelor primare. La aceste cursuri sînt chemate și acele persoane care ocupă catedrele de profesori și maestri de la școli medii...” [2, inv.28, d.2, p. 48].

Circulara nr.342 din 11.11.1919, adresată școlilor medii și inspectoratelor școlare, indica: „În vara anului 1920 se vor organiza cursuri de pregătire a profesorilor pentru școlile medii românești din Basarabia. Scopul cursurilor e acela ca cursiștii să-și însușească o sumă de știri din obiecte științifice și pedagogice, într-o măsură potrivită pentru trecerea unui examen special, care va da dreptul de a preda în școlile medii românești din Basarabia...” [Ibidem, p.38].

Un rol considerabil în formarea profesională continuă a cadrelor didactice l-au avut și cercurile cultural-metodice ale învățătorilor. Rapoartele directorilor de școli primare pentru anul de învățămînt 1923-1924, prezentate revizoratului școlar din județul Bălți (M. Ursuleac din comuna Fîntîna-Albă [3, inv.1, d.15, p. 228] și P. Bucinschi din s. Toderești [3, inv.1, d.24,

Evenimentele din ultimii ani au deschis o perspectivă largă afirmării valorilor civilizației europene. Educația și învățămîntul sînt influențate de ideea schimbării – idee dominantă în lumea contemporană, care generează un proces activ de perfecționare a verigilor funcționale implicate în organizarea și desfășurarea acțiunilor educaționale, în special activitatea cadrelor didactice, investite cu cea mai nobilă misiune: modelarea sufletelor și dezvoltarea sub toate aspectele a personalității elevilor, studenților. Formarea continuă a cadrelor didactice ca factor al schimbării în educație și învățămînt este promovată și la nivel de politici educaționale, drept condiție a *reintegrării* europene: „Succesul oricărei reforme, al oricărui proiect depinde de calificarea corespunzătoare a resurselor umane. În acest sens contribuția învățămîntului este primordială în vederea formării competențelor cît mai înalte, capabile să facă față cerințelor integrării europene...” [1, p. 4].

După Vl. Pâslaru, “cu privire la învățămîntul românesc, este corect să se afirme despre *reintegrarea europeană*, căci ideea europeană ne este congenitală atît ca origine într-un spațiu existențial comun cît și prin rolul nostru peren de subiecți creatori ai culturii și civilizației europene. Experiențele educaționale și numeroase studii de istorie și teorie a educației demonstrează cu prisosință că în perioada interbelică învățămîntul românesc a fost unul european prin definiție” [5, p. 21].

p. 250]), relevau că la conferința intimă¹ a cercului s-au studiat teme: *Folosul școlii și importanța învățămîntului* (comunicarea președintelui cercului M. Popovici) și *Organizarea lecțiilor practice la citire, aritmetică, științele naturale*.

Școala interbelică a fost succesoarea reprezentativă a pedagogiei clasice universale, cu deosebire a celei europene și ruse. Se miza mult pe contribuția pedagogilor din perioadele premergătoare anilor 1918-1940. M. Eminescu, pe parcursul executării funcției de revizor școlar, insista ca profesorii să participe la munca științifică, pentru că „pedagogia nu e o știință creată de câțiva, ci este o muncă colectivă care se adună și se desăvârșește neconținut prin colaborarea tuturor oamenilor școlii” [4, p. 115].

În perioada interbelică, în conformitate cu regulamentul, fiecare ședință prevedea o lecție practică, un „critic oficial”, numit de către revizorul școlar, o conferință intimă (numai pentru profesori) și o conferință publică pentru gospodarii satului. Spre exemplu, în 1929, la școala din s. Ocnîța, județul Soroca, a fost realizată o lecție practică la matematică, clasa II-a, de D. Rotaru; ședința intimă a pus în discuție tema *Factorii educației în școală* (învățător C. Rusu); la conferința publică a fost prezentată comunicarea *Satele din alte țări: Danemarca, Olanda și Belgia* (Șt. Dencica, director) [3, inv.9, d.35 p. 156]; s-au recitat poezii, s-a jucat piesa *O afacere grabnică...* [3, inv.9, d.47 p. 29].

CONFERINȚELE PUBLICE

Conferințele publice erau foarte răspândite în perioada interbelică și au avut un rol deosebit de important în culturalizarea generală și pedagogică a populației, constituind și o formă eficientă de autoformare profesională pentru învățătorii de la sate. La ședințele publice din școli valorile științei erau propagate în funcție de necesitățile sătenilor, învățătorilor, elevilor. Astfel, în școlile din județul Soroca, în 1929-1932, s-au ținut mai multe conferințe publice pe diverse teme: *Strămoșii noștri* (15 decembrie 1929, șc. Rogojeni); *Cum trebuie organizată o excursie școlară* (24 noiembrie 1929, șc. Ocolina) [3, inv.9, d.35 p. 74]; *Factorii educației* (15 decembrie 1929, șc. Otaci) [Ibidem, p.76]; *Învățătorul: cum trebuie să fie* (15 decembrie 1929, șc. Plopi) [Ibidem, p.102]; *Cooperativele și băncile populare* (13 octombrie 1929, șc. Ocolina).

Ordinea de zi a ședințelor cercurilor cultural-metodice denotă activismul membrilor cercului și al sătenilor, evidențiază conținuturile educaționale abordate și metodele participative aplicate, modul în care erau tratați elevii și cum învățau aceștia; domeniile de interes public. Demersul educațional în perioada

anilor 1918-1940 consta în a „pregăti omul pentru viață prin cultivarea puterilor sale înăscute pînă la limita lor superioară de dezvoltare; prin transmiterea bunurilor culturale ale generațiilor trecute; prin inițierea și pregătirea elevilor în opera de creație, de utilizare creatoare a materialului dat de la natură și de tradiția culturală a trecutului...” [3, inv.9, d.47, p.29; subl. n.- I.A.] – un scop aferent în mare măsură și imperativului educațional modern. Succesul oricărei reforme, al oricărui proiect depinde de potențialul uman. În acest sens, contribuția învățămîntului la formarea competențelor necesare integrării europene este primordială. Cu certitudine, educația depinde de dezvoltarea economică a țării, dar de multe ori, în istorie, educația însăși a fost punctul de cotitură în relansarea economică. Unul din factorii esențiali ai integrării este cel uman, omul în câteva ipostaze de existență: omul informat, omul afectiv, omul educat, omul cu un puternic sentiment al eului. Scopul școlii moderne constituie nu atât transmiterea cunoștințelor cît mai ales utilizarea cunoștințelor pentru „a potența puterea de viață și pentru a face din elevi oameni creatori, oameni producători și a-i arunca apoi în viața socială ca forțe capabile să facă față cu succes cerințelor multiple ale vieții” [6 p. 11, 17-18].

AUTOINSTRUIREA ÎNVĂȚĂTORILOR

Dorința învățătorilor de a se autoinstrui se atestă des în documentele timpului. Activitățile de autoinstruire ale învățătorilor i-au orientat continuu spre problemele de actualitate ale școlii: însușirea metodelor moderne, avansarea unor opinii adecvate inovațiilor educaționale etc. În acest context, sînt semnificative cugetările unor pedagogi. L. Marian: „Școala o fac două elemente: învățătorul și copilul. Mai este un al treilea element, care la nevoie poate lipsi: cartea. Vai de învățătorul care poate fi înlocuit de carte și vai de copilul, care a avut în școală numai cărți nu însă și învățători!” [7, p. 51]. „Prima condiție ca să fii învățător bun e să ai iubire pentru copii; din aceasta vor rezida, pe rînd, celelalte calități: răbdarea de a cunoaște sufletul copilului, de a-i cîștiga inima și dorul de muncă pentru a-l crește și lumina”. „Cei mai mulți învățători, urcînd la catedră, se cred atotștiutori, atotputernici față de mulțimea capetelor sfoase de copii, ce le stau înaintea. Uită însă că cunoștințele lor pedagogico-didactice, ce le-au adus cu sine, nu sînt decît niște biete scule, ca oricare altele, cu care zadarnic încerci să prefaci și să forțezi sufletele copiilor, dacă nu ai în tine ceva din *talentul artistului creator*”. „Urcînd la catedră nu uita niciodată modestia marelui Socrate și învață veșnic, pentru a putea da din belșugul minții tale și altora” [Ibidem, p. 27-31]. Or, dictonul latin *Non*

¹ Conferințe intime erau numite ședințele cercurilor cultural-metodice, la care participau doar membrii acestora, adică cadrele didactice.

scholae, sed vitae discimus (Învățăm pentru viață, nu pentru școală), foarte actual, caracterizează cu precizie orientarea teleologică a personalității profesionale a învățătorului basarabean din perioada interbelică. Învățătorii erau conștienți de orientarea național-socială a școlii pe care o edificau, urmînd politica educațională a statului: „Și chiar la același popor instituțiile de educație trebuie să se schimbe, să evolueze. Este o anomalie să împrumutăm veșnic civilizația și sistemele de educație ale altor popoare ce sînt ca o haină prea largă sau prea strîmtă pentru poporul nostru, care își are particularitățile lui proprii, unele mai rele, dar și altele multe bune, de care trebuie să ținem seama. De aceea și programele școlare și metodele de învățămînt trebuie puse în acord cu sufletul național, cu tot ceea ce acest suflet are specific” [8, p. 52].

PERFORMANȚELE PROFESIONALE REALIZATE DE ÎNVĂȚĂTORI

Directorii departamentelor, revizorii și inspectorii școlari ai perioadei au avut un rol semnificativ în valorificarea și promovarea concepțiilor pedagogice în școala primară din Basarabia, implementarea reușită a metodelor participative de predare-învățare fiind înalt apreciată.

Darea de seamă a revizorilor școlari din regiunea Chișinău, semnată de instructorul școlar Al. Chiriță [2, inv. 1, d.40, p.12] indică învățătorii cu merite deosebite din circumscripția II și IV, județul Tighina, propuși pentru distincția *Răsplata muncii*: Grigore Pitropov (Taraclia), 15 ani stagiu, pentru conștiinciozitate în executarea programei, asigurarea frecvenței, pentru absolvenți bine pregătiți, pentru o deosebită activitate extrașcolară, conducător al Cercului cultural Alexandru Donici; Gheorghe Barbov (Tvardița), 18 ani stagiu, președinte al Cercului cultural Gh. Coșbuc, predă iscusit materia de studiu în două limbi – maternă și română; Atanasie Volna (Sălcuța), 35 ani stagiu, oțelit în muncă, este „pilda tineretului dascălesc în puterea de voință” de a munci în școală și în afara ei. Munca îndeplinită cu multă dragoste îl face „adorat” de întreaga populație.

Profesorul basarabean C. Popescu opina că învățătorul e în drept să se bucure de libertate metodologică și axiologică în activitatea didactică: „Școala trebuie să fie liberă a-și alege căile și mijloacele prin care să ajungă la scopul indicat” [9, p.64-65].

Experiențe semnificative în aplicarea metodelor practice la transmiterea cunoștințelor despre agricultura (grădinărit, livezi, pășunat) a înregistrat învățătorul basarabean Constantin Crețu. El recomanda ca pe lîngă fiecare școală să se organizeze Pepiniera botanică, unde elevii să poată munci și efectua diferite experiențe, dezvoltarea plantelor și modul de a le îngriji trezind mult interes copiilor [10, p. 131-137].

Un promotor insistent al metodei active și al principiului didactic „învățămîntul să fie intuitiv și interesant” [8, p. 67] a fost Gheorghe Stănescu, directorul Școlii normale “Petru Maior” din Soroca. Ca profesor de pedagogie a căutat să dea mai multă unitate cunoștințelor din diferite domenii, realizînd interdisciplinaritatea.

În școala basarabească procesul de predare-învățare era întregit cu educația de acasă și cea din mediul de viață al elevului. Viața din afara școlii era considerată una semnificativă pentru educația elevilor, în cazul în care părinții cooperau cu școala, iar școala coopera cu părinții. Era încurajată crearea atelierelor de țîmplărie, lăcătușărie etc. pentru băieți, și de croitorie, rufărie etc. pentru fete, menite să descopere și să dezvolte aptitudinile elevilor, în conformitate cu principiul învățării pentru viață [Cf. 11, p. 78-80].

Succesul predării și învățării materiei în școala basarabească era legat direct și de problema disciplinei la lecții și în afara lor. Comenius menționa că „o școală fără disciplină este o moară fără apă” [12, p. 4]. Prin noțiunea de *disciplină* se înțelegeau mijloacele care determină la elevi o atitudine favorabilă pentru asimilarea cunoștințelor și formarea unei conduite morale. După M.Rădulescu, “disciplina, în înțelesul cel mai larg al cuvîntului, este supunerea la o regulă... În cuprinsul disciplinei nu găsim numai acești factori, „supunerea” și „regula”, ci este un factor, adică tocmai acela care ne silește să ne supunem la o regulă: autoritatea. Cea mai înaltă treaptă în evoluția disciplinei este acolo unde „supunerea”, „regula” și „autoritatea” se găsesc împreunate în marginile uneia și aceleași persoane” [Ibidem, p. 5]. Acestei probleme i se acorda o deosebită atenție, fiind elaborate mai multe concepții despre necesitatea cultivării la elevi a disciplinei școlare (M. Rădulescu, A. Ieșan etc.). Prima condiție a disciplinei conștiente era ca ea să pornească din dragostea pentru copil, căci doar dragostea este creatoare de valori morale. Disciplina impusă prin autoritate și frică nu se va menține decît sub amenințare. Se avertiza însă că excesul de dragoste poate înăbuși disciplina.

În școală, factorul decisiv al formării și instituirii disciplinei este personalitatea învățătorului: acesta trebuie să fie *un exemplu* prin comportament moral, social și pedagogic; trebuie să posede *măiestria* de a apropia prin dragoste și, în același timp, de a păstra, prin respect, o anumită distanță între el și elevi; să aibă *o măsură unică* și statornică în aprecierea abaterilor de la disciplină ale elevilor. Lipsa de principialitate și statornicie în demersul pentru disciplină îi scade, în ochii elevilor, din personalitate, fapt care poate provoca ruinarea ordinii școlare.

Învățătorul trebuie să posede și dexteritatea de a *dezvolta în elevi caractere libere în lumina adevărilor*

moral-sociale, de a le transmite *arta de a se conduce pe sine*. Acest nivel al disciplinei certifică un individ format pentru inserție socială eficientă.

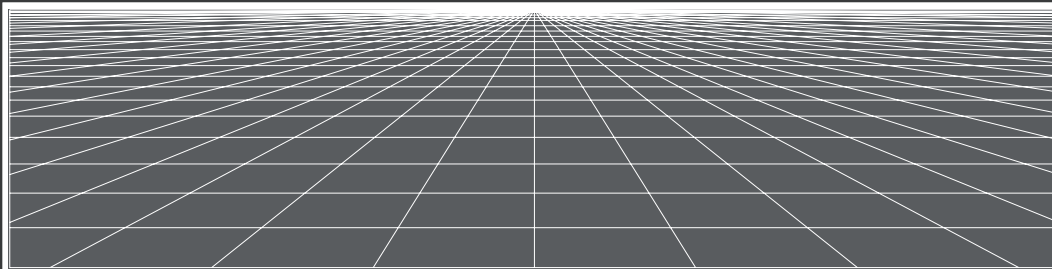
Se constată astfel că cele două aspecte definitorii ale activității cadrului didactic – activitatea profesională propriu-zisă și formarea profesională continuă – erau integralizate la nivel de concept și de practică educațională concretă, fapt care a avut un impact pozitiv asupra învățământului interbelic. Cadrele didactice posedau un înalt grad de profesionalism, școala românească fiind puternic ancorată în pedagogia europeană a timpului prin toate componentele sale. Multe dintre valorile școlii românești din perioada dată, inclusiv metode participative, sînt și valori unanim recunoscute ale școlii din Moldova. Altele ar trebui reluate ca valori ce și-au demonstrat utilitatea și eficiența educațională.

REPERE BIBLIOGRAFICE:

1. *Integrare europeană prin educație și învățămînt. Sondaj de opinie//Didactica Pro...*, nr.1, 2004
2. *F. 1772. Inspectoratul școlar regional nr.15 din Chișinău.*
3. *F. 1477. Inspectoratele școlare județene din Basarabia.*
4. Popovici, C., *Mihail Eminescu. Gînditorii moldoveni*, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1980.
5. Pâslaru, Vl., *Re-integrarea europeană a învățămîntului din Moldova*, în: *Didactica Pro...*, nr.1, Chișinău, 2004, p. 21.
6. Ștefănescu-Goangă, F., *Discurs ținut în ședința Senatului de la 3 aprilie 1928*, în: *Reforma învățămîntului*, București, Imprimeriile Statului, 1928.
7. Marian, L., *În jurul școlii*, în: *Școala Basarabiei*, nr. 4, 1919.
8. Anuarul Școlii Normale „Petru Maior” din Soroca pentru anii școlari 1912-1927, Tipografia P. Litvac, Soroca, 1927.
9. Popescu, S., *Bazele învățămîntului obligatoriu*, în: *Școala*, nr. 5-6, 1922.
10. Crețu, C., *Gospodăria rurală pe lângă școala primară*, în: *Școala Basarabiei*, 1920, nr. 2-3.
11. Ieșan, A., *Elemente de Pedagogie*, Suceava, Tipografia „Școala Română”, 1914.
12. Rădulescu, M., *Disciplina*, în: *Școala Basarabiei*, nr.1, p. 4, 1919.

Recenzenți:

dr. hab. în istorie Anton MURARU,
dr. hab. în pedagogie Vlad PÂSLARU

DEZVOLTAREA GÎNDIRII CRITICE

Ludmila URSU

Universitatea Pedagogică de Stat "I. Creangă"

Dezvoltarea gîndirii critice în cadrul învățării scrierii caligrafice a cifrelor

Este bine cunoscut faptul că, pentru a însuși tehnica scrierii, copilul trebuie să atingă un anumit nivel de dezvoltare psihofiziologică care, pe lângă capacitățile motrice, implică gîndirea, memoria, perceperea spațială a obiectelor etc. Formarea deprinderilor de scriere caligrafică doar în baza acțiunii concrete de imitare a unor modele (fără solicitarea largă a intelectului) este, evident, neeficace.

Tradițional, deprinderile de scriere caligrafică a cifrelor se formează prin activități de:

- reproducere a modelului propus după anumite puncte de reper;
- evidențierea punctelor de reper într-o structură grafică dată;
- construirea cifrei din elemente constitutive.

Asemenea activități sînt, de obicei, monotone și plictisitoare pentru copil. De ce trebuie să învățăm a scrie frumos? Cum să-i formăm copilului motivația interioară pentru o scriere ordonată, clară, caligrafică? Aceste întrebări sînt deosebit de actuale, iar răspunsurile, deloc simple, necesită o abordare multiaspectuală.

Vom contura, în cele ce urmează, o sugestie metodologică mai puțin tradițională pentru învățarea scrierii caligrafice a cifrelor, avînd drept premise:

- dezvoltarea comportamentului cognitiv-verbal al copilului;
- dezvoltarea gîndirii critice în cadrul învățării prin colaborare;

- conferirea unui plus de afectivitate sarcinilor de scriere a cifrelor.

Punctul de plecare al metodologiei în cauză rezidă în evidențierea unui criteriu (semn) după care pot fi comparate cifrele scrise de altcineva. Drept criteriu poate servi „frumusețea” scrierii.

• *Dezvoltarea capacităților de reflecție*

Pentru a compara cifre după „frumusețea” scrierii, copilul trebuie să posede reprezentări despre:

- formă (de exemplu, despre pătrat);
- poziție (locul punctului în pătrat);
- deplasare (schimbarea poziției punctului pe laturile și unghiurile pătratului).

În scopul dezvoltării reprezentărilor sus-numite pot fi organizate activități:

- individual frontale: de poziționare a punctului în pătratul caietului, urmînd indicațiile verbale ale maturului;
- prin colaborare în echipă: descrierea verbală a poziției punctului dat într-un pătrat.

Realizînd sarcinile propuse pentru lucrul în echipă, copilul ajunge să conștientizeze modul de îndeplinire a sarcinilor din cadrul activităților individual-frontale și învață să determine corectitudinea poziționării punctului. Astfel se dezvoltă capacitatea de autoevaluare a copilului.

Cum putem desfășura asemenea activități? Propunînd o variantă de realizare a sarcinii și manifestînd îndoială privitor la efectuarea ei, maturul motivează, astfel, o situație de succes. Copilul, îndeplinind sarcina, se întreabă: Cum am realizat? Ce am știut pentru a reuși? Cum să le explic colegilor modul de lucru? Doar învățîndu-i pe alții să procedeze analogic, în cadrul colaborării în echipă, copilul ajunge să-și conștientizeze acțiunile.

Este limpede că, la început, aceste întrebări le formulează maturul. Pe măsura dezvoltării capacităților de

reflecție, copilul va reuși să-și adreseze singur asemenea întrebări. Vom stimula, în felul acesta, aptitudinea de a formula obiective, extrem de importante pentru formarea comportamentului cognitiv-verbal al copilului.

- **Dezvoltarea capacităților de analiză**

În baza unor sarcini ce vizează poziția punctului și segmentului pe plan, vom dezvolta la copil reprezentările despre deplasare și sensul deplasării. Drept sarcini pot fi recomandate:

- completarea sau finalizarea unui desen;
- crearea unui desen după anumite elemente.

Respectivele activități solicită capacități de reflecție, iar realizarea lor antrenează mâna, coordonează mișcărilor, permite definirea relațiilor spațiale între elementele desenului.

Deosebit de atractive pentru copii sînt sarcinile de determinare a deosebirilor dintre două desene aparent identice. Scopul adultului rezidă în canalizarea interesului spre analiza metodei de realizare a sarcinii: evidențierea semnelor după care pot fi comparate desenele „identice”. Așa vom învăța copilul să „vadă” ceea ce nu observa anterior, să evidențieze elementele constitutive ale desenelor, forma, mărimea și poziția lor. În această ordine de idei, este esențială stimularea comunicării verbale în cadrul activităților de analiză. Copilul, îndrumat de modelul de exprimare al maturului, deprinde limbajul matematic aferent, învață să-și expună coerent și clar ideile. Se va facilita, astfel, colaborarea cu semenii săi, dar și conștientizarea propriilor acțiuni.

- **Dezvoltarea capacităților de a gândi critic**

La vârsta de 6-7 ani majoritatea copiilor știu să scrie cifra 1, însă nu sînt capabili să analizeze modelele grafice și pot întâmpina dificultăți în reproducerea lor corectă.

Bazîndu-se pe capacitățile descrise anterior, dar și pe întreaga experiență cognitiv-verbală a copilului, maturul creează situații de învățare prin cooperare care permit o analiză prin prisma „frumuseții” cifrei scrise de altcineva.

Vom exemplifica prin scrierea cifrei 1.

- Se prezintă un model de scriere caligrafică a cifrei 1 și se reflectează frontal pe marginea „frumuseții” executării acesteia. Ce determină „frumusețea” cifrei? Se analizează poziția în pătrățel, elementele cifrei etc.
- Grupa (clasa) se împarte în echipe eterogene de cîte 4-6 copii.

Fiecare echipă primește o fișă, pe care adultul a scris mai multe cifre. Unele sînt scrise corect, caligrafic, iar celelalte conțin greșeli tipice (comise intenționat) pentru copiii de această vîrstă.

Numărul cifrelor scrise pe fișă nu trebuie să fie mai mic decît numărul copiilor din echipă.

Copiilor li se cere să determine cifrele „frumoase” și să le marcheze, de exemplu, prin semnul „+”, prin punct, prin subliniere etc.

- Pe tablă se afișează o planșă demonstrativă analogică fișelor și se organizează o discuție asupra cifrelor „frumoase” și mai puțin „frumoase”. Copiii descoperă, astfel, criteriile de „frumusețe” ale cifrei 1. Prin acest procedeu elevii conturează, precizează și descriu verbal modul de scriere a cifrei, evidențiază punctele de reper și elementele constitutive.
- Tema pentru acasă se proiectează în aceeași cheie: cineva dintre maturi (de exemplu, un părinte) scrie două rînduri de 1, iar altele două – copilul. În final copilul marchează cifrele „frumoase”.
- A doua zi, la lecție, copiilor li se solicită să scrie un rînd de 1 și să marcheze cifrele „frumoase”. În asemenea condiții, ei vor depune mai multă străduință, vor lucra mai conștient, vor fi mai motivați. Scrierea cifrelor, dintr-o activitate plictisitoare ce nu reclamă suficient capacitățile intelectuale ale copilului, devine captivantă și plăcută.

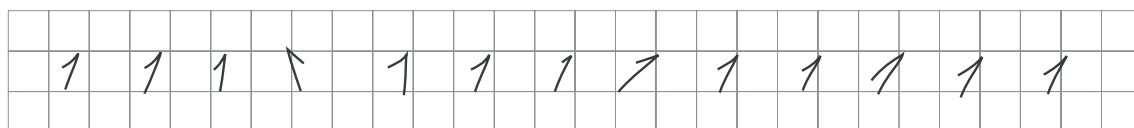
Pe parcurs, copiii încearcă diverse modalități de scriere a cifrei: fără a ridica pixul de pe foaie, ridicînd pixul de pe foaie, pornind de la diferite puncte de reper etc. În rezultat, ei ajung să evidențieze independent punctele de reper, elementele constitutive ale cifrei și să aleagă sensul mișcării pixului:

- pentru dreptaci: – pentru stîngaci:

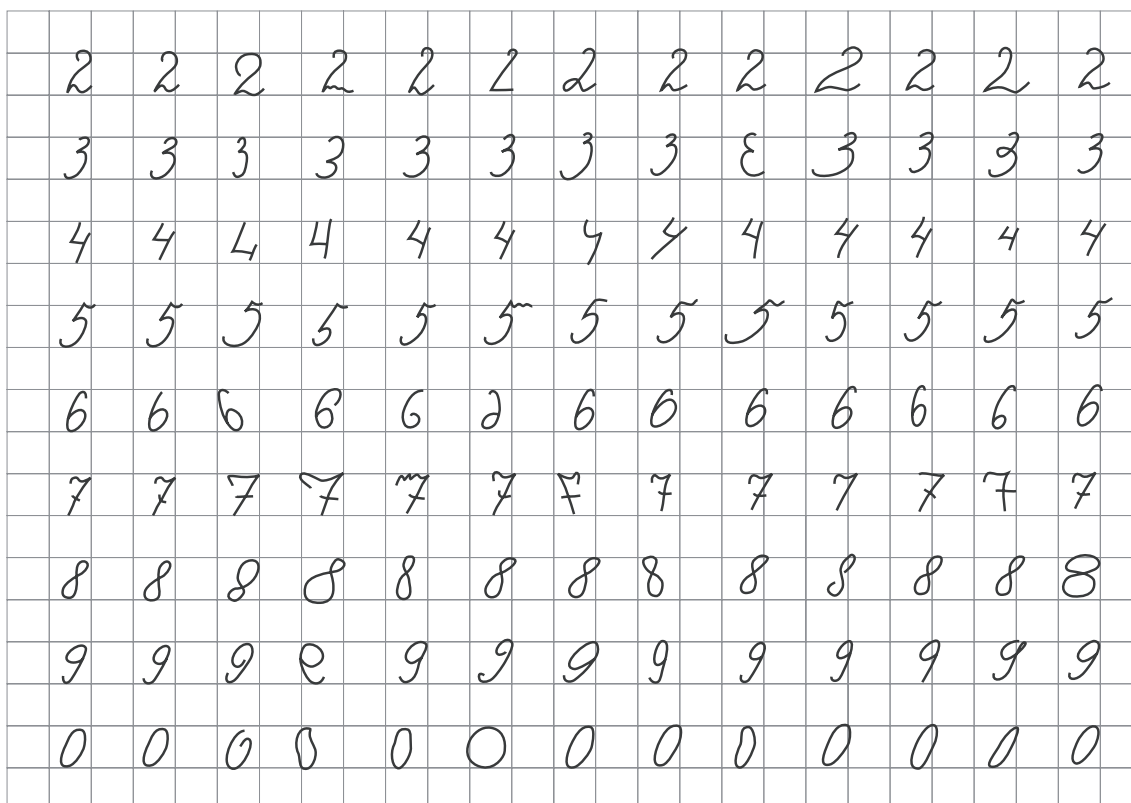

Propunem exemple de fișe pentru fiecare cifră.

Cifra reprezintă simbolul grafic al numărului, la fel cum litera reprezintă simbolul grafic al sunetului. Scrierea cifrelor comportă însă dificultăți psihologice pentru copil, unele chiar mai mari decît scrierea literelor. Dificultățile sporesc din motivul că, la scrierea cifrei, copilul trebuie să realizeze o triplă interdependență între conceptul matematic, exprimarea sa verbală și simbolul grafic. Scrierea cifrei 1 este legată indispensabil de exprimarea verbală prin cuvîntul „unu” și de înțelegerea conceptului numeric respectiv cu ajutorul construirii sau indicării unei mulțimi printr-un element.

Cifra reprezintă imaginea integrată a experienței preșcolare a copilului care, după Vîgotsky, constituie baza imaginației, a fanteziei. Lărgind experiența copilului, asigurăm premise pentru dezvoltarea gândirii și creativității acestuia.

Cifrele prezentate pe fișe conțin o experiență străină. Imaginația, după Vîgotsky, este dirijată de experiența altei persoane, ea constituie o metodă de îmbogățire a experienței copilului și o condiție necesară pentru orice activitate intelectuală.

Într-adevăr, comparînd cifrele scrise de altcineva, creierul purcede la o activitate complexă, fundamentată pe „păstrarea urmelor excitațiilor anterioare, iar toată noutatea se reduce la combinări noi ale excitațiilor” (1). În modul acesta, se realizează „disocierea și asocierea impresiilor percepute” (1). Copilul, percepînd global obiectul, evidențiază părțile lui componente, se concentrează asupra semnelor esențiale și se abstrage de la cele neesențiale. Urmează asamblarea întregului din părțile disociate și modificate.

Copilul, văzînd cifra, o disociază în elemente con-

stitutive, apoi evidențiază punctele de reper și, convingîndu-se că o va putea scrie, reunește componentele într-un întreg. În această abordare, construcția servește nu numai ca model, dar și ca metodă de reproducere a modelului.

Astfel, sarcina teoretico-practică de învățare a scrierii cifrei se transformă într-o sarcină cognitiv-formativă: copilul învață să evidențieze elementele și punctele de reper, alege (individual) succesiunea comodă de scriere a elementelor conform punctelor de reper – toate pentru a scrie frumos.

Aceste două acțiuni, motivate afectiv prin criteriul de „frumusețe”, constituie condiția necesară succesului formării deprinderilor de scriere caligrafică a cifrelor.

REPERE BIBLIOGRAFICE:

1. Вьготский, Л. С., *Воображение и творчество в детском возрасте*, М.: Просвещение, 1991.
2. Александрова, Э.И., *Методика обучения математике в начальной школе*, М.: Вита Пресс, 2001.

Maria Eliza DULAMĂ

Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca

Educația pentru toleranță la lecțiile de geografie

Cu ocazia celei de a XXVIII-a sesiuni a Conferinței Generale de la Paris, statele membre ale Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, luând în considerație că în Carta Națiunilor Unite se declară: "Noi, popoarele Națiunilor Unite, determinate de a proteja generațiile viitoare de flagelul războiului, ...de a reafirma drepturile fundamentale ale omului și încrederea în demnitatea și valoarea persoanei umane, ... și în aceste scopuri, de a practica toleranța și de a conviețui în pace unii cu alții în spiritul bunei vecinătăți", au adoptat la 16 noiembrie 1995 *Declarația Principiilor Toleranței*. Întrucât *Declarația Universală a Drepturilor Omului* proclamă că "orice persoană are dreptul la libertatea gândirii, conștiinței și religiei" (art. 18), "la libertatea opiniei și expresiei" (art.19) și că instruirea "trebuie să favorizeze înțelegerea, toleranța și prietenia între toate națiunile și grupurile rasiale sau religioase" (art.26), statele au hotărât să ia măsurile de rigoare întru promovarea toleranței, din motivul că aceasta nu constituie doar un principiu care ne este drag, dar și o condiție necesară păcii, progresului economic și social al tuturor popoarelor.

TOLERANȚA – ARMONIE ÎN DIFERENȚE

În primul articol al Declarației, toleranța este considerată ca fiind „respectul, acceptarea și aprecierea bogăției și diversității culturilor lumii noastre, a felurilor noastre de expresie și manierelor de exprimare a calității noastre de ființe umane. Ea este încurajată prin cunoașterea, deschiderea spiritului, comunicare și libertatea gândirii, conștiinței și credinței”.

Lecția de geografie reprezintă o fereastră spre o lume caracterizată prin diversitate, prin globalizarea economiei, prin accelerarea migrațiilor populațiilor, a comunicației, a urbanizării și mutațiilor în sfera formelor de organizare socială, o lume a integrării și interdependenței. În această societate atât de dinamică toleranța este mai necesară ca oricând, deoarece intoleranța și confruntările care iau amploare constituie o amenințare potențială pentru orice persoană sau

regiune, dar și o amenințare universală. Perspectiva din care se abordează educația toleranței la fiecare lecție este cea a regulilor moralei: *tratează-i întotdeauna pe alții așa cum ți-ai dori să fii tratat tu însuși; nu-i trata pe alții cum nu ți-ar conveni să fii tratat tu însuși*. Un profesor de geografie care își propune să-i sprijine pe elevii săi în a deveni toleranți manifestă toleranță el însuși: dă dovadă de respect față de elevi, oferă libertatea de a alege, condamnă discriminările. Un profesor tolerant este un profesor empatic, cu înalt nivel de responsabilitate și spiritualitate, posedând capacitatea de a descoperi împreună cu elevii în jungla cunoașterii punctele forte ale celorlalți și de a învăța din experiențele pozitive, avînd puterea de a identifica și de a evita capcana provocărilor nefaste. Prin modul în care formulează întrebările și dirijează dialogul, profesorul poate construi cu elevii o platformă a bunei înțelegeri, un mediu de învățare în care aceștia se simt bine împreună, comunică și cooperează indiferent de limbă, religie, rasă, sex ori etnie, pentru că au dobîndit capacitatea de a vedea "partea plină a paharului" fiecăruia și au conștiința de a scoate la lumină frumosul și adevărul. A fi tolerant înseamnă a prefera să lauzi în loc să critici într-o lume în care avem nevoie să împărtășim bucuriile, să ne ajutăm în momentele de primejdie, în realizarea obiectivelor personale ori de grup pentru progresul social și economic al tuturor.

Geografia are privilegiul de a oferi elevilor posibilitatea conștientizării și cunoașterii valorilor și particularităților fiecărei țări, a caracteristicilor și contribuției fiecărui popor la puzzle-ul cultural, social și economic al omenirii. Elevii pot deveni mai toleranți unii cu alții, analizînd un anumit conținut, învățînd prin cooperare, utilizînd tehnici care facilitează dezvoltarea gândirii critice și care îi transpun în situații de învățare prin rezolvarea în comun a diferitelor probleme. Chiar dacă, aparent, profesorul pare a fi în umbră, el este cel care, prin formularea sarcinii de lucru, prin proiectarea și organizarea activității, plasează elevii pe traseul realizării unui anumit obiectiv – toleranța. Modul în care alege și combină tehnicile de învățare depinde de creativitatea și competența sa, de stilul său, de probitatea sa morală, de sentimentele pe care le are față de copii și față de disciplina pe care o predă. Nu ne propunem să oferim rețete prin care elevii vor deveni mai toleranți, ci câteva tehnici și situații educative prin care aceștia evidențiază diversitatea și specificitatea locurilor, a popoarelor, a oamenilor, surprind exemple de bune și rele practici, identifică probleme și caută soluții optime de rezolvare.

Turnirul enunțurilor

Voi enumera câteva elemente specifice Italiei sau poporului italian. Cine ridică primul mîna, va formula răspunsul. Turnirul va fi câștigat de elevul care va avea cele mai multe răspunsuri corecte.

- Plăcintă italiană ... (pizza)
- Paste italiene ... (spaghetti)
- Cel mai cunoscut vin roșu din Italia ... (Chianti)
- Meșter celebru de viori ... (Stradivarius)
- Mare compozitor de operă ... (Giuseppe Verdi)
- Mare cîntăreț de operă ... (Luciano Pavarotti)
- Pavarotti al muzicii pop ... (Eros Ramazzotti)
- Celebru teatru de operă din Milano ... (La Scala)
- Monument înălțat la Roma după victoria asupra Daciei ... (Columna lui Traian)
- Cel mai mic stat suveran din lume situat în inima Romei ... (Vatican)
- Singurul oraș din lume situat în întregime pe apă ... (Veneția)
- Centru venețian al industriei sticlei ... (Murano)
- Orașul lui Romeo și al Julietei ... (Verona)
- Lacuri glaciare în Munții Alpi ... (Maggiore, Lugano, Como, Garda)
- Orașul în care există cel mai mare dom din lume ... (Florența)
- Vulcan activ în insula Sicilia ... (Etna, 3323 m)
- Turn înclinat ... (Pisa)
- Astronom italian care a susținut că Pămîntul se învîrte în jurul Soarelui ... (Galileo Galilei)
- Fluviu care se varsă în Marea Adriatică ... (Po/Pad)
- Fluviu care traversează Roma ... (Tibru)
- Vulcan activ a cărui cenușă a acoperit orașele antice Pompei și Herculaneum ... (Vezuviu)
- Călător ce a străbătut China și Japonia ... (Marco Polo)
- Cel mai celebru tablou din lume ... (Gioconda)
- Creatorul celui mai celebru tablou din lume ... (Leonardo da Vinci)
- Capitala bucătăriei italiene ... (Bologna)
- Cel mai bun produs din carne de porc ... (Mortadella)
- Cea mai melodioasă limbă din lume ... (italiana)
- Cea mai apreciată brînză italienească ... (Parmezan)
- Cea mai renumită construcție romană din capitala Italiei ... (Colosseum)
- Mecca modei italiene ... (Milano)
- Cel mai puternic autoturism italian ... (Ferrari)
- Firme de modă italiene renumite ... (Armani, Valentino, Gucci, Dolce&Gabbana)
- Orașul în care se produce autoturismul Fiat ... (Torino)
- Orașul în care se produce autoturismul Alfa Romeo ... (Milano)

- Orașul în care se produce autoturismul Ferrari ... (Modena)

Elevii nu cunosc toate răspunsurile, însă ei pot fi provocați să cerceteze pentru a le afla. În vederea formării atitudinilor pozitive și creării unor sentimente autentice, după încheierea activității, profesorul poate formula unele întrebări: Ce v-ar plăcea să vizitați în Italia? Ce echipă italiană de fotbal preferați? Ce mașină italiană ați vrea să conduceți? De ce unii italieni au devenit celebri în lumea întreagă? Prin răspunsul la ultima întrebare elevii ar trebui să ajungă la concluzia că pentru a reuși în viață este nevoie de muncă asiduă, de voință și de sacrificiu, iar tolerarea și cultivarea comportamentelor negative (lenea, superficialitatea, lucrul de proastă calitate) blochează orice șansă de progres. Astfel, elevii sînt determinați să-și fixeze scopuri înalte care le vor orienta învățările viitoare.

Cuvîntul potrivit la locul potrivit

Fiecare pereche va completa spațiile libere indicînd elementele specifice Japoniei și japonezilor.

- Val provocat de cutremure ... (tsunami)
- Munte sfînt în Japonia ... (Fuji San)
- Curent oceanic rece ... (Oya Shivo)
- Cea mai mare firmă japoneză de automobile ... (Toyota)
- Tren japonez de mare viteză ... (Shinkansen)
- Membru al unei caste japoneze privilegiate ... (samurai)
- Îmbrăcăminte tradițională japoneză pentru femei ... (kimono)
- Arta aranjării florilor la japonezi ... (ikebana)
- Moneda japoneză ... (yen)
- Cea mai mare insulă a țării ... (Honshu)
- Mare ce o desparte de Asia ... (Marea Japoniei)
- Insula electronicii ... (Silicon Island)
- Arbori tradiționali pitici cultivați în ghiveci ... (bonsai)
- Cyclon devastator ... (taifun)
- Sportul național în care luptă cei «grei» ... (sumo)
- Pom a cărui floare este sărbătorită, prin contemplare, la petrecerea O-hanami ... (cireșul)
- Preparat culinar din fructe de mare crude ... (sushi)
- Clădiri tradiționale cu mai multe etaje, construite din lemn ... (pagode)
- Luptă fără arme, cu mîinile și picioarele ... (karate)
- Băutură tradițională din orez ... (sake)
- Sistem de luptă și apărare, în principal fără arme, care utilizează forța adversarului în avantaj propriu ... (aikido)
- Proprietar de mari moșii ... (Shogun)
- Mijloc de transport purtat de oameni ... (lectica)
- Orașe distruse de bombe atomice în 1945 ... (Hiroshima și Nagasaki)
- Maimuță japoneză ... (macaca)

- Sinucidere rituală ... (seppuku)
- Ceremonia ceaiului ... (sado)
- Plantă ierbacee înaltă pînă la 15 m ... (bambusul).

Completînd spațiile libere, elevii descoperă elemente prin care Japonia și japonezii sînt unici în lume. Pentru conștientizarea punctelor forte, datorită cărora această țară a devenit una dintre marile puteri economice, se vor formula următoarele întrebări: Ce caracteristici ale japonezilor le-am putea lua ca exemplu? Cum explicați faptul că Japonia, o țară săracă în resurse naturale, a devenit una dintre marile puteri economice ale lumii? Prin răspunsurile la aceste întrebări elevii ar trebui să înțeleagă loialitatea japonezilor privind propriile firme, responsabilitatea cu care își exercită atribuțiile, sacralitatea educației, puterea de a se sacrifica întru atingerea unor țeluri înalte, tendința de a evita risipa de materie primă și energie, grija față de mediul înconjurător. Pentru a înțelege pragmatica adaptării japonezilor la comunicarea cu orice cetățean al lumii, se poate formula întrebarea: În Japonia se pune problema conferirii statutului de limbă oficială limbii engleze. De ce? În condițiile actuale de globalizare a comunicației, în contextul în care granițele tind să devină tot mai penetrabile, flexibilitatea în exprimare este benefică în interesul individual și al propriului popor, accesul intenționat și liber la informație și educație însemnînd progres social, cultural și economic.

Copacul ideilor (Dulamă, 2002, p. 54)

Timp de două minute completați în perechi un copac al ideilor cu elemente specifice unei țări din Asia, preluate de-a lungul timpului de către alte popoare.

Copacii realizați de elevi au cuprins următoarele elemente.

- China: orezul, porțelanul, mătasea naturală, praful de pușcă, evantaiul, busola, hîrtia, acupunctura, bicicleta
- India: mirodeniile, ceaiul, yoga, obiceiul de a purta cercei la nas, cașmirul, iuta, curry-ul, șahul;
- Turcia: dansul din buric, baclavaua, halvaua, obiceiul cafelei, moscheele, bazarul, musacaua, kebab-ul, ciubucul, braga, bairamul

Prin această sarcină de lucru elevii conștientizează faptul că anumite tradiții, practici, invenții, preparate culinare etc. au fost preluate și că în multe situații este dificil să se identifice originea anumitor produse sau obiceiuri specifice unui areal mai extins.

Steluța

Timp de două minute completați colțurile steluței cu elementele pe care și le-au însușit europenii de la americani. Voi prelua de la fiecare pereche cîte un element pentru a completa o steluță pe tablă.

Steluța cuprinde următoarele elemente: filme, Valentine's Day, Halloween, hot dog, McDonald's, fast food, coca cola, blue jeans, cartoful, porumbul, week-end, baschetul, PC-ul, pop corn, Hip – Hop, programele și jocurile pe calculator.

Prin schimburile interculturale se transferă elemente pozitive, dar și negative. O abordare geografică filtrată prin gîndire critică ar trebui să orienteze elevii spre dobîndirea acelor cunoștințe și comportamente care duc la desăvârșirea propriei personalități, la cultivarea discernămîntului dintre bine și rău, solicitat, spre exemplu, de jocurile pe calculator ori de filmele ce conțin violență.

Brăduțul

Timp de două minute notați pe ramurile brăduțului elementele preluate în întreaga lume de la greci.

Iată cîteva elemente menționate de elevi: democrația, măslinile, miturile, alfabetul, sirtaki, jocurile olimpice, geometria, filozofia, teatrul, religia ortodoxă, amfiteatrul, coloanele dorice. Dacă elevii nu identifică suficiente elemente, ei pot fi sprijiniți prin indicii oferite de profesor.

În luna august, în Grecia, s-au desfășurat jocurile olimpice. Datorită amenințărilor teroriste, grecii au investit sume imense în sistemele de protecție. Ce consecințe au avut aceste amenințări asupra economiei Greciei și reușitei financiare a olimpiadei? Elevii remarcă faptul că multe bilete nu au fost vîndute, că numeroși greci au plecat în vacanță pentru a evita controalele stresante, că străinii au renunțat să viziteze țara pentru a nu se expune unor situații cu grad sporit de risc.

Floarea soarelui

Timp de două minute notați pe petalele unei flori obiceiurile și produsele preluate de la francezi și englezi de alte popoare din Europa.

Elevii au remarcat faptul că de la francezi au fost preluate parfumurile, moda, romantismul, manierele elegante, șampania, cognacul, codul de legi, iar de la englezi – fotbalul, ceaiul de la ora 5, whisky-ul, biliardul, radarul, golful.

Tehnica blazonului

Timp de cinci minute citiți textul din manual. Fiecare grup (4 persoane) va elabora blazonul Olandei pe care va desena elementele specifice acestei țări.

Elevii au desenat: mori de vînt, lalele, saboți, brînzeturi, poldere, vaci, sere. Dacă li se solicită să elaboreze blazoanele mai multor state, acestea sînt expuse și analizate prin intermediul tehnicii *Turul galeriei*.

Prin educația realizată în școală, se poate ajunge la conștientizarea faptului că fiecare individ, indiferent de vîrstă și context, este responsabil de propriile alegeri. Primul pas în educația toleranței, definită în *Declarația Principiilor Toleranței* ca o atitudine activă de recunoaștere a drepturilor universale ale ființei umane și a libertăților fundamentale, este cunoașterea acestor drepturi. Dacă elevii sînt familiarizați cu drepturile și obligațiile specificate în regulamentele școlare și în legile statului, ei vor cere respectarea acestora și vor evita încălcarea prevederilor normative. Ignoranța, absența unui sistem de valori individual sau național la care persoana să-și racordeze acțiunile, nerespectarea

decalogului creștin pot genera situații în care intoleranța se va manifesta într-un mod periculos.

TOLERANȚA INTERETNICĂ

Etnia, termen derivat de la grecescul *ethnos* – popor, reprezintă o populație care se identifică prin aceeași origine, prin trăsături fizice și culturale comune: rasă, limbă, religie, istorie, economie în cadrul unor limite geografice (Tămaș, 1993). În sens strict, etnia desemnează un grup de indivizi care vorbesc aceeași limbă, fiind un echivalent al grupurilor lingvistice sau etno-lingvistice (exemplu: etnia catalană din Catalonia care a conservat limba catalană în vorbirea curentă; etnia franceză sau francofonă din Europa: francezi, valoni, romanzi etc.).

Pentru formarea atitudinilor în spiritul toleranței etnice, la lecțiile de geografie vor fi identificate și analizate cazurile de bună conviețuire interetnică, dar și sursele culturale, sociale, economice, politice și religioase ale intoleranței care generează violență și neacceptare. Spre a contracara sau a exclude influențele negative, situațiile de învățare vor avea ca obiectiv dezvoltarea capacităților de a formula o părere proprie, de a gândi critic și de a judeca în termeni etici. Elevii ar trebui să discearnă că la nivelul societății se poate tolera diversitatea persoanelor, grupurilor și comunităților, fără a se încălca echilibrul dintre unitate și diversitate, că, deși există diferențe individuale, toți cetățenii urmează să promoveze valorile și principiile fundamentale ale democrației, să respecte legile și să se supună acestora. Înclinarea spre intoleranță ori toleranța excesivă înseamnă încălcarea dreptului la egalitate și la diversitate. Dreptul tău poate deveni o piedică în calea exercitării drepturilor celorlalți.

Situație de învățare

Belgia este un stat federal creat conform criteriului lingvistic. Analizați harta și numiți ce areale lingvistice există în această țară? (Flandra constituie un areal lingvistic olandez, iar Valonia – un areal lingvistic francez. Bruxelles cu împrejurimile este o regiune bilingvă (franceză și olandeză). La granița cu Germania există un areal lingvistic cu minoritate germanofonă și un areal lingvistic german cu minoritate francofonă, lângă hotarul cu Luxemburgul – un areal lingvistic cu minoritate germanofonă).

Citiți textul. Identificați punctele tari și punctele slabe ale flamanzilor și valonilor, pericolele și oportunitățile pe care le-au avut de-a lungul timpului (*analiza SWOT*).

	Flamanzi	Valoni
Puncte tari		
Puncte slabe		
Oportunități		
Pericole		

„Valonia nu este Franța... Flandra, la rîndul său, nu este Olanda, deși relațiile oficiale sînt deosebit de bune, iar limba neerlandeză le este comună... olandezul nu-și uită trecutul, ceea ce-l face, în anecdotica flamandă, emfatic, grav și solemn ca un țurțur de gheață, căruia soarele îi dă o strălucire efemeră, dar nu și căldură. Risipitor și dezordonat, ca Uylenspiegel, este flamandul, se spune în Olanda. Meschin, meticulos și prea disciplinat este olandezul, va replica flamandul... Flandra și Valonia au fost tot timpul cîmp de bătălie între marile puteri, în timp ce Olanda se va situa de timpuriu printre acestea din urmă. Olanda îi ținea la distanță pe invadatori, arătîndu-le puhoiul apelor și mormîntul mlaștinilor. Pe belgian istoria l-a învățat altfel, pentru că altele erau condițiile. El se apăra în principal cu sînge. Pentru el statul este ceva deosebit decît pentru olandez. Statul i-a fost prea multă vreme străin și ostil, ori nu același lucru a fost pentru olandez. Acesta din urmă se țîrguiește mult și înveșunat în legătură cu obligațiile sale față de stat, dar le și achită cu toată conștiinciozitatea și promptitudinea. El vrea să-și asigure și sprijin și libertate de mișcare. Belgianul preferă să se sprijine singur. El își caută libertatea de mișcare altfel. Ca reflex al istoriei, el evită pe cît posibil contactul cu autoritățile și nu se țîrguiește decît atunci cînd nu are încotro. “Evaziunea fiscală este un sport național”, se spune adesea în Belgia. Belgianul este generos, îndeosebi cu ceea ce nu-l costă, de unde și acuzația de risipitor. Olandezul este mult mai prudent; el păstrează pentru sine și ceea ce nu-l costă, chiar dacă nu-i va fi niciodată de folos, deoarece ceea ce oferă s-ar putea să folosească eventualul beneficiar, care i-ar putea deveni concurent. De aici epitetul de meschin... Belgia este catolică, în timp ce Olanda este protestantă. Ori dacă în Valonia spiritul cartezian, spiritul laic și socializant domină, în Flandra situația este diferită” (Cordoneanu, 1983, pp. 79-80).

- Care sînt punctele forte ale valonilor și flamanzilor?
- De ce le considerați puncte forte?
- Care sînt punctele slabe ale valonilor și flamanzilor?
- De ce le considerați puncte slabe?
- Ce oportunități au avut valonii și flamanzii de-a lungul timpului?
- Cu ce pericole s-au confruntat valonii și flamanzii de-a lungul timpului?
- Deși valonii și flamanzii nu au păreri excelente unii despre alții, conviețuiesc pașnic. Ce comportamente manifestă pentru aceasta? (...respectul pentru stilul de viață, cultura, limba celuilalt; responsabilitate; evitarea conflictelor; toleranță etc.).
- Cum ar trebui să ne purtăm unii cu ceilalți pentru a conviețui în armonie?

Solicitați să se pronunțe despre valoni și flamanzi, elevii exprimă o anumită atitudine, învață să facă judecăți de valoare și să gîndească în mod critic.

Situație de învățare

În Elveția (Confederația celor 13 cantoane din anul 1513) coexistă populații eterogene lingvistic – vorbitoare de germană 65%, franceză 18%, italiană 10%, retoromană 1% și alte limbi 6%; confesional – protestanți 44% și catolici 48% (Ilieș, 1999, p. 124). Ce limbă oficială se vorbește în Elveția? (Limbile oficiale sînt: germana, franceza, italiana, retoromana.)

- Dacă în Elveția funcționează patru limbi oficiale, cum credeți că reușesc să se înțeleagă locuitorii acestei țări? (...)
- Dacă ați trăi în Elveția și limba maternă ar fi franceza, cum ați reacționa cînd vi s-ar adresa cineva în limba italiană, limbă pe care nu o cunoașteți decît puțin? (...i-aș răspunde în franceză, bazîndu-mă pe presupunerea că va înțelege ceva din ceea ce spun.)

Citiți următorul text. Identificați caracteristicile elvețienilor. Completați pe diagrama Venn caracteristicile elvețienilor, ale românilor și cele specifice ambelor popoare. Subliniați trăsăturile elvețienilor pe care ar fi de dorit să le aibă și românii.

„Am călătorit aproape pretutindeni în Elveția și am folosit exclusiv limba franceză, fără să întîlnesc ... un elvețian incapabil să-mi răspundă în această limbă... Deosebirile nu se limitează numai la limbă. În funcție de zona lingvistică, elvețienii sînt diferiți ca temperament, ca obiceiuri și, pînă la un punct, ca stil. Și chiar dacă aceste asperități intercantonale nu iau niciodată proporții și nu devin acute, în schimb ele nu încetează să furnizeze străinilor vizitatori aspecte uimitoare, iar unele chiar amuzante.” Orașele Geneva și Lausanne sînt situate pe malul aceluiași lac. La Geneva el se numește ... „lacul Geneva”, iar în cantonul Vaud, a cărui capitală este Lausanne, el se numește „lacul Léman”. „Deosebirile temperamentale ale locuitorilor se sintetizează într-o serie de trăsături unitare, care fac atît faima țării și sursa solidarității ei structurale cît și izvorul prosperității ei. Elvețianul este în toate zonele țării la fel de perseverent și de serios în tot ce face, la fel de muncitor și meticulos și la fel de aprig apărător al ideii de „calitate”. Limitarea pasiunilor lui civice la nivelul cantonului natal nu-l împiedică să-și realizeze confederația ca patrie comună. Dimpotrivă. Dragostea lui de țară, sentimentul de demnitate națională s-au vădit în împrejurările cele mai dure. „S-ar părea că totul îi deosebește pe elvețieni. Și totuși, dincolo de aceste deosebiri, există între acești oameni un element intim de fuziune, care îi transformă într-un popor, desigur neunitar, dar foarte unit. În primul rînd, este vorba de acea conștiință și mîndrie de a aparține unei confederații cu un bogat trecut comun și cu țeluri de neafîrmare și de libertate la care toți elvețienii aderă în mod hotărît. ... Aceste suflute de oameni simpli rămîn aceleași cu marile lor calități, chiar atunci cînd ajung cetățeni foarte cultivați. Simplitatea, modestia, calmul și solidaritatea convingerii că principalul

lucru îl constituie independența și libertatea îi unifică pe acești oameni atît de deosebiți care sînt elvețienii... Natura și-a adus și ea, ca și istoria, contribuția esențială la constituirea acestor elemente de fuziune care fac din elvețienii tuturor structurilor lexicale și psihice un popor unitar, dîrz în apărarea biruințelor lui, hotărît să-și apere tradițiile, să-și celebreze trecutul bogat în momente de frămîntare, dar și în pagini de glorie și să muncească laolaltă cu proverbia hărnicie și iscusință la dezvoltarea patriei comune... Paradoxal, acest popor pașnic și plin de demnitate a furnizat tuturor seniorilor europeni ostași cu plată pentru trupele lor. Și azi garda Vaticanului este elvețiană... (Sărățeanu, 1974, p. 100-101; 105-107).

TOLERANȚA PENTRU DIFERENȚIERILE RASIALE

În țările est-europene, majoritatea cetățenilor aparțin rasei albe, însă în condițiile extinderii Uniunii Europene și a globalizării se remarcă un flux de imigranți care tranzitează legal sau ilegal teritoriul României, Ucrainei și Republicii Moldova dinspre centrul și estul Asiei înspre Europa Occidentală. Astfel, apare problema conviețuirii pașnice într-un spațiu în care albi reprezintă rasa predominantă.

Codul legislativ și convețiile internaționale conțin prevederi care interzic discriminările pe criteriul de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală sau orice alt criteriu ce are ca scop restrîngerea/înlăturarea recunoașterii sau exercitării în condiții de egalitate a drepturilor omului. Totuși, discriminările sînt prezente în orice comunitate umană.

În mileniul al treilea, mulți oameni consideră rasa albă ca fiind superioară celorlalte. La nivel mondial se înregistrează situații concrete de discriminare rasială care pot constitui subiecte de discuție la lecțiile de geografie: negrii din America și asiaticii în SUA; amerindienii; populația aborigenă din Australia; politica de apartheid în Republica Africană de Sud etc. Nu ne propunem să abordăm aceste aspecte, prezentăm doar unele exemple prin care discuțiile pot fi direcționate spre sesizarea faptului că diferențele dintre rase sînt predominant fizice și că, în condiții egale de educație, indiferent de rasă, oamenii obțin rezultate similare.

Tabelul incomplet

Citiți, în grupuri de patru persoane, textul din manual și completați tabelul, adăugînd informații cunoscute din alte surse (vezi tabelul din pagina următoare).

“După trăsăturile fizice, se disting trei rase:

1. Rasa europoidă – culoarea pielii deschisă, părul moale și drept sau ușor ondulat, de la blond-șaten (în nord) pînă la negru (în sud), ochii mari, de culori variate, dar predominant deschise. Este răspîndită în Europa, Africa de Nord, Asia de Sud-Vest și Sud, teritoriile din Lumea Nouă populate prin colonizări și imigrații.

	Rasa europoidă	Rasa mongoloidă	Rasa negroidă
Culoarea pielii Caracteristicile părului Popoare/etni Răspîndirea pe glob			

2. Rasa mongoloidă – culoarea pielii gălbui-cafenie, înălțime mai mică decît cea a europozilor, față lată, nasul puțin proeminent, părul negru, drept și aspru, ochii mici și oblici, cu o cută a pleoapei superioare, care are rol de apărare împotriva prafului, deoarece tipurile cele mai caracteristice de mongoloizi se întîlnesc în stepe secetoase și semipustiuri.

Acestei rase îi aparțin chinezii, japonezii, coreenii, turcii, iakuții (care trăiesc în Siberia), amerindienii, eschimoșii (din Groenlanda și Alaska) și laponii (din nordul Scandinaviei).

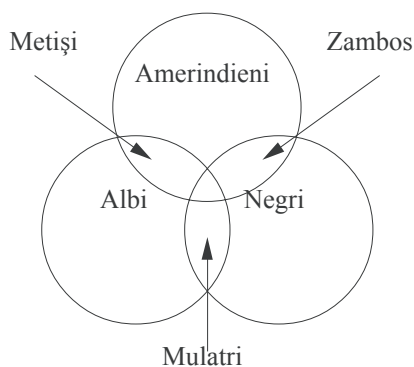
3. Rasa ecuatorială (negroidă) – culoarea pielii închisă, aproape neagră, statură medie sau înaltă, părul negru și creț, nasul turtit, buzele groase, maxilarele proeminente. Aparțin acestei rase negrii africani, australieni, dravidinienii din sudul Indiei, ainoizii din I.Hokkaido” (Cocean, Dan, Marc, Bena, 2000)

Discuția poate finaliza neutru și deschis, prin cîteva întrebări cu caracter reflexiv, pentru a evita lezarea sentimentelor vreunui elev.

- Se spune că negrii sînt oameni de culoare. Care este culoarea pielii voastre?
- Ce culoare au bebelușii cînd se nasc?
- Ce culoare aveți atunci cînd vă simțiți foarte rău?
- Ce culoare au obrații voștri atunci cînd vă este rușine?
- Ce culoare aveți în locurile în care vă loviți puternic?
- Cînd sînteți nervos, ce culoare se spune că aveți?
- În concluzie, cine este cel de culoare?

Diagrama Venn

Citiți textul din manual și elaborați o diagramă Venn în care specificați metisajul populației din America rezultat între albi, negri și amerindieni.

Jocul de rol

O modalitate practică de a te transpune în situația sau “în pielea celuiilalt” și de a simți efectul unei acțiuni discriminatorii este jocul de rol.

Formați două grupuri. Cei cu ochii căprui formează un grup, iar cei cu ochi albaștri, verzi sau negri – altul (se poate alege și alt criteriu: culoarea hainelor, a părului etc.). Un grup va juca rolul negrilor, iar celălalt grup, rolul albilor. Vom discuta despre...

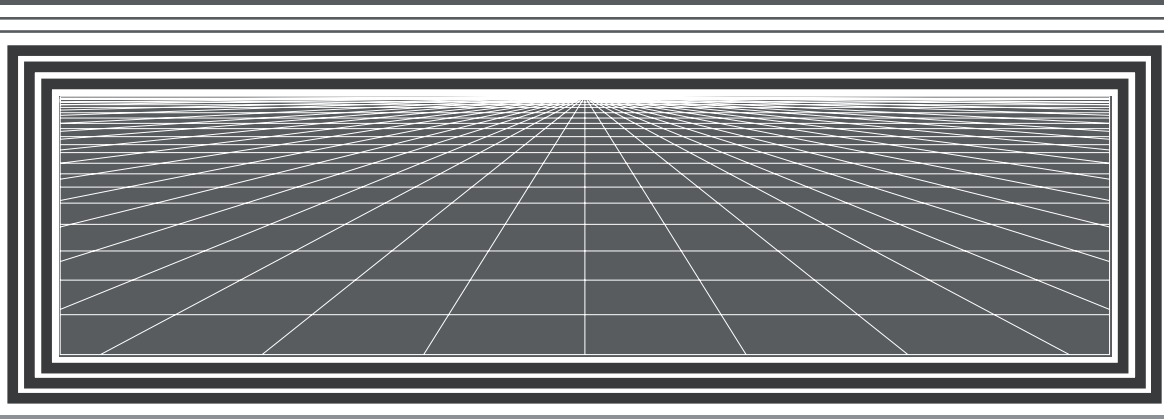
Prin acest joc de rol, elevii pot realiza că “inconștient” au atitudini neprotrivite față de negri și că aceste atitudini sînt dăunătoare.

CONCLUZII

Educația toleranței prin geografie este, probabil, cel mai dificil subiect pe care l-am abordat vreodată, deoarece fiecare individ, marcat de experiențele trăite anterior într-un anumit mediu cultural, are (la nivel conștient sau inconștient) prejudecăți după care își alege scopurile și își direcționează acțiunile, iar încercarea de a schimba opiniile, comportamentele și sistemele de valori necesită timp, modele, o capacitate mare de înțelegere a fiecăruia. Toleranța constituie o problemă de atitudine și de voință: a fi sau a nu fi tolerant – un scop personal care nu poate fi impus cu forța, ci, pentru a fi preluat ca valoare individuală, se cuvine a-l induce printr-o fină persuasiune excluzînd manipularea.

REPERE BIBLIOGRAFICE:

1. Breton, R., *Les ethnies*, Presses Universitaires de France, Paris, 1981.
2. Cocean, P.; Rodica, D.; Marc, D.; Bena, N., *Geografie*. Manual pentru clasa a X-a, Editura Sigma, București, 2000.
3. Cordoneanu, N., *Belgia*, Editura Științifică, București, 1983.
4. Dulamă, Maria Eliza, *Modele, strategii și tehnici didactice activizante cu aplicații în geografie*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2002.
5. Ilieș, M., *Elemente de geografie politică*, Editura Universității, Oradea, 1999.
6. Sărățeanu, L., *Elveția*, Editura Enciclopedică, București, 1974.
7. Tămaș, S., *Dicționar politic*, Editura Academiei, București, 1993.
8. *Japonia*, Editura Aquila'93, Oradea, 2002.

EDUCAȚIE DE GEN*

Doina-Olga ȘTEFĂNESCU

SNSPA, București

Poate că pentru unii a discuta despre gen este un loc comun. Dimensiunea de gen este atât de prezentă în viața lor, încât anumite presupoziii li se par „naturale”.

Multora însă li s-ar părea greu de înțeles și de admis faptul că dimensiunea de gen este construită și reconstruită constant în cadrul vieții noastre sociale. Fiecare dintre noi acționează în funcție de aceste obișnuințe și presupoziii de gen, chiar și în cele mai simple și frecvente situații de viață.

Genul este, așa cum arată mulți autori, o instituție care stabilește structuri și așteptări individuale, ordonează procesele sociale cotidiene, fiind prezent în economie, ideologie, politică, familie. Ca orice instituție, genul afectează viața individuală și interacțiunea socială a indivizilor.

Să dăm câteva exemple. Mergem pe stradă și ne întâlnim cu bărbați care duc sau aduc copii de la școală. Și ne mirăm, poate, întrucât este mai neobișnuit pentru tați. Așteptăm la semafor să traversăm și sîntem surprinși să vedem o femeie conducînd un camion. Ne mirăm și de data aceasta, deoarece nu este un fapt prea des întîlnit.

În situațiile date construcția de gen este mai amplă decît pare la prima vedere. Copiii pe care tații îi conduc sînt îmbrăcați în roz, roșu (fetițele) sau în bleu, albastru (băieții); tatăl este mîndru că face acest lucru sau se jenează, scuzîndu-se în fața trecătorilor; noi înșine îl aprobăm sau ne vine să rîdem de el. Femeile care conduc camionul participă și ele la menținerea în atenție a

Ieșirea de sub tirania terțului exclus

constructelor de gen. Șoferițele sînt sau ostentative în feminitatea lor, sau încearcă să conducă “bărbătește”. Și noi, la rîndul nostru, comentăm stilul lor prin: ”se vede că este o femeie la volan”. În societatea de azi au mai apărut încă două situații, arată autoarea Judith Lorber (2, p. 14): travestiul (atunci cînd o persoană se deghizează în sexul opus) și transsexualitatea (atunci cînd o persoană își schimbă sexul prin intervenție chirurgicală). Travestiții și transsexualii se îmbracă, vorbesc, se mișcă și gesticulează aidoma modelului de femeie sau de bărbat, adică de persoană normală. Toți își construiesc cu grijă statutul de gen.

Dacă nu ne-am putea da seama ce este o persoană, cu siguranță că am intra în panică. Și atunci dimensiunea de gen s-ar face simțită. De fapt, toți ne bazăm și întreținem în permanență dimensiunea de gen (5, 1987).

Aceste mici exemple sînt frecvent întîlnite, dar rareori conștientizate drept modele și comportamente de gen. Este firesc. Par absolut normale, ca și cum ar decurge din structuri genetice, să spunem, pentru a da impresia de “inevitabil în acest fel”. Diferențele de gen însă trec dincolo de cele biologice. Ne naștem de sex femeiesc sau bărbătesc și devenim, ca s-o completăm pe Simone de Beauvoir, femei sau bărbați. Acest proces, valabil pentru ambele sexe, este cel al **construcției de gen**.

În rîndurile care urmează voi încerca să arăt că multe dintre problemele teoretice în domeniul argumentării dimensiunii de gen a existenței noastre provin din nesocotirea consecințelor folosirii necontrolate (sau nevinovate) a unor operații logice.

Una dintre acestea este operația de clasificare și presupune ordonarea elementelor unei mulțimi în funcție de un anumit criteriu. Putem clasifica manualele școlare alternative după criteriul ariei curriculare în care este cuprinsă disciplina respectivă sau după criteriul editurii. De asemenea, putem clasifica oamenii în femei și bărbați, după criteriul biologic al sexului, sau în persoane

* Rubrică realizată cu sprijinul programului Echitate Gender&Șanse Egale al Fundației SOROS-Moldova.

sărace, cu venituri medii și înstărite, după criteriul averii. Uneori criteriile noastre sînt foarte clare. Alteori, în cazul unor criterii nu tocmai clare (cum ar fi cel al averii), clasele pe care le obținem, nu sînt independente una față de alta. Mai exact, putem întîlni exemple de persoane pe care am fi tentați să le includem în mai multe categorii.

Clasificarea se poate face în mai multe feluri. De aici rezultă că există o clasificare a clasificărilor. Bine executată, ea ar putea folosi drept criteriu *numărul claselor obținute prin clasificare*. Aplicarea lui ne conduce la două tipuri de clasificări și anume: *clasificări politomice* (în care se obțin mai mult de două clase) și *clasificări dihotomice* (în care rezultatul îl constituie doar două clase). O atenție specială trebuie să acordăm clasificărilor dihotomice, deoarece în acest caz universul nostru de discurs se împarte în două. Obiectele aparțin unei clase sau celeilalte, alternativă nu există. De exemplu, dacă luăm totalitatea ușilor de la case și vrem să le grupăm după proprietatea de a fi închise, rezultă că ele sau sînt închise, sau nu sînt închise. Dacă vorbim despre clasificarea oamenilor după criteriul sexului, atunci ei sau sînt femei, sau sînt bărbați.

Un univers de discurs se poate împărți ușor în două, atunci cînd folosim negația (colorat/necolorat, disciplinat/nedisciplinat, ascultător/neascultător, promovât/nepromovât, matur/nematur ș.a.m.d.). În aceste situații este important să fim mai atenți, deoarece, ori de cîte ori afirmăm ceva într-o parte, negăm automat în partea cealaltă și invers. Dacă un obiect este necolorat, atunci el nu este colorat. Dacă o persoană este disciplinată înseamnă că nu este nedisciplinată. Dacă cineva nu este matur înseamnă că este nematur. Deducțiile vor fi corecte pentru că a treia alternativă nu există, adică funcționează terțul exclus.

Să vedem cum regăsim aceste sumare considerente despre clasificarea dihotomică în domeniul discuțiilor de gen. Warren Farrell în lucrarea “Mitul puterii bărbaților” (1993) expune ideea că dominația masculină este falsă. Bărbații nu dețin puterea. *Sînt bărbații niște “negri”* (în sens de sclavi)?, se întreabă autorul parafrazînd un articol care descria femeile ca fiind astfel în raport cu bărbații (p. 38-40). Bărbații, susține el, sînt mai degrabă sclavii femeilor, dînd numeroase argumente.

Primul argument este că sclavii erau obligați să-și sacrifice viața pentru stăpînii lor. Bărbații au luptat în război, au suferit consecințele psihologice ale experienței uciderii sau au murit prematur pentru construirea unei vieți libere pentru “altcineva”.

Al doilea argument al autorului este că sclavilor li s-au luat copiii fără a fi întrebați; la fel și bărbaților li se iau copiii, spunîndu-li-se femeilor că au dreptul la copiii lor, iar bărbaților că trebuie să lupte pentru a-și avea propriii copii. Un al treilea argument formulat de War-

ren Farrell este că sclavii erau obligați să-și asume treburile cele mai periculoase; la fel ca și bărbații în zilele noastre. Atunci cînd un sclav ceda locul său stăpînului se chema servitute; azi cînd un bărbat cedează locul femeii se numește *politete*. Cînd intră o femeie, bărbatul se ridică, la fel cum sclavii se ridicau la intrarea stăpînului.

Autorul formulează o multitudine de argumente pentru a arăta că bărbații sînt sclavi în raport cu femeile și nu invers. Le amintesc succint.

Negrii erau închiși mai degrabă decît albi; la fel azi, bărbații în raport cu femeile.

Negrii erau obligați să lucreze în mine pentru a extrage diamante stăpînilor. Bărbații azi muncesc pentru a putea oferi diamante femeilor în speranța că vor fi mai apreciați.

Femeile sînt singurul grup “oprimat”, avînd un membru privat al “opresorilor” ce muncește pentru ele: tatăl lor.

Sclavii care lucrau în casă erau considerați de primă categorie; cei care lucrau în exterior de a doua. Bărbații lucrează în afara casei.

Femeile sînt singurul grup minoritar majoritar, singurul grup care se crede oprimat, dar capabil de a controla cine urmează a fi votat în fiecare comunitate.

Deși sînt grup oprimat și muncesc fără a fi plătite, femeile din întreaga lume cheltuiesc anual 50 de bilioane de dolari pe cosmetice și modă.

Feministele compară deseori căsătoria cu sclavia. Cum ar putea fi femeile considerate sclave, se întreabă autorul, cînd ele au o medie mondială de circa 20 de romane citite în fiecare lună în care este vorba despre visul de a se mărita? Cum de mai visează la căsătorie, dacă aceasta este tot una cu sclavia? Sau feministele consideră căsătoria slavie (și atunci nu se înțelege de ce visează toate la ea) sau femeile sînt prea puțin inteligente (ceea ce nu se poate susține).

Dacă bărbații sînt ai domnului stăpînului de sclavi, de ce s-ar mai chinui atît să-și întrețină “sclavele” și pe copiii lor? Bărbații sînt obligați să-și aleagă cariere care nu le plac doar pentru că aduc mai mulți bani. Acesta este semn de slăbiciune, și nu de putere.

Warren Farrell pare foarte categoric în argumentarea sa. Structura acesteia cuprinde următoarele elemente:

- autorul atribuie, sau femeilor sau bărbaților, fără a treia alternativă, proprietatea *a fi sclavul celuilalt*;
- procedura folosită este de a nega constant că femeile sînt *sclavul celuilalt*;
- dacă femeile nu sînt sclavii, atunci cu siguranță sînt bărbații.

Ne-am putea lăsa păcăliți de autor și să-i dăm dreptate în încercarea de a stabili cine și sclavul cui este. Ar trebui însă să ne întrebăm mai întîi dacă se justifică sau nu împărțirea alternativelor în două. După părerea auto-

rului, da. De aceea el vrea să demonstreze că bărbații sînt sclavii femeilor. În opinia mea, nu, întrucît problema constă nu în disputarea unui loc mai bun în ierarhie (respectiv cine este stăpînul și cine este sclavul), ci în eliminarea ierarhiei în baza deosebirilor de gen (cineva automat este mai presus pentru că aparține unui anume sex).

Felul în care Warren Farrell pune problema are consecințe neașteptate. Discuțînd despre educație, autorul susține:

Așa cum, din perspectiva unei fete, cărțile de istorie sînt pline de eroi bărbați, tot așa, din perspectiva băieților, școala este plină de profesori-femei. (...) Pe de o parte, cărțile de istorie le arată că rolul lor este de eroi care își asumă riscuri și, pe de altă parte, profesorii-femei le spun să nu-și asume riscuri – să nu fie gălăgioși, să nu răspundă fără să se gîndească, să nu vorbească urît, să nu se refere la sex, să nu fie ciufuliți, să nu-și murdărească hainele... (p.15)

Farrell revendică pentru băieți dreptul de a avea profesori bărbați, așa cum și femeile au revendicat dreptul ca fetelor din școlile de business să le predea profesoare-femei. Această revendicare derutează. Femeile au cerut să fie înlăturate discriminările de gen și să li se asigure egalitate de drepturi și de șanse. Dacă au obținut acest lucru, înseamnă că au avut dreptate și atunci bărbații cer și ei egalitate de șanse, în condițiile egalității?

Analogia propusă de autor funcționează oare? Se poate spune că eroii bărbați într-o istorie trecută reprezintă pentru fete ceea ce pentru băieți constituie o școală în care predomină femeile? Eu cred că nu. Nu funcționează nici analogia, și nici dihotomia. Lor li se adaugă și o relație cauză-efect greu de admis. Autorul ne pune într-o situație dilematică. Dimensiunea de gen înseamnă fetele și nu băieții, bărbații și nu femeile? Genul indică un construct care se referă la rolurile de sex, atitudinile și valorile pe care societatea le consideră potrivite pentru fiecare sex. Genul arată cum sînt văzuți bărbații și femeile, ce se așteaptă ca ei să gîndească, să spună sau să facă. Relațiile de gen dintre femei și bărbați se învață, se construiesc. Dimensiunea de gen presupune stabilirea relațiilor dintre sexe în baza unor criterii. Ceea ce s-a arătat pînă aici a fost faptul că aceste relații sînt discriminatorii. Unii susțin că sînt nedreptățite fetele/femeile, ceilalți – băieții/bărbații. Cum să procedăm în educație, dacă dorim să luăm în considerație această dimensiune și să fim corecți din perspectiva de gen? Cui să-i dăm dreptate? Pe cine să ascultăm?

Una dintre cauzele hățișului formal și conceptual în care ne aflăm o constituie, așa cum am avertizat de la început, lucrul în structuri dihotomice-valorizatoare. Cum se poate ieși constructiv din ele?

Un răspuns pertinent propune Julie A. Nelson care consideră categoriile de gen drept “organizatori

cognitivi” ce determină folosirea unei anumite rețele conceptuale, nu totdeauna legată direct de sex. De exemplu, în cultura americană *pisică*, *număr par* sînt considerate mai feminine, în timp ce *cîine*, *număr impar* sînt considerate ca mai aproape de masculin. *Schemele și metaforele de gen* și alte structuri simple, opoziționale (bipolare, duale) ierarhizate, implică, prin aplicarea lor, concluzii simpliste, injust valorizatoare.

Folosirea termenilor are o relație cu spațiul fizic, experiențial, des înfîlnită și pe înțelesul tuturor. Exemple de asemenea termeni opoziționali, transformați în metafore de gen, ar putea fi:

masculin – sus, controlor, rațional, bine, în centru, tare, înăuntru;

feminin – jos, controlat, emoțional, rău, la periferie, moale, în afară.

Pentru a ieși din aceste structuri bipolare simple, autoarea propune cîțiva pași și anume:

- separarea valorilor de categorii;
- acceptarea mai multor înțelesuri pentru “diferit”: complementar, pervertit, lipsă.

Nelson construiește o schemă complexă, deși foarte simplă. Autoarea împarte spațiul de discuție în patru zone, folosind pozitiv-negativ și masculin-feminin, considerînd că între acestea funcționează următoarele tipuri de relații:

- pe orizontală în partea de sus – **complementaritate**;
- pe verticală de sus în jos – **pervertire**;
- pe diagonală – **lipsă**.

Studiul constă, în cea mai mare parte, din construirea unor exemple de ieșire din structuri de gîndire binare cu ajutorul schemei propuse. Iată două exemple, primul elaborat de autoare (fig. 1), celălalt – o aplicație independentă (fig. 2):

Logic M+	Intuitiv F+
Fără înțeles M-	Ilogic F-

fig. 1

Viril M+	Feminin F+
Masculinizat M-	Efeminat F-

fig. 2

Încercarea de rezolvare teoretică a problemei de către Julie A. Nelson este argumentată, suficient de nuanțată și foarte simplă, dînd posibilitatea evitării pozițiilor extreme prin următoarele elemente :

- Separarea valorică în pozitiv–negativ, și pentru palierul masculinității, și pentru cel al feminității, în condițiile în care pînă acum discutam, aproape exclusiv, despre masculin, ca pozitiv, superior și despre feminin, ca negativ, inferior. Tabloul se completează prin adăugarea zonelor feminin–pozitiv și masculin–negativ.

- b) Autoarea nu lucrează mecanic, ea se detașează de logica bivalentă, iese de sub tirania terțului exclus. În acest mod, apare posibilitatea formulării judecăților de gen și de valoare cu nuanțări care se construiesc (nu rezultă automat din structuri de gândire binare).
- c) Soluția formulată permite evitarea pozițiilor extreme, cum ar fi, bunăoară, determinismul biologic. Acest fapt devine posibil prin evidențierea rețelei conceptuale de tip metaforic ce se interpune între categoriile biologic – femeiesc/bărbătesc și cele de gen feminin/masculin.
- d) Se evită reificarea distincțiilor de gen, cum afirmă autoarea, înțelegând prin aceasta considerarea unor „esențe” specifice. Soluția lui Nelson accentuează ideile de *construct istoric/cultural*, *metaforă de gen*, *organizator conceptual* cu care sîntem invitați să lucrăm, repunînd problemele în contextul teoretic potrivit.

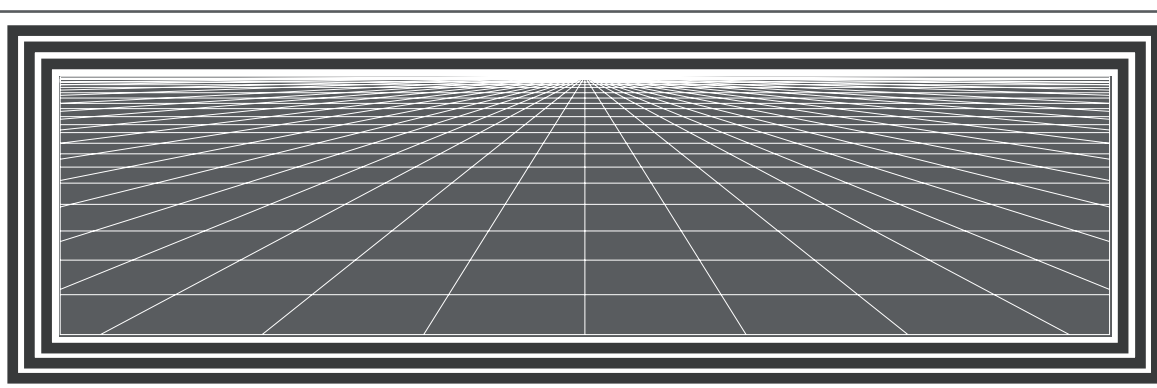
Dacă ar fi să revenim asupra problemei puse de Warren Farrell (sînt femeile sclavele bărbaților sau invers?) și să încercăm o rezolvare din perspectiva lecției învățate de la Julie A. Nelson, atunci vom reformula mai întîi problema, renunțînd la strategii de gândire de tipul $Z/\sim Z$ în care avem de ales o alternativă din două, în condițiile în care cele două se exclud reciproc, fiind

gîndite ca universul de discurs. Vom ieși astfel de sub tirania terțului exclus (care ne obligă la o simplificare nepermisă a contextului) și vom construi o soluție adecvat nuanțată, corectă din perspectivă istorică și nepărtinitoare din cea a dimensiunii de gen.

Dacă sîntem avizați asupra consecințelor anumitor abilități de construire a argumentărilor asupra ideilor pe care le susținem, și dacă urmăm modelele complexe, care lucrează diferențiat cu valorile și nu le atribuie în mod automat ca rezultat al unor prejudecăți culturale încetățenite, putem spera să ieșim de sub tirania terțului exclus și să gîndim constructiv-teoretic, cu aplicabilitate practică, multe dintre problemele spinoase ale vremurilor noastre printre care se află și cea a eliminării discriminărilor de gen.

REPERE BIBLIOGRAFICE:

1. Farrell, W., *The myth of male power*, Berkely Books, New York, 1993.
2. Lorber, J., *Paradoxes of gender*, Yale University Press, New Haven & London, 1994.
3. Nelson, J.A., *Thinking about Gender*, în „Hypatia”, vol. 7, nr.3, 1992.
4. Ștefănescu, D., *Dilema de gen a educației*, Editura Polirom, Iași, 2003.
5. West, C.; Zimmerman, D., *Doing Gender*, în „*Gender & Society*”, June, vol. II, 1987.

DICTIONAR

Sorin CRISTEA

Universitatea București

Educația pentru toleranță

Educația pentru toleranță constituie o dimensiune specifică noilor conținuturi pedagogice lansate la nivel de UNESCO în calitate de răspunsuri la problematica lumii contemporane. Are o funcție și o structură de bază desfășurată transversal la nivelul mai multor conținuturi particulare integrate cu genericul de *noile educații* – vezi *educația pentru schimbare și dezvoltare; educația față de mass-media; educația demografică; educația sanitară modernă; educația nutrițională; educația pentru cooperare*. Este angajată, în mod direct, la nivelul educației pentru democrație și drepturile omului. Mai mult decât atât, apare ca unul dintre obiectivele generale ale *educației internaționale* exprimat în termeni de competențe.

Educația pentru toleranță reprezintă, astfel, “capacitatea de a accepta diversitatea culturală, lingvistică, etnografică, nutrițională etc., precum și ideea că nu există soluții imediate pentru toate problemele; în sens socio-politic nu presupune acceptarea nonvalorii, a fanatismului, a agresivității etc.” (George Văideanu, *UNESCO – 50 – EDUCAȚIE*, Editura Didactică și Pedagogică RA., București, 1996, p. 79).

Conceptul de toleranță este definit la nivelul științelor politice. Desemnează “opțiunea deliberată a cuiva care posedă puterea și cunoașterea necesare, de a nu întârzia, împiedica sau stînjiți conduite pe care le dezaprobă”. Are ca sferă de acțiune indivizii, instituțiile și societatea. Implică norme axiologice, îndeosebi de

ordin moral, pentru că altfel “a tolera ar fi echivalent cu a socoti drept să fie îngăduit un lucru rău”. De aceea, “toleranța poate fi totuși deosebită de simpla consimțire”. În același timp, trebuie clarificată relația dintre *toleranță* și *ingerință*, care poate fi soluționată prin argumentare rațională sau blocată prin constringere exterioară.

Analiza toleranței poate fi realizată la nivelul unui *concept operațional (descriptiv)*, util și în cazul educației. Teoria politică vizează mai mult calitatea sa de ideal moral, reflectată și la nivelul obiectivelor pedagogice. Iar în practica socială sînt dezvoltate argumente și variante multiple, raportate la numeroase interese individuale și comunitare.

Conținutul conceptului poate fi explicat prin delimitarea sa față de unele practici sociale negative: *intoleranță* (opusul *toleranței*), indulgență (“exces de toleranță”), *indiferență* (“autoînfrînare activă”). Activarea toleranței implică *normativitatea morală* exprimată prin mai multe principii, legitimate istoric:

- a) *principiul utilității*, promovat de J. S. Mill, maximizează avantajele; limitele apar acolo “unde foloasele aduse de toleranță încetează de a prevala asupra daunelor”;
- b) *principiul neutralității*, promovat de liberali, reevaluează rolul statului; limitele apar “sub o formă sau alta de scepticism sau de relativism moral”;
- c) *principiul respectului pentru persoană*, promovat de I. Kant, susține autonomia și raționalitatea “acțiunii liber alese”; limitele apar atunci cînd autonomia și raționalitatea “admit numeroase interpretări diferite”.

Analiza istorică a toleranței permite identificarea a trei etape care marchează deschiderea spre noi conținuturi și semnificații sociale: a) toleranța *religioasă* (vezi John Locke, *Scrisoare despre toleranță*, 1689); b) toleranța *civică* și *morală* (vezi J.S. Mill, *Despre libertate*,

1859); c) toleranța politică, sexuală, comunitară etc. în condițiile secolului XX. Astfel “principalele arii ale dezbaterii în secolul XX privesc credința religioasă, practicile sexuale, opoziția politică și, în vremea din urmă, egalitatea dintre sexe” (vezi David Miller, coord., *Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, Editura Humanitas, București, 2000, p.746-750).

Teoria toleranței are ca obiectiv *analiza axiomatică* a acestui fenomen social complex și contradictoriu, care are implicații importante în plan politic, dar și pedagogic. Perspectiva axiomatică valorifică analiza istorică, identificând fundamentele teoretice ale doctrinelor moderne despre toleranță, anticipate de Locke (*Scrisoare despre toleranță*, 1689) și de Voltaire (*Tratat despre toleranță*, 1763). Dezvoltarea lor este graduală la nivelul următoarelor principii:

- 1) *separatismul* – (Stat – Biserică), care susține legitimitatea metodelor coercitive, necesare atunci când este afectată libertatea cetățenilor și când nu sînt respectate drepturile acestora;
- 2) *failibilismul* – care evidențiază ilegitimitatea oricărei pretenții de cunoaștere absolută a adevărului și de impunere arbitrară a acestuia;
- 3) *personalismul* – care susține dreptul suprem al fiecărui omi “la libera căutare a adevărului sub orice formă, chiar cu riscul erorilor”;
- 4) *liberalismul* – afirmat în secolul XIX, o dată cu *revoluția liberală*, care încurajează extinderea toleranței “cu referire la diferențele politice, ideologice, culturale, sociale”.

Extinderea semnificațiilor termenului de *toleranță*, la nivelul teoriei și practicii sociale, este continuată pe tot parcursul secolului XX. Avantajele potențiale sînt anulate uneori de mișcările totalitare. În plan politic, dar și pedagogic, intervine “paradoxul totalitarismului”, semnalat de K. Popper – “dacă extindem toleranța nelimitată și pentru cei intoleranți, atunci toleranții vor fi distruși și toleranța o dată cu ei”. Riscul major, sesizat de H. Marcuse, constă în înlocuirea *toleranței libertății* cu *toleranța opresiunii*. Soluția constructivă este cea a educației sociale, a dialogului necesar pentru ca “*practica toleranței* să fie regăsită în mod coerent într-o cultură capabilă nu doar să accepte diferența, ci și să recunoască pe deplin valorizarea diversității și diferențelor” (vezi *Enciclopedia de filozofie și științe umane*, Editura ALL, București, 2004, p.1108).

Interpretarea pedagogică a toleranței trebuie realizată în contextul evoluției actuale a *educației pentru democrație*, realizată în cadrul unui proces complex de trecere “de la societățile *multiculturale* la societățile *interculturale*”.

Pe fondul unui *scop* și *conținut* de maximă generalitate (*educația internațională*), *obiectivele specifice* sînt instituționalizate în următorii termeni: a) a dezvolta un program pedagogic intercultural; b) a aborda diferența

în manieră pozitivă; c) a raporta *toleranța* la intoleranță, discriminare, rasism cultural etc. Esențială devine opoziția și incompatibilitatea dintre *toleranță* și *intoleranță* – “lipsă de respect pentru practicile și credințele, altele decît ale tale; se manifestă atunci cînd refuză și lasă pe alții să acționeze în manieră diferită sau să apere opinii diferite; se poate traduce prin respingerea sau excluderea persoanelor din cauza condițiilor lor religioase, sexualității sau chiar a ținutei lor personale” (*Kit Pédagogique*, Conseil de l’Europe, Strasbourg, 1995, p.32).

Conținutul educației pentru toleranță este determinat *pedagogic* de obiectivele amintite, care reflectă dimensiunea axiologică a unor finalități cu grad mai mare de generalitate, incluse în zona politicii, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Are ca *funcție pedagogică centrală*, formarea-dezvoltarea *conștiinței morale – civice și juridice*, angajată social și individual, teoretic și practic, cu deschidere spre *noile conținuturi* ale *educației pentru democrație*, ale *educației interculturale*, ale *educației internaționale* (vezi Daniel Prémont, *Terms and concepts relating to human rights, women’s rights and children’s rights*, CIFEDHOP, Geneve, 1992; Donna Gomien, *Introducere în Convenția Europeană a Drepturilor omului*, Editura ALL, București, 1993; Ministerul Învățămîntului, *Cultură civică. Democrație. Drepturile omului. Toleranță*, EDP. RA., 1995).

Metodologia educației pentru toleranță valorifică logica integrării “noilor conținuturi” în structura *curriculumului* școlar, argumentată la nivel de UNESCO. Dintre modelele propuse mai favorabile sînt cele de tip *infuzional* și *transdisciplinar* (vezi George Văideanu, *Educația la granița dintre milenii*, Editura Politică, București, 1988; UNESCO – 50 – *EDUCAȚIE*, Editura Didactică și Pedagogică RA., București, 1996).

Resursele superioare pot fi identificate și valorificate la nivelul corelației dintre educația/instruirea *formală – nonformală – informală*. Activitățile specializate, realizabile într-un spațiu și timp *nonformal* valorifică, îndeosebi, metoda studiului de caz și a dezbaterii demonstrative și problematizate, integrînd mai multe procedee și tehnici particulare (fișe – mobile, de opinie, chestionare, discuții în grup și microgrup, microproiecte etc.).

În plan *strategic*, aceste *metode și tehnici* pot contribui la construirea unui *Plan de acțiune personală* dezvoltat în funcție de următoarele repere pedagogice: a) identificarea *obiectivului central* al educației pentru toleranță într-un context social concret; b) cercetarea *mijloacelor* prin care acest obiectiv poate fi atins; c) solicitarea unor *puncte de susținere* pentru îndeplinirea obiectivului central într-un spațiu și timp optim; d) traducerea problematicii *educației pentru toleranță* la nivelul unui proiect sau microproiect individual; e) sesizarea obstacolelor care trebuie depășite; f) evidențierea

avantajelor, riscurilor, dezavantajelor (vezi *Tous différents, tous égaux*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1996).

O problemă pedagogică aparte, care apare în contextul unei societăți democratice, este cea a raportului dintre *toleranță* și *pluralism*. În plan *metodologic*, rezolvarea acestei probleme presupune evidențierea diferenței dintre *toleranță* și *pluralism*, insesizabilă,

altfel, la nivelul limbajului comun. „*Toleranța* implică o judecată de dezaprobare” a unor idei sau atitudini considerate incorecte, care nu sînt penalizate, totuși, „din motive de prudență, de calcul al avantajelor, de necesitate etc.”. *Pluralismul* exprimă „poziția de deplină legitimare a unei pluralități de poziții opuse” (*Enciclopedia de filozofie și științe umane*, Editura ALL, București, 2004, p.1107).

Summary

The present issue of the journal is dedicated to education for tolerance, a new issue of a great importance and need for the Republic of Moldova. Education for tolerance is part of “new trends in education” launched by UNESCO in order to respond to the requirements and problems of the nowadays world. Education for tolerance represents the capacity to accept cultural, linguistically, ethnographic, etc. diversity. It can be educated in the school and not only by having as reference the tolerance’s principles. Tolerance for education is an indispensable condition of the professionalism, of any efficient educational event.

The journal starts with an essay on “The Tolerance between the waves” by Ion Hadârcă, which is looking to answer the questions that bother us in looking for a more tolerant world.

The **QUO VADIS?** rubric opens with a presentation of the round table discussion on „Education for tolerance. Suggestions for elaborating a new course for class tutors” part of the „Tolerance and Social Integration. Information and Formation” project supported by the Soros Foundation Moldova. Tatiana Socolov’s column entitled „The Community learns how to be tolerant” tells us about the peculiar type of tolerance possessed by our nation, which also reflects upon the disadvantaged people. And how with external financial support some special social assistance services are created especially for this group.

Within the **PEDAGOGICAL MAPAMOUND**, Ala Guțu presents us the school life, school curriculum and the evaluations system of a private institution from the United Kingdom of Great Britain: King’s School Ely.

In the **EDUCATION FOR DEMOCRACY** rubric, Angela Ciorici, insists on the need of an adequate civic education, that can be educated both within the school, as well as outside it, in her column is entitled „Education for the citizens through extracurricular activities”. The author also states that pupils have a special role in this sense, and she gives a model for school self management. In this rubric, Vladimir Guțu and Atoum Raid Ali also, share the results of the research on political representations of the high school students from a social and pedagogical perspective.

The rubric **PDEC EVENTS** starts with reflections on implementation of an optional course on literature of the ethnical groups living on the territory of the Republic of Moldova. „Let us get acquainted better” by Svetlana Obertinscaia and Irina Cernobrova. Lilia Stîrcea has presented the results of the „Our-Terra” and of the „Pro Diversity” contest.

The **EX CATHEDRA** rubric presents two columns. In the first one, Viorica Goraș-Postică identifies the basis for establishing a tolerant pedagogy, and in the second column, Emil Stan, inserts some recommendations for promoting the culture of tolerance, along with the theoretical approach of the tolerance.

PEDAGOGICAL RETROSPECTIVES is a rubric that brings the past successful experiences in today’s actuality. Ioana Axentii, in the „Integration of the continuous professional development of the teachers and of the professional school activity” underlines the educational valences in the Romanian school during the interwar period, integrated in the European cultural context.

In the **DOCENDO DISCIMUS** rubric, Radu Bairac, together with his scholar Alexandru Donciu, introduce the strategies on „how to win” in solving mathematical problems. Iulia Iordăchescu refers to education for democracy within the Romanian Language and Literature course in the non Romanian Schools.

GENDER EDUCATION rubric is a permanent rubric of the journal. Doina-Olga Ștefănescu pleads for elimination of the gender discrimination within the society and explains the causes of gender stereotypes.

The **READING AND WRITING FOR CRITICAL THINKING** rubric hosts the “Developing critical thinking in calligraphic writing of the numbers” by Ludmila Ursu and „Education for tolerance within the geography classes” by Maria Eliza Dulamă.

The traditional **DICTIONARY** rubric, supported by Sorin Cristea, analyzes the education for tolerance on the level of definition, content, applicability, from the multi-aspectual prism.

EX LIBRIS announces three recent titles on education for tolerance.

Așteptăm ca de obicei articolele dumneavoastră, care nu trebuie să depășească opt pagini, dactilografiate la două rînduri. Redacția nu recenzează și nu restituie materialele nepublicate. Responsabilitatea pentru corectitudinea și veridicitatea conținutului materialelor prezentate revine semnatărilor. Punctul de vedere al autorilor nu coincide neapărat cu cel al redacției.

ÎNVĂȚĂTORII

Domnule învățător,
Doamnă-învățătoare,
Eu încă sînt mic-mieșor,
Firav ca o floare...

Cum roștiți orice cuvînt,
Simplu, părintește,
Sînt că școala-i locul sfînt
Unde-nveți a crește.

Sînt: cum intră lin o stea,
Tainic, prin fereastră,
Așa intră-n viața mea
Viața Dumneavoastră.

Peste ani, ce mult aș vrea,
Dragi părinți de carte,
Să vă-napojiez din ea
Cel puțin o parte...

Vă voi fi mereu dator
C-o iubire mare,
Domnule învățător,
Doamnă-învățătoare.

Vasile Romanciuc

*Domnule învățător,
Doamnă-învățătoare*

Didactica Pro...

Rubricile permanente:

- QUO VADIS?
- EDUCAȚIE PENTRU DEMOCRATIE
- EVENIMENTE CEPD
- MAPAMOND PEDAGOGIC
- RUBRICA EDUCATORULUI
- VADEMECUM PSIHOLOGIC
- EX CATHEDRA
- DOCENDO DISCIMUS
- EX LIBRIS
- DICTIONAR
- EXERCITIO ERGO SUM
- DEZVOLTAREA GÎNDIRII CRITICE
- RUBICON MANAGERIAL
- EDUCAȚIE DE GEN
- EDUCAȚIE PENTRU TOLERANȚĂ

Abonarea 2005

Revista de teorie și practică educațională **Didactica Pro...** figurează în lista catalog a publicațiilor din Republica Moldova pe anul 2005, cu indicele 31546 - la toate oficiile I. S. Poșta moldovenească și cu indicele 31706 - la I. S. Moldpresa

Abonamente:

6 luni - 33 lei

12 luni - 70 lei

Abonamentele pot fi contractate și la sediul redacției.

Prețului unui abonament cu ridicare la sediul redacției - 33 lei pe 6 luni, 60 lei pe 12 luni

Adresa redacției:

str. Armenească, 16/2, Chișinău 2013, Republica Moldova

Tel.: 542976

Fax: 544199

E-mail: didactapro@prodidactica.dic.md